

1986 "Afmagtens magtformer". Jørn Gråbæk Nielsen, Psykologisk Institut
København

INDHOLDSFORTEGNELSE.

0 INDLEDNING OG PROBLEMSILLING:

1.1. Problemstilling.	1
X 1.2. Husspetakler - en oplevelse.	3
I. ET FORSØG PÅ EN KATEGORIEL BESTEMMELSE AF DEN AGGRESSIVE OG VOLDELIGE HANDLEN PÅ DET SAMFUNDSTEORETISKE OG SPECIFIKT HUMANE UDVIKLINGSNIVEAU.	6
1.1. Indledning og problemstilling.	6
1.2. Fremgangsmåde.	7
1.3. Instinktets sprængning og udviklingen af den individuelle lære- og udviklingsevne.	8
1.3.1. Det elementært-sensoriske niveau.	9
1.3.2. Det perceptivt-sensoriske niveau.	9
1.3.3. Det perceptivt-operative niveau.	10
1.3.4. Intellectets niveau.	11
1.3.5. Sammenfatning og konklusion.	12
1.4. Hominisering; Dannelsen af menneskets samfundsmæssige natur.	13
1.4.1. Kain og/eller Prometheus.	17
1.5. Humanisering; Individets totalsamfundsmæssige formidletthed.	21
1.6. Betydnings-behovsaspektet i menneskets samfundsmæssige natur; Udviklingen af det semantiske felt.	22
1.7. Individets totalsamfundsmæssige formidletthed under konkrete betingelser; Antagonistiske klasseinteresser og magt- og herredømmeforhold.	32
X 1.8. Et forsøg på en kategoriel bestemmelse af den specifikt humane aggressive og voldelige handlen	35
1.8.1. Begrebslogiske niveauer.	37
1.8.2. Den aggressive og voldelige handlen samfundsteoretiske paradokser.	39
1.8.3. Den aggressive vs. den voldelige handlen.	43
1.8.4. En bestemmelse af tre handleformer; Magtens, modmagtens og afmagtens magtmidler.	45
II. SAMFUNDSFORM, FAMILIEFORM OG VOLDFORM - NOGLE SOCIALPSYKOLOGISKE UDVIKLINGSTENDENSER.	49
2.1. Indledning og problemstilling.	49
2.2. Familiens funktioner.	50
2.2.1. Individuering.	52
2.2.2. Intimisering.	52
2.2.3. Privatisering.	53
2.2.4. Mystificering.	53
2.3. Problemers væsen og afsubjektivering.	55
2.4. Den sociale integrations problem.	58
2.5. Kritik af familieanalysen; Bestemmelse af forholdet mellem familien og samfundet.	51
2.6. Spaltningen mellem person og sag.	53
2.7. Lønarbejdets individualitetsform	57
2.8. Husarbejdets individualitetsform	71
2.9. Emotionalitetens og subjektivitetens problem i den voldelige familie eller parforhold.	70

III. OVERVEJELSER TIL EN TEORI OM DEN VOLDELIGE HUSTRUMISHANDLING; SKITSE TIL EN ANALYSE AF KONFLIKTDYNAMIKKEN I DET VOLDELIGE PARFORHOLD.

3.1. Indledning og fremgangsmåde.	77
3.2. Familieviolensundersøgelsen	77
3.2.1. Familieviolensundersøgelsens formål og afgrænsning af vold.	77
3.2.2. De undersøgte familier.	79
3.2.3. Måling af volden og metoden.	78
3.2.4. Den ægteskabelige violens omfang.	79
3.2.5. Den ægteskabelige violens og mishandlings forekomst.	80
3.2.5.1. Indkomst.	81
3.2.5.2. Uddannelse.	81
3.2.5.3. Beskæftigelse.	82
3.2.6. Den ægteskabelige violens kønsmæssige forekomst	83
3.3. Resourceteorien.	85
3.3.1. Formålet med Goores undersøgelse.	86
3.3.2. Socialisering.	86
3.3.3. Den voldelige hustrumishandling.	87
3.4. Sociale systemer; Samfundet og familien.	88
3.4.1. Undersøgelsesmetoden og resultaterne.	98
3.4.2. Teoretiske forklaringer på volden.	89
3.4.3. En kritisk vurdering af resourceteorien.	90
3.5. En bestemmelse af den voldelige hustrumishandlings kategorier.	91
3.6. Den socialpsykologiske teori om indlært hjælpeløshed; Violensens cykliske symbioseteorier.	94
3.6.1. Den indlærte hjælpeløshed.	94
3.6.2. Den interpersonelle dynamik i hustrumishandlingen.	96
3.6.3. Den voldelige familie som en semistabil familief orm.	98
3.6.4. 'Quilvættesyndromet' og hustrumishandlingens 'musfælde'.	99
3.6.5. Det voldelige forhold som en voldelig symbiose.	100
3.6.6. Kvinders svaghed.	101
3.7. En kritisk vurdering af den cykliske symbioseteorier.	103
3.8. Skitse til en analyse af grundkonflikten og dynamikken i det voldelige hustrumishandlingsforhold.	105
3.8.1. Bestemmelse af hustrumishandlingens dobbelte paradokser.	105
3.8.2. Det voldelige hustrumishandlingsforhold som selvfjendskabet dyade.	109
3.8.3. Den restriktive funktionalitet i selvfjendskabets dyade	112
3.8.4. Intentionaliteten i mandens og kvindens restriktive handlen i selvfjendskabets dyade; Kognition og emotionaliteten.	114
Litteraturliste	118

Kalle
Jørn G.

1. INDLEDNING OG PROBLEMSTILLING.

1.1. Problemstilling.

- Den foreliggende opgave omhandler et meget alvorligt, endnu kun sparsomt udforsket og desværre temmeligt almindeligt forekommende samfundsmæssigt problem som ikke desto mindre i en årerække har været næsten fuldstændigt tabulagt og uerkendt for den socialvidenskabelige forskning, men ikke for de kvinder og mænd som er hovedaktørerne på denne afmagts arena, som den voldelige hustrumishandling efter min opfattelse er. Det jeg har været optaget af i denne opgave har været, at forstå hvordan en sådan grad af menneskelig afmagt og fornedrelse over hovedet kan finde sted. Ved hustrumishandling vil jeg foreløbig forstå en særlig form for konkret genstandsmæssigt voldelig handling, som er ensidigt rettet mod den kvindelige part i forholdet og som resulterer i en fysisk og psykisk beskadigelse. Jeg har først og fremmest forsøgt at begribe hvilke sociale og psykologiske virkningsmekanismer der ligger til grund for den voldelige hustrumishandling. Det er således primært de socialpsykologiske årsager til mishandlingen og ikke kun sekundært dens virksomheder og endnu mindre hvad der kan gøres for at forebygge den der har interesseret mig. Det skyldes ikke en devaluering af vigtigheden af at beskæftige sig med mishandlingens virkninger på både mandens og kvindens personlighed, men er udtryk for en afgrænsning, idet jeg også selv har følt at et kendskab til årsagerne nødvendigvis må gå forud for en bevidst indgriben.

'Sand menneskelighed er at handle ud fra det man ved'.

(Matthew Arnold, Notesbøger (1868) omskrevet efter John Fowles, 1969, p.414.)

Gennem min beskæftigelse med problemstillingen rejste der sig imidlertid hurtigt en række problemer og modsigelser som er baggrunden for at jeg har forsøgt at komme omkring problemstillingen på den måde som den foreliggende opgave er resultatet af. Det viste sig nødvendigt for mig at overveje hvad aggressiv og voldelig handling egentlig er for noget på det specifikt humane udviklingsniveau, idet mange af de eksisterende teorier efter min opfattelse forbigår dette problem. Den første del af opgaven er derfor et forsøg på at bestemme hvad det specifikke ved den menneskelige aggressive og voldelige handling er. I denne forbindelse kunne jeg ikke umiddelbart gribe til eksisterende bestemmelser men har forsøgt indenfor min teoretiske og metodiske referenceramme at nå frem til et sådant begreb om den specifikt humane aggressive og voldelige handling, som bygger på forskellig litteratur, men som forsøger at opatille en selvstændig bestemmelse på baggrund heraf. Dette udmonter i en afgrænsning mellem tre forskellige handleformer, den kooperative, aggressive og voldelige handling.

Det andet problem som rejste sig var på hvilken måde den voldelige hustrumishandling er knyttet til familien. En bestemmelse af familien forekommer derfor at være helt basal og central for en forståelse af den voldelige hustrumishandling. Jeg har derfor forsøgt at fremdrage en række socialpsykologiske udviklingstendenser som karakteriserer familien i vores samfund og som må tænkes at ligge ligge

til grund for den voldelige hustrumishandling d.v.s. muliggøre dens forekomst i den specifikke form den antager. I denne analyse af familien forsøger jeg at fremdrage og fastholde de almene væsentlige træk ved familien i et samfundsmæssigt historisk perspektiv i relation til hustrumishandlingen mulighedsbetingelser. De socialpsykologiske udviklingstendenser ved familien omfatter hovedsageligt dens objektive reproduktive funktioner, de ideologiske og objektive tankeformer som er knyttet til familien, familiens specifikke form, visse kommunikative og interpersonelle relationer og kønsspecifikt betingede momenter ved mandens og kvindens individualitetsformer i familien. Gennem analysen af disse forhold prøver jeg at pege hvordan den voldelige handling er knyttet til nogle almene forhold ved familien som under tilspidsede aktualgenetiske betingelser kan slå om i voldelig handling. Dette resulterer i et forsøg på at bestemme hvori problemet egentlig består i den voldelige familie hvor den kvindelige part mishandles.

Dette føres videre i det sidste afsnit som indeholder nogle overvejelser til en teori om den voldelige hustrumishandling gennem inddragelse af forskellig empiriske og teoretiske analyser og ansatser i udforskningen af hustruvold. Jeg forsøger på baggrund heraf at bestemme hvori hustrumishandlingen egentlige paradoks består ved at gribe tilbage til bestemmelserne af den voldelige handlingens kategorielle bestemmelser. Mine egne teoretiske og metodiske overvejelser over den voldelige handling og den voldelige hustrumishandling fremlægger hennegennem opgaven udvikling i relation til den inddragede litteratur og de problemer som stiller sig indholdsmæssigt. Jeg prøver således at fremlægge nogle bestemmelser af hustrumishandlingens sociale og psykologiske momenter som må opfattes som problembestemmelse først og fremmest - en problembestemmelse som kun angiver en mulig retning for hvordan det paradoksale i hustrumishandlingen, at manden overhovedet bliver voldelig i forsøget på at sikre sin egen basis i forhold til kvinde og at kvinden overhovedet forbliver i et denne umenneskelige og diaboliske arena af afmagt. Jeg giver således ikke noget endeligt bud på en forklaring og løsning af hustrumishandlingens teoretiske endsige praktiske problemer, hvilket efter min opfattelse også ville kræve yderligere analyser og ikke mindst inddragelse af konkret aktualempirisk materiale om såvel den mishandlede kvinde som den voldelige mand.

Jeg har kaldt opgaven for 'afmagtens magtmidler' fordi dette efter min opfattelse, som det også vil fremgå af opgavens overvejelser, er det basale ved den voldelige handling og fordi det voldelige forhold mellem mand og kvinde der fremtræder for os som hustrumishandling forekommer at være en endda dobbelt og gensidig handling i afmagt. Vold som løsning på menneskelige konflikter forekommer bortset fra ganske enkelte genuine undtagelsestilfælde både i et samfundsmæssigt politisk og globalt perspektiv som i det enkelte individ tilfælde at være perspektivløs og afmægtig, en fornægtelse af mennesket som subjekt, samtidig med at vold imidlertid er et fundamentalt samfundsmæssigt og psykologisk fænomen.

1.2. Husspetakler - en oplevelse.

Ligeså afmægtig som voldens væsen dybest set er ligeså afmægtig kan man føle sig hvis man pludselig konfronteres med dens hæslige tilsynekomst i ens eget liv en skønne dag. Jeg vil derfor ikke undlade at berette om en oplevelse som ganske uventet brød ind i mit liv.

For nogle år tilbage boede jeg sammen med min kærester i en kondemneret og saneringsmoden lejlighed i en af den indre bys brokvarterer. En dag henunder aften, befandt jeg mig sammen med min pige i et af lejlighedens værelser. Jeg husker, at vi netop havde haft et mindre skænderi, men ikke om hvad, da vi begge bliver opmærksomme på nogle uvante spektakler fra nabo-lejligheden, hvorfra vi ellers normalt ikke hører særlig meget. Ingen af os tager imidlertid nogen særlig notits heraf og skyder det atter ud af bevidstheden, indtil det pludselig ringer voldsomt på døren flere gange. Jeg går ud for at åbne døren og ser at en lille dreng på omkring en 7 år står i nat-tøj og bare tæer og ser temmelig vild og forskræmt ud på samme tid. Jeg kan se at han er kommet ud fra nabo-lejligheden overfor, da døren står halvåben. Fra lejligheden overfor lyder der råben og skrigen og man kan høre at nogen smadrer ting i gulvet, at der hulkes og skrives endnu mere. Alt imens dette står på i løbet af et halvt minut råber den lille dreng, der nu er på vej ind i lejligheden, at jeg skal skynde mig at ringe efter politiet. Noget forvirret og urolig følger jeg efter drengen, som har bevæget sig ind i værelset hvor min pige befinder sig og kravler uden at sige noget og tilsyneladende helt tryk ved situationen op i vores seng, lægger sig under dynen og begynder at læse tegneserieblade, mere eller mindre som om der intet er at være bange for nu. Inden vi har nået at spørge drengen om hvad der foregår, har han gentagne gange bedt os om at ringe til politiet. Da jeg går ud for at lukke døren til vores lejlighed møder der mig et forfærdeligt syn i stuen. En kvinde på ca. 35 år kommer halvvt vaklende og halvvt løbende ind gennem rummet. Hun har kun ganske lidt iturevet tøj på, hendes krop er fyldt med mærker efter slag og ansigtet er totalt forslået og fyldt med blod, hun hulker fortvivlet og ser sig hjælpeløs og rådvild rundt i lejligheden, som om hun søger et sted at skjule sig. Allerede inden jeg når at orientere mig i situationen sparkes vores hoveddør op af en mand, som under høj råben og skrigen forbandelser og eder og som med al voldens mimik og gestikulation forlanger at få at vide hvor hans kone befinder sig. Kvinden er imidlertid løbet ind i et af lejlighedens bageste rum og har gent sig opdager jeg senere. Jeg prøver forgæves at sætte mig imellem og forsøge at dysse den ophidsede mand ned og spørger hvad der foregår. Dette resulterer imidlertid kun i flere trusler, eder og forbandelser og først da min pige kommer ud fra værelset og blander sig idet hun meget bestemt fortæller ham at han intet har at gøre i vores lejlighed og at han bedes gå synes han overhovedet at høre hvad der bliver sagt. Han fortsætter imidlertid

med at råbe og true, især mig, hvis ikke vi makker ret og situationen er yderts tilspidset og både min pige og jeg er temmelig rådvilde og bange for hvad situationen kan udvikle sig til, hvis ikke vi på en eller anden måde får ham ud af lejligheden. Han begynder at gå rundt i stuen og køkkenet mens han råber og truer os både på livet og med tørre tæsk, samtidig med at han samler forskellige genstande op at smider dem igen. Vi er naturligvis temmelig rystede og bange over det der er sket, i løbet af så kort tid, det hele varede måske mindre end 20 minutter. Imidlertid har nu også nogle af underboerne hørt larmen og er kommet op ovenpå og står og iagttager os ude fra hoveddøren. Jeg går hen til dem og spørger fortvivlet og opgivende om hvad de mener jeg/vi skal gøre, så situationen ikke eskaleres endnu mere. Da vi ganske enkelt ikke tør gøre alvor af truslen om at ringe efter politiet, mens manden ser på det, fordi han virker fuldstændig ude af kontrol med sig selv som han udelukkende handler i affekt, bliver vi enige om at underboerne skal ringe efter politiet og bede dem om at komme hurtigst muligt. De næste 10 minutter går således i panikagtig frygt for at han skal opdage hvor konen er og tiltrænge sig adgang til værelset. Vi forsøger at tale roligt til ham og udnytte den spinkle følelse af sikkerhed vi kan fornemme vi har i at han befinder sig fremmede menneskers private lejlighed, men er hele tiden skræmt over at han alligevel vil gå amok. Han virker fuldstændig i affekt og sviner os til med alle mulige trusler og forbandelser og bliver ved at påstå at vi er medlemmer af en eller anden sekt eller sammensværgelse mod ham, men at han nok skal få ram på os såvel som på konen. Politiet ankommer imidlertid, hvilket har en umiddelbar effekt på voldsmanden, selvom han dog stadig er voldsomt aggressiv verbalt og truer med at ville terrorisere hele opgangen. Vi forlanger naturligvis at de fjerner manden fra vores lejlighed hvor han intet har at gøre og sætter ham fast eftersom han har gennembrudt kvinden, der viser sig at være hans eks-hustru, som han har opsøgt tidligere på aftenen, hvor hun har lukket ham ind. Politibetjentene betragter imidlertid ikke sagen som særlig alvorlig og mener blot der er tale om almindelige husspektakler og spørger ovenikøbet min pige og jeg om vi måske aldrig har skændtes med hinanden. De fortæller at de ikke kan sætte manden fast fordi konen ikke har noget politihold på manden, men at hvis vi ønsker at anmelde ham for ulovligt indbrud i vores lejlighed kan de godt sætte ham fast. Det ser vi i situationen dog ingen grund til og beder dem blot om at fjerne manden fra ejendommen. Dette lykkes os i stedet for politibetjentene at få manden til at gå med frivilligt. Vi ånder naturligvis lettede op og forsøger, dog stadig med angsten siddende i kroppen for at han vil vende tilbage, at tage os af barnet og af kvinden. Drengen virker, hvem der kan begribe det, ufattelig rolig, nærmest som om han har oplevet det flere gange før. Kvinden er i begyndelsen ret chokeret og er ikke til at få et sammenhængende ord ud af. Men efter en times tid begynder hun at fat-

te sig. Vi opfordrer hende til at få lavet et politihold på manden allerede samme aften. Hun afviser imidlertid forslaget idet hun bliver mere og mere bagatelliserende og udglattende og distancerer i forhold til begivenhederne. Sammen finder vi ud af at kontakte en af hendes bekendte, som lover at tage imod hende og sørge for et sted for hende og barnet. Vi låner dem begge noget tøj og nogle penge og tager efter nogle timers forløb afsked med dem. Vi føler os begge hovedrystende bange og afmægtige. Senere på aftenen føler jeg mig så rastløs og oprevet at jeg ikke ved hvad jeg skal gøre af mig selv jeg har i bogstaveligste forstand kvalme over det der er sket, jeg bliver nødt til at gå ud. Jeg slentrer rundt i den indre bys nattegader og billeder bliver ved at fare gennem mit hoved, jeg tænker igen og igen på hvordan sådan noget overhovedet kan lade sig gøre i vores samfund, hvor uhyggeligt almindeligt sådan noget er, var det ikke 'husspektakler' de kaldte det, jeg tænker på denne mand og på mine egne aggressioner og følelser i konflikter på det skænderi jeg umiddelbart forinden havde med min kæreste - har jeg selv en splint i øjet, omsider bliver jeg endelig træt og går hjem.

I. ET FORSØG PÅ EN KATEGORIEL BESTEMMELSE AF DEN AGGRESSIVE & VOLDELIGE HANDLEN PÅ DET SAMFUNDSTEORETISKE UDVIKLINGSNIVEAU.

1.1. Indledning & problemstilling.

I sin bog 'Grundlegung der Psychologie' (1983) når Holzkamp frem til, at bestemme fem 'strukturniveauer' i den individualvidenskabelige kategoriudvikling, som jeg kort skal ridse op. For det første (1) det samfundsteoretiske strukturniveau, hvor det drejer sig om kategorielt, at begribe de historisk bestemte objektive livsbetingelser, d.v.s. deres 'totalsamfundsmæssige formidlethed' samt deres formationsspecifikke udprægning i bestemte situations- og positionsspecifikke betingelser indenfor den arbejdsdelte helhedsstruktur. Dernæst kommer niveauerne i den individualvidenskabelige kategoridannelse. Det første niveau her er (2) de individualvidenskabelige 'formidlingskategorier', som skal begribe betydnings-, handlesammenhænge og tankeformer, som ligger i de objektive livsbetingelser. Det andet kategoriniveau (3) er et decideret 'subjektvidenskabeligt' formidlingsniveau, som skal indfange de 'subjektive handlegrunde', d.v.s. de subjektivt handlingsrelevante aspekter af de objektive livsbetingelser, altså de psykiske funktionsaspekter af 'handleevnen', som er 'begrundet' i de objektive betingelser og som er handleevnen umiddelbare individuelt-sociale 'præmisses'. Det fjerde niveau (4) er det individual-subjektvidenskabelige, som skal indfange den individuelle handleevnes og befindendes psykiske dimensioner og aspekter. Endelig det (5) biologisk-fysiologiske niveau som er kategorier til at begribe det uspecifikke biologiske grundlag for det psykiske.

Ser vi i denne sammenhæng bort fra det uspecifikke biologiske grundlag har vi altså så at sige to overordnede hovedstrukturniveauer, nemlig det samfundsteoretiske og det individualvidenskabelige niveau, hvor den kritiske psykologi altså søger at danne 'formidlingskategorier. Mit ærinde er ikke her at diskutere hvorvidt det er lykkedes at formidle mellem det objektive og det subjektive. Min problemstilling er en helt anden, nemlig den, at så vidt jeg kan læse 'Grundlegung' er der ikke hverken nogen samfundsteoretisk eller individualvidenskabelig bestemmelse af den aggressive og voldelige handlen. Efter min opfattelse er den aggressive og voldelige handlen et så fundamentalt fænomen at en kategoriel bestemmelse heraf er både mulig og nødvendig for en kritisk subjektvidenskab. Den aggressive og voldelige handlen er så fundamentalt et socialt og psykologisk fænomen, at det må tilhøre både den samfundsteoretiske og individualvidenskabelige kategoridannelse, d.v.s. indgå i en kritisk subjektvidenskabs basisteori.

Formålet med og problemstillingen for dette afsnit er derfor at prøve at nå frem til en bestemmelse af den aggressive og voldelige handlen på det specifikt humane udviklingsniveau, som forudsætning for at undersøge og forstå mere kon-

kret genstandsmæssige aggressive og voldelige handleformer, som eksempelvis den særlige form som hustrumishandlingen er.

1.2. Fremgangsmåde.

Uanset hvordan man går frem, men tager man udgangspunkt i de umiddelbart foreliggende fremtrædelser for 'aggression' og 'vold', så bliver resultatet det samme: en vilkårlig definatorisk bestemmelse, hvis resultat er en håbløs sammenblanding af biologiske, personlighedsteoretiske, socialpsykologiske og politisk-økonomiske fænomener på den ene side eller en reduktion af fænomenet på den anden side. Denne tilstand af babylonisk forvirring i begreberne, sammenblanding af niveauer og reduktionisme der hersker i den traditionelle psykologiske og samfundsvideenskabelige forskning i 'aggression' og 'vold', er ikke så meget udtryk for vanskeligheder med at begribe denne forskningsgenstands kompleksitet eller lignende, men er snarere udtryk for selve den basale mangel på en begrundet teoretisk og metodologisk fremgangsmåde, som slår igennem på dette forskningsområde. Den traditionelle psykologis og samfundsvideenskabs vilkårligt definatoriske fremgangsmåde er simpelthen ikke i stand til at indfange de funktionelt væsentlige dimensioner ved den aggressive og voldelige handlen begrebsligt (Jvf. Holzkamp, K., 1977b). Derfor er der til stadighed kontroverser mellem forskellige skoler såsom instinktteoretikere, driftsteorier, indlærings-teorier, sociale indlærings-teorier, strukturelle teorier etc., som imidlertid ikke kan afgøres. Kontroversen mellem driftsteoretikere og indlæringssteoretikere om hvorvidt aggressiv og voldelig handlen er medfødt eller indlært gennem forstærkning evt. gennem social modelindlæring (Bandura, A., 1973, jvf. Graabæk, J. et al., 1984) kan overhovedet ikke afgøres, fordi man simpelthen ikke råder over de teoretisk-metodiske midler hvormed en afgrænsning af deres indbyrdes gyldighedsområde kan forestages. Strengt taget er det i virkeligheden heller ikke en kontrovers om selve genstanden 'aggressiv og voldelig handlen', selvom det kan se sådan ud, men om grundlæggende forskellige paradigmer - men selve paradigmet og de deri indeholdte teoretiske og metodiske grundbegreber berøres overhovedet ikke af diskussionen. Når en instinktsteoretiker og en indlæringssteoretiker diskuterer om aggressiv og voldelig handlen, så forudsættes en bestemt forskellig teoretisk og metodisk grundbegrebslighed som f.ex. 'instinkt-begrebet' og 'forstærkningsbegrebet' som relevante til at forklare 'indlæring' og 'motivation' på det specifikt humane udviklingsniveau. Denne vilkårligt definatoriske fremgangsmåde har resulteret i at der idag næppe er noget mere intetsigende og overbelastet begreb end 'aggression' hhv. 'aggressivitet' og 'vold', hvor forskellige niveauer af biologiske, personlighedsteoretiske, socialpsykologiske og politisk-økonomiske begreber er sammenvævet.

Hvis man altså ikke vil gå vilkårligt definatorisk frem og tage udgangspunkt i de umiddelbart foreliggende fremtrædelsesformer for 'aggression' og 'vold' - ja så må man gå fra det abstrakte til det konkrete og ikke omvendt. Det vil sige at gå historisk frem og forsøge derigennem at bestemme fænomenets mere basale grundformer og derefter forsøge at rekonstruere dets differentiering og gennem udviklingsprocessen. Denne metode betegnedes Marx (1974) som at 'stige op fra det abstrakte til det konkrete' og denne metode er en historisk-logisk metode idet den søger at afdække den indre logik i fremtrædelsesformerne og samtidig indfange deres udviklingshistorie (jvf. Holzkamp, K., 1974; Dreier, O., 1974). Den logisk-historiske fremgangsmåde forsøger at begribe den menneskelige udvikling på grundlag af de objektive nødvendigheder i den virkelige materielle livsproces. I vores sammenhæng er det tilstrækkeligt, at pege på at den individuelle udvikling er determineret historisk af 1) den naturhistoriske udvikling som forbedring for menneskelig udvikling, 2) af den samfundsmæssige udformning af det menneskelige liv og af 3) den individualhistoriske udvikling i de specifikke samfundsmæssige forhold (Jvf. Holzkamp, K., 1979a). Jeg vil derfor i min bestemmelse af den aggressive og voldelige handling forsøge at anvende denne metodiske fremgangsmåde i princippet. Naturligvis med det forbehold, at jeg ikke indenfor denne opgaves rammer kan gennemføre en sådan analyse og rekonstruktion af aggressionens funktionsaspekt i en omfattende betydning, men det jeg ønsker er at angive en retning herfor og nogle nødvendige skridt i en sådan analyse.

1.3. Instinktets sprængning & udviklingen af den individuelle lære- og udviklingsevne; Den aggressive adfærds psykofylogenesen.

En fylogenetisk oprindelses- og differentieringsanalyse af det aggressive funktionsaspekts udformning viser sig at være et endog meget plastisk og naturhistorisk foranderligt fænomen. En ansats til en sådan analyse har Gellert (1983a, 1983b) foretaget. Grundlaget er Leontjews (1977) abstraktion af det psykisk grundform og differentiering i psykofylogenesen: i forskellige virksomheds- og afbilledeniveauer: 1) den elementært-sensoriske psyke, 2) den perceptivt-sensoriske psyke, 3) den perceptivt-operative psyke og endelig 4) intellektets stadium. Jeg kan naturligvis ikke her resumere denne rekonstruktion af den aggressive adfærds udviklingshistorie, men vil nøjes med at sammenfatte nogle væsentlige resultater af Gellerts analyse, frem til menneskets og samfundets opståen i dyr-menneske-overgangsfeltet.

Gellert bestemmer den aggressive adfærd hos dyr, som en 'adfærd der er rettet mod, at begrænse et andet dyrs biologiske livsbetingelser for at forbedre egne livsbetingelser' (Gellert, 1983a, p.76). Der kan skelnes mellem en (1) uspecifik og en (2) specifik aggressiv adfærd. Den specifikke aggressive adfærd er objektivt biologisk adækvat, idet den retter sig mod at realisere dyret natur-

lige biologiske behov optimale livsbetingelser m.h.t. livssikring og forplantning. Denne specifikke aggressive adfærd, som har meget varierende fremtrædelsesformer på de forskellige virksomheds- og afbilledeniveauer, indordner Gellert i det såkaldte 'agoniske adfærdssystem' (flugt/angreb), hvorimod den uspecifikke aggressive adfærd placeres i et system af adfærdsmåder under betingelser af isolation, som her vil sige betingelser, som forhindrer eller begrænser dyrets naturlige udveksling med den biologiske artsspecifikke omverden.

1.3.1. Det elementært-sensoriske niveau.

På det elementært-sensoriske virksomheds- og afbilledeniveau udløses den specifikke aggressive adfærd efter den ubetingede reaktions mønster. På dette niveau består durenens behov overvejende af rent sanseligt-vitale behov. En manglende behovstilfredstillelse genspejles på dette niveau fysiologisk gennem ændringer i dyrets homøostatiske stofskifteverdier som sult, tørst, seksualbehov etc. Men også en begyndende emotional regulation af organismen behovstilfredsstillelse gør sig gældende. Udløsningen af specifik aggressiv adfærd reguleres overvejende rent centralnervøst afhængig af organismens indre befindende genspejlet i form af stofskifteulige vægt/ligevægt og emotioner under tilstedeværelsen af artsfæller, som udsender de aggressionsudløsende informationer primært i form af enkeltstimuli som f.ex. farve, lugt o.lign. ikke genstandsmæssigt sammensatte stimulikomplekser. Den specifikke aggressive adfærd tjener til at sikre organismens sanseligt-vitale overlevelse gennem elementære fysiologiske og motoriske reaktioner. En uspecifik aggressiv adfærd forekommer her primært som følge af en inadækvat genspejlings- og perceptionsvirksomhed, f.ex. som følge af ødelæggelse af eller dysfunktionelt receptororgan. På grund af disse isolerende betingelser overskrides dyrets biologiske stabilitetsgrænser hvorved den uspecifikke aggressive adfærd aktiveres som forsøg på at kompensere og tilpasse sig den biologiske omverden under inadækvate betingelser.

1.3.2. Det perceptivt-sensoriske niveau.

Med det kvalitative spring til den perceptivt-psykes udviklingsniveau ændrer også strukturen i virksomheden og afbilledorganisationen sig. Adskillelsen mellem et perceptivt-sensorisk og et perceptivt-operativt niveau er begrundet i en kvantitativ differentiering i niveauet for fisk, krybdyr, amfibier, fugle (perceptiv-sensorisk) og niveauet for pattedyr (perceptivt-operativ). Det er karakteristisk, at det først er med pattedyrenes udvikling at en egentlig kortikal udvikling og styring finder sted. (Jvf. også Macleans tredeling af hjernens fylogenesen i en 'reptilhjerne', en 'primitiv pattedyrshjerne' og en 'avanceret pattedyrshjerne som svarer til systemerne: hjernestamme, limbiske system og cortex; Engelsted, N., 1978)

På det reptile niveau udløses den specifikke aggressive adfærd efter nogenlunde samme principper som på den forgående sensoriske psykes trin, d.v.s. efter den ubetingede reaktions mønster. Men efterhånden kan også en betinget aggressiv adfærd iagttages allerede hos fisk. Det er karakteristisk at jo højere op i fylogenesen vi kommer desto mere kompliceret og variabel bliver den specifikke aggressive adfærd. Kompliceringen af den specifikke aggressive adfærd skyldes først og fremmest den perceptiv psykes evne til en genstands-
 2
 mæssig genspejling om omverdenen. Artsfæller genspejles som objekter, kan vurderes emotionelt og adfærd afpasses plastisk i forhold hertil. Et genstandsmæssigt stimulikompleks kan sættes i relation til organismens eget befindende og den aggressive adfærd udløses som en bestemt bevægelseskoordination. Et klassisk eksempel herpå er hundestøjlen 'territoriale aggressivitet' i forbindelse med parringstiden, hvor en bestemt instinktiv aktivitetssekvens udløses af bestemt rød farve på bugen. Den røde farve på undersiden fungerer som 'nøglestimulus' og udløser på en arts-specifik måde gennem en medfødt udløsningsmekanisme den for hundestøjlen karakteristiske bevægelseskoordination.

1.3.3. Det perceptivt-operative niveau.

Udover sikringen af organismens sanseligt-vitale overlevelse og behov begynder den specifikke aggressive adfærd her, især med udviklingen af organismernes 'kontrol-, eksplorations- og nysgerrighedsbehov' (Osterkamp, U., 1975) på pattedyrsniveau også at tjene til at sikre organismens 'eksplorative' behovstilfredsstillelse. Den specifikke aggressive adfærd opbygges her i stadig stigende grad plastisk og stadig mere afhængig af også individuelle modificerbare lærerfaringer indenfor både livssikringens og forplantningens funktionskreds. Med den stigende 'individualisering' af organismerne udvikles udover de tidligere nævnte 'artsspecifikke typer af betydningsheder' (f.ex. hundestøjlen røde farve) også med den individuelle læreevne og emotionalitetens differentiering 'individualiserede betydningsheder' som bestemmer udløsningen af specifik aggressiv adfærd. Senest på det perceptivt-operative udviklingsniveau må man således stille spørgsmålstegn ved begrebet om den rent instinktivt fastlagte og rigide udløsning af den aggressive adfærd. Det karakteristiske for udviklingen her er netop at den aggressive adfærd i stigende grad er individuelt modificerbar overfor det fylogenetisk fastlagte adfærdrepertoire. Den aggressive adfærd er i stigende grad en adfærdsmulighed blandt andre indenfor det agoniske adfærdssystem. På den perceptiv psykes udviklingsniveau er den uspecifikke aggressive adfærd afhængig af flere mulige isolerende betingelser som begrænser organismens sanseligt-vitale og eksplorative behovstilfredsstillelse. Den uspecifikke aggressive adfærd må også her ses som organismens forsøg på adaptivt og kompenserende at tilpasse sig et lavere niveau i virksomheden og afbilledet end det fylogenetisk potentielle niveau. Dens fremtrædelsesformer vil

derfor også variere afhængig af den arts-specifikke og individuelle lærerfaring. Den generelle udviklingstendens er en udvidelse af det specifikke og uspecifikke aggressive adfærdrepertoire, det bliver stadig mindre rigid og tjener nu også sikringen af organismernes eksplorative behovstilfredsstillelse.

1.3.4. Intellektets stadium.

Når vi når frem til intellektets stadium i de højere pattedyrs udvikling antager det aggressive adfærdrepertoire en anseelig kompleksitet og plasticitet som modsvarer dette virksomheds- og afbillede niveauets organisationsstruktur. Denne struktur muliggør nu ikke blot en genspejling af enkelte objekter, men også relationer mellem objekter. Det bliver f.ex. muligt, at løse to-fasede opgaver (Jvf. Leontjew, 1977). Dyret bliver i stand til at løse to-fasede op-
 3
 forskellige objekter kan stå i til hinanden. Især udviklingen af de højere pattedyrs primitive hierarkiske social- og kommunikationsstrukturer virker regulerende ind på det aggressive adfærdrepertoire. Man kan observere, at såvel genstande som andre artsfæller nu kan anvendes som 'midler' i aggressive konfrontationer. Det er karakteristisk at den aggressive adfærd udløses individual-
 4
 lære- og udviklingsævnene her antager. Den aggressive adfærd er her en mulighed blandt andre som indsættes i bestemte situative kontekster underlagt en stigende kognitiv regulation og kontrol, som også kan resultere i en fuldstændig omstrukturering af af aktiviteten. Det bliver i stigende grad den totale sociale og situative kontekst som bestemmer udløsningen af den aggressive adfærd. Den enkelte organisme er i stand til en høj grad af individuel afpasning af den aggressive adfærd i overensstemmelse med den sociale og kommunikative organisation. Selv næsten 'personlige' relationer mellem primater virker her ind på regulationen af adfærd. Dyret bliver i stand til emotionelt at genspejle hele individualiteten i relation til omverdensbetingelserne. Undersøgelser baseret på observationer af aggressiv adfærd hos højere primater viser at dens hele individualitet i relation til omverdensbetingelserne. Undersøgelser er uhyre kompleks, varieret og bundet til situative sociale kontekster. Således nævner Angst (Gellert, 1983a) ikke mindre end 32 forskellige kategorier af aggressionsudløsende situationer hos Javaneraber, som bekræfter at den aggressive adfærd her er nøje sammenhængende med organismens emotionelle befindende i et situativt forhold til andre artsfæller. Den uspecifikke aggressive adfærd bliver i tiltagende grad afhængig af organismernes sociale og kommunikative strukturer. Forsøg med isoleret opdragelse af rhesusaber d.v.s. under socialt depriverende betingelser (Harlow & Harlow, 1962) peger også på den afgørende betydning af de sociale og kommunikative strukturers betydning for den uspecifikke aggressive adfærd udløsning. Socialt depriverede aber reagerer først med tilbagetrækning og apati, senere med aggressiv og autoaggressiv adfærd når de sættes ud blandt andre artsfæller.

betydning?
 mangler.

1.3.5. Sammenfatning & konklusion.

Sammenfattende må vi konkludere at i psykofylogenese er fænomenet aggressiv adfærd udtryk for både en specifik og en uspecifik aggression. Den specifikke aggression tjener sikringen af organismernes sanseligt-vitale og eksplorative behov indenfor livssikringens og forplantningens funktionskredse og er en og-objektivt adækvat aggression. Den uspecifikke aggression er organismernes reaktion på isolerende betingelser af forskellig art og er et forsøg på adaptivt at kompensere for at det ikke er muligt at opretholde en udveksling med omverdenen på det artsspecifikke virksomheds- og afbilningsniveau. Det vil sige at det er en objektivt og udviklingslogisk adækvat aggression, som imidlertid er subjektivt inadækvat beroende på en dysfunktion i dyrets artsspecifikke virksomheds- og afbilledemuligheder under betingelser af isolation. Begge former er uhyre komplekse og historisk foranderlige afhængig af niveauet af det psykiskes fylogenetiske udvikling. På den baggrund er antagelsen af et enhedsligt instinktivt fastlagt, rigtigt aggressivt adfærsrepertoire i form af et instinktbegreb eller en aggressionsdrift videnskabeligt set problematisk ikke mindst hvis et sådan begreb også skal omfatte den specifikke menneskelige aggressive handling. Både den specifikke og uspecifikke aggressive adfærd er allerede på de dyriske udviklingsniveauer i tiltagende grad ikke et rigtigt fastlagt mønster, men tværtimod fylogenetisk variabel og foranderlig. Det påfaldende for den psykofylogenetiske udvikling fra et etologisk synspunkt er netop at den dyriske adfærd, senest med udviklingen af den individuelle lære- og udviklingsevne, så at sige sprænger den instinktive fastlagthed til fordel for en stigende grad af kognitiv og emotionel regulation af adfærd, en stigende grad af individuel modifikation af den stammehistoriske fastlagte adfærd gennem den individuelle lære- og udviklingsevne. De selektive ulemper som sprængningen af instinktet resulterer i opvejes af de selektive fordele som lære- og udviklingsevnenes kognitive, emotionelle og socialt-kommunikative reguleringer af adfærd medfører, d.v.s. en større grad af frihed i adfærd og tilpasning til varierende omverdensbetingelser. Den aggressive adfærd bliver i tiltagende grad op gennem psykofylogenese en adfærsvariant blandt flere mulige. Allerede på det dyriske udviklingsniveau bliver antagelsen af en aggressionsdrift eller et aggressionsinstinkt videnskabeligt uholdbar, sådan som det f.ex. er tilfældet indenfor en psykoanalytisk tradition og indenfor en videreudvikling heraf som f.ex. Yaleskolens 'frustrations-aggressions-hypotese'. Den samme kritik må anføres overfor forskellige 'forstærkningsteorier' og indlæringsopfatelser, hvad enten de bygger på klassisk 'forstærkning' eller mere sofistikerede 'sociale modelindlæringsbegreber'. De har alle det fælles at de underbestemmer den specifikke menneskelige lære- og udviklingspotentiale. (For en nærmere gennemgang og kritisk vurdering af forskellige aggressionsteori er henviser jeg til min opgave: Graabæk, J. m.fl. 1984).

1.4. Hominisering; Dannelsen af menneskets samfundsmæssige natur.

På baggrund af dette nødvendigvis kortfattede og skitseagtige resumé af den aggressive adfærd psykofylogenetiske differentiering er spørgsmålet nu hvordan den aggressive og voldelige handling differentieres og specificeres på det specifikke menneskelige udviklingsniveau, altså hvordan vi begrebsligt kan indfange den specifikke humane aggressive og voldelige handling. Som Holzkamp i sin 'Grundlegung' argumenterer indgående for under revision af tidligere metodologiske selvmisforståelser er det ikke muligt at videreføre en rent funktional-historisk fremgangsmåde efter det såkaldte andet kvalitative spring i menneskets tilblivelsesproces, fordi den funktionalhistoriske differentieringsanalyse er undet og begrænset til den rent genetiske videregivelse af information. Denne funktional-historiske fremgangsmåde finder altså sit gyldighedsområde i og med det såkaldte 'dominansomslag' fra en rent fylogenetisk til en samfundsmæssig-historisk systemopretholdelse. Dette betyder at vi ikke blot kan videreføre en funktional-historisk rekonstruktion af den aggressive handling på det specifikke menneskelige-samfundsmæssige udviklingsniveau, hvor virksomheden er karakteriseret af begreberne arbejde, bevidsthed, sprog og Kooperation, således som Gellert (1983a; 1983b) synes at gøre. Vi må tværtimod nærmere undersøge udviklingen af menneskets samfundsmæssige natur i dyr-menneske-overgangsfeltet. Nærmere bestemt funktional-historisk undersøge udviklingen op til det første kvalitative spring og mellem det første og andet spring og her forsøge at indfange de momenter, som er af betydning for bestemmelsen af den aggressive handling på det specifikke humane niveau. Derefter må vi så undersøge konsekvenserne af udviklingstendenserne i og med individets såkaldte 'totalsamfundsmæssige formidlethed' efter det andet kvalitative spring i antropogenese. For overblikkets skyld har jeg betegnet den udvikling der resulterer i dannelsen af menneskets samfundsmæssige natur for 'hominisering' og den proces som resulterer i individets totalsamfundsmæssige formidlethed for 'humanisering'. Formålet med denne undersøgelse er at lede frem til en begrebslig bestemmelse af hvori den specifikke humane aggressive og voldelige handling består, således at det bliver muligt i højere grad at skelne mellem biologiske, personlighedsteoretiske, socialpsykologiske og politisk-økonomiske aspekter af aggressiv og voldelig handling på det menneskelige udviklingsniveau.

Nu er det selvfølgelig ikke muligt indenfor denne opgaves rammer at rekonstruere hele den naturhistoriske og fylogenetiske udvikling af det psykiskes grundform og differentiering i forskellige emotionelle, kognitive, motivationelle, sociale og kommunikative funktionsaspekter frem til menneskets opståen og dannelsen af menneskets samfundsmæssige natur i dyr-menneske-overgangsfeltet. Det afgørende og væsentligste store udviklingsskridt som går forud for menneskets udvikling er udviklingen af organismernes individuelle lære- og udviklingsevne.

Et centralt aspekt heraf er som vi har set, sprængningen af det dyriske instinkts fastlagthed gennem arvkoordination og dermed muliggørelsen af en ontogenetisk erfaringsakkumulation og individuel modifikation af adfærden (Jvf. Osterkamp, U., 1975; Kap. 2.5.). I denne proces 'individualiseres' organismerne, hvilket er et uhyre væsentligt udviklingsskridt i retning af menneskets udvikling. Instinktets sprængning, som jeg har kaldt det, betyder en væsentlig større modifikabilitet i forholdet mellem de artspecifikke omverdensbetingelser og organismernes individuelle adfærdsmuligheder, en større 'frihed' i adfærden, det aggressive adfærsrepertoire bliver ligeledes mere variabelt og plastisk. Udviklingen af den dyriske lære- og udviklingsevne betyder også en kvalitativ ny form for livsopretholdelse og differentiering af de kognitive, emotionelle og kommunikative psykiske funktionsaspekter. Egentlig betyder det, at der, som Holzkamp udtrykker det, fremkommer en emotionalitet hos organismer som kan lære individuelt (Holzkamp, K., 1983a. p.13). Hermed er også forudsætningen for udviklingen af en motivation forstået som et differentieringsprodukt af emotionalitetens funktionsaspekt, d.v.s. en bestemt rettehed i adfærden mod et anticiperet mål på basis af en individuel lært emotionel tilfredsstillelsesværdi. Denne udvikling af det psykiske betegner Holzkamp (1983) som udviklingen af den 'autarke læreevne' overfor det foregående trin rent 'subsidiære læreevne', hvor der så at sige kun er tale om en begrænset 'åbning' af instinktets fastlagthed og hvor indlæringen kun har en 'subsidiær' understøttende funktion, som det f.ex. er tilfældet med læring gennem 'habituering' og mere specielle artspecifikke indlæringsformer som 'objekt-prægning' (Jvf. Lorenz' berømte gæs). Den 'autarke læreevne' gennemløber fylogenetisk en kompliceret udviklings- og differentieringsproces indenfor de emotionelle, kognitive og socialt-kommunikative funktionsaspekter. Men fra det øjeblik hvor antropogenesen begynder, d.v.s. hvor udviklingen træder ind i dyr-menneske-overgangsfeltet, begynder en fuldstændig ny kvalitet, at dominere den individuelle lære- og udviklingsevne, nemlig den nelsen af menneskets samfundsmæssige natur.

Dannelsen af menneskets samfundsmæssige natur er en fascinerende og på samme tid næsten ubegribelig kendsgerning, en fantastisk mulighed, for hvordan kunne der ud af den rent fylogenetiske udviklings- og differentieringsproces, fremkomme det resultat vi har for os idag, på den ene side mennesket og på den anden side samfundet? Altså på den ene side mennesket som et naturligt fylogenetisk differentieringsprodukt og på den anden side samfundet, som vores naturlige eksistensmedium. Det er dette centrale problem som den kritiske psykologi forsøger at løse gennem sit begreb om menneskets samfundsmæssige natur, og som har enorme videnskabelige konsekvenser for at forstå det særlige ved de specifikt menneskelige psykiske funktionsaspekter, vores behov, emotionallitet, motivation og også vores aggressive handling. Hvori består altså det kvalitativt nye ved den

|(samfundsmæssige form for livsopretholdelse i forhold til den fylogenetiske? (

Man må forestille sig at der forud for primat-evolutionen frem til mennesket er forløbet en udvikling af subhumane hominiderformer på basis af en afspaltning, en bestemt 'speciationshændelse', af disse former, på basis af en bestemt geografisk isolation. De væsentligste adaptive optimeringer i livet i regnskovens biotop i retning af mennesket, var udviklingen af en 1) præcis manipulationsevne og 2) en forøgelse af den optiske og akustiske analysators informationsforarbejdningskapacitet. Dette førte til former for benyttelse af 'midler' i livsikringen (f.ex. løsning af to-fasede opgaver hos chimpanser) og til en individuel differentiering af de kommunikative og sociale funktionsaspekter. Afgørende for speciationen som har ført til den evolutionære udviklingslinje der har resulteret i mennesket, mens den anden har ført til de idag levende pongider, er antageligt omfattende økologiske omverdensforandringer, en 'pliocen krise' som Engelsted (1984, p.170) kalder det. Denne pliocen krise har så medført en indskrænkning af regnskoven og dermed en overfyldning af de højere primaters naturlige habitat, hvorved nogle af disse primater er blevet trængt ud på steppen og savannen. I denne nye biotop satte så de adaptive optimeringsprocesser sig igennem som førte til mennesket. Særegenhederne ved steppe-savanne-biotopen som adaptivt fører i retning af mennesket er dens knaphed på føde, dårlige undvigemuligheder for større rovdyr, nødvendigheden af kontrol over større områder m.m. Antageligvis resulterer disse modsigelser i en adaptiv optimering i retning af den for hominiderne karakteristiske to-benethed ('bipedi') og lokomotionsaflastede brug af hænderne.

Med den allerede i regnskoven-biotopen udviklede relative opretstående, som optimeres til 'to-benethed' i steppe-savanne-biotopen, øges den visuelle analysators kapacitet, logesom den også sammen med den lokomotionsaflastede håndbrug øger den motoriske analysators forarbejdningskapacitet. Dette resulterer i en enorm forøgelse af de visuo-motoriske og visuo-konstruktive funktioner, altså i evnen til frembringelse og benyttelse af 'midler' i livsopretholdelsen. Man kunne næsten sige, at disse tidlige subhumane hominideformer må have været en slags enestående afatikere, med ret fremstående visuo-spatiale, -motoriske og -konstruktive færdigheder, der har spillet en central rolle i livsopretholdelsen. I forhold til den 'autarke' lære- og udviklingsevne, er læreevnen på dette niveau i antropogenesen, karakteriseret ikke blot ved en 'autark' anticipation og relation genspejling, men ved selv at kunne frembringe relationer og fremtidige handlinger, hvilket Holzkamp karakteriserer som en 'sagsrettet intentionallitet'. Tobenetheden og den fri håndbrug og den deraf følgende forøgelse af den visuo-motoriske og -konstruktive analyse finder sit strukturelt-morfologiske udtryk i en enorm forøgelse af hjernens volumen. Især sker der en tilvækst i de områder af neocortex som senere på det specifikt humane udviklingsniveau bli-

generel
X uspecifik aggression en del af humanisering !!!

ver til de tertiære associationsfelter, integrationsområder for de modaltspecifikke analysatorer, i menneskets frontale-motoriske og parieto-occipitale-temporale områder (Jvf. Schurig, V., 1976; Luria, A.R., 1973; Jantzen, W., 1980). Adaptionen til livet i steppe-savanne-biotopen fører ikke blot til en højere form for 'sagsintentionalitet' og benyttelse af 'midler' i livsopretholdelsen, men også til en 'socialfunktionsdeling', d.v.s. en slags 'social værktøjsbrug' eller 'socialintentionalitet', altså at også andre artsfællers aktivitet anticiperende kan sættes i relation til egen aktivitet. Herved opstår der en overindividuel, kollektiv kontrol af livssikringen. Den primære behovstilfredstillelse er således ikke længere bundet til en individuel aktivitet, men helhedsresultatet af den fælles funktionsdelte aktivitet. Der opstår m.a.o. en 'social motivation', som består i at denne, endnu subhumane organisme, bliver i stand til at anticipere resultatet af eget bidrag som et bidrag til et kollektivt helhedsresultat af aktiviteten, d.v.s. socialt motiveret. (Jvf. Leontjews berømte 'jæger-klapper'-analyse). I denne sociale motivation integreres sagsintentionaliteten og socialintentionaliteten på et højere niveau og er den 'subhumane' kimform til den på det humane niveau i antropogenesen udviklede bevidste kooperative og almengjorte omsorg for den individuelle livsopretholdelse gennem det vi kalder arbejde.

Med påvisningen af funktionsskiftet i benyttelsen af midler til en genstandsmæssig-social værktøjsaktivitet har vi betegnet, hvad Holzkamp kalder det første kvalitative spring i menneskets tilblivelse. Dette funktionsskift er en nødvendig, men ikke fuldt ud tilstrækkelig karakteristik af mennesket, fordi det for så vidt kun karakteriserer menneskets biologiske-antropologiske tilblivelse, d.v.s. selve hominidernes afspaltning. Fremstillingen af værktøj betyder nok et funktionsskift, men endnu ikke at naturhistorien slår over i samfundshistorien, altså et dominansomslag. Individene er stadigvæk her beslemt som naturvæsen. Som vi ved er jo også alle fossile hominideformer uddøde, til trods for værktøjsfremstilling, kendskab til ildens brug, begyndende domesticering etc. Såvel australopithecinen, homo erectus og neandertal-'mennesket' uddøde, fordi biologisk-evolutionære selektionmekanismer stadigvæk virkede for fuld kraft. Man må derfor så at sige skelne mellem, hvad jeg vil kalde hominiseringsprocessen og humaniseringsprocessen. Den første betegner og refererer til menneskets biologisk-antropologiske tilblivelse i en subhuman fase, mens humaniseringsprocessen er menneskets psyko-fysiske tilblivelse, menneskets samfundsmæssige-historisk tilblivelse (Jvf. Schurig, V., 1976, p.89; Hollitscher, W., 1972, p.14f; Holzkamp, K., 1983, p.179f). Mellem disse to faser er der et betragteligt tidsrum, måske på mellem 10 og 15 millioner år, hvori der er foregået en selektionsbetinget nykombination af det genetiske arvemateriale, dybtgående adfærdsændringer og senere en morfologisk-strukturel udvikling, samtidig med det begyndende genstandsmæssige-sociale funktionsskift i livsopretholdelsen.

I denne 'mellemfase' må altså de selektive fordele, som funktionsskiftets genstandsmæssige-sociale form for livsopretholdelse har medført, have virket tilbage på den genetiske information. I denne 'mellemfase', som ifølge Heberer (Schurig, V., 1976, p.89) vurderes til at må have omfattet måske omkring 400.000 til 500.000 generationer, har de biologiske, naturlige forudsætninger i retning af menneskets samfundsmæssige livsopretholdelsesform altså forandret sig til et biologisk funktionsgrundlag for samfundsmæssig livsopretholdelse. Med andre ord er menneskets natur her altså blevet samfundsmæssiggjort, hvilket er uhyre væsentligt for at forstå det specifikke ved menneskets psykiske funktionsaspekter og som vi skal se også for den specifikt menneskelige aggressive handlen. Mennesket er derfor det eneste levende væsen, som i kraft af sine naturlige forudsætninger, sit specifikke biologiske grundlag, er i stand til, at udvikle sig ind i de samfundsmæssige forhold. Dette er hvad den kritiske psykologi mener med at menneskets natur er samfundsmæssig. Det er ikke nogen poetisk, politisk eller spekulativ metafor, men et fund som kan rekonstrueres historisk-empirisk og et fund som næppe videnskabeligt kan overvurderes, på trods af den traditionelle psykologis fortsatte blindhed heroverfor.

1.4.1. Kain og/eller Prometheus?

Det vil på dette sted være formålstjenstligt at vende tilbage til problemet om den voldelige og aggressive handlen. En nødvendig forudsætning for den skildrede udvikling i retning af genstandsmæssig-social omverdensforandring, er efter min opfattelse, en samtidig hermed stadigt mere omfattende sprængning og nedbrydning af den instinktive fastlagthed i adfærden til fordel for en mere plastisk og kvalitativ anderledes kognitiv og socialt organiseret og reguleret sags- og socialintentionel livsopretholdelse. Men som allerede nævnt, taler vi her om endnu 'subhumane' hominideformer, som må have levet i et spændingsfelt mellem de stadigt virkende evolutionære selektionsmekanismer, en endnu ikke fuldstændig opløsning af adfærdens instinktmæssige fastlagthed og en begyndende specifik samfundsmæssig livsopretholdelsesform. Under hensyntagen til dette hvordan kan vi så forvente at problemet om den aggressive adfærd/handlen tager sig ud i denne overgangsfase. Er det muligt at rekonstruere træk ved dette funktionsaspekt i denne overgangsfase mellem dyr og menneske?

De vigtigste historisk-empiriske og arkæologiske vidnesbyrd vi har til rådighed om disse tidlige hominideformer kan inddeles i (1) stenredskaber, (2) bosættelsesformer, (3) begravelsespladser og (4) kunst og udsmykningsgenstande.

Vi har kendskab til en tidlig og ret omfattende produktion af stenredskaber fra de såkaldte Oldowan- og Acheuliankulturer. Her har man fund af håndøkser og nævesten, som er omkring 2 millioner år gamle og formentlig frembragt allerede af H. Habilis i Oldowan og H. Erectus Acheuliankulturen. Disse palæolitiske stenredskaber er senere forfinet i Mousterian- og Magdaléniankulturerne af nean-

dertaleren og H.Sapiens sapiens for omkring 100 til 35.000 år før vor tidsregning. Det er umuligt at sige med nøjagtighed hvad disse primitive redskaber er blevet brugt til. Måske er de blevet brugt ved jagt, til at flænse kød med, til at grave med ved inddrivning af planteføde. Archaikulturen eksisterede i over en million år i Afrika men bredte sig ved migration til Europa og Asien. Den blev senere fortrængt af Mousteriantraditionen med dens klart forbedrede stenredskaber frembragt af neandertaleren og senere former. Vi har også fund af en begyndende tidlig dome sticering. Disse tidlige bosættelsesformer bestod af primitive hytter eller vindskjul hvor man også har fundet slagtepladser, minedrifts-pladser og lejrpladser f.ex. i Oldowai-kloften formentlig allerede frembragt af H.Habilis. I den såkaldte 'floodhestelokalitet' ved Koobi Fora, som er omkring 1 million år gammel har man fund af bosættelser, knogler, tænder, stenslag, stenkerne. I Choukoutienhulen ved Peking har man de tidligste fund af brug af ilden som er en halv million år gamle. De første fund af begravelser er knyttet til neandertaleren. Man har gjort fundene i Sydfrankrig i bl.a. La Ferrassier og de er omkring 50.000 år gamle. Endelig har man også fund af kunsterisk udsmykning, hulemalerier, klippesteninger, små skulpturer og statuer, dekorede redskaber, som formentlig med få undtagelser er knyttet til tidlige H. Sapiens sapiens former. (Jvf. Thomsen, E., 1985 p.125ff).

Disse fund dokumenterer en udvikling i retning af en ændring og specialisering af ernæringsmetoderne og samtidig stigende nedbrydning af instinkt. En forudsætning for anvendelsen af ilden er en nedbrydning af den naturlige skyhed overfor ild, som man finder hos højere primater. Samtidig muliggjorde ilden en specialisering mellem jagten og en huslig ernæringstilberedning. At de tidlige urmennesker var jægere står utvetydig fast.

Nu er det imidlertid sådan at det f.ex. fra etologisk side har været hævdet at netop jagten og den dermed følgende overgang til en ikke-vegetarisk kostplan, altså kødæderi, netop dokumenterer, den også i mennesket iboende aggressionsdrift hhv. aggressions- og jagtinstinkt. (Jvf. f.ex. Heller, A., 1977, p.90f). Og her kommer så et andet historisk empirisk rekonstruerbart faktum ind, nemlig meget tidlige fund af fossile kranier med laderinger som kun kan have været kunstigt frembragt og som er dokumenteret hos australopithecus, H. Erectus, neandertaleren og tidlige præ-sapiensformer. Dette har ligeledes været udlagt som dokumentation for en aggressionsdrift/-instinkt overfor artsfæller. Det samme gælder spor af kannibalistiske måltider og hovedjægeri. Således har H.Erectus delvist ernæret sig gennem kannibalisme. Men hvordan kan man nu forklare dette, er det indicier for en menneskelig aggressionsdrift og -instinkt? Er det indicier på at den menneskelige natur indeholder en aggressionsdrift hhv. instinkt, på at vi stadig bærer på præ-historiske relikter fra en svunden tid som jægere?

At disse historiske fund er det i hvert fald muligt at rekonstruere følgende utvetydige empiriske kendsgerninger som står fast, nemlig at 1) de tidlige urmennesker som f.ex. H. Erectus foruden sine fremstående visuo-konstruktive og sociale organisationsevner også slog andre urmennesker ihjel, d.v.s. selve homicidet står fast som kendsgerning, og at 2) disse tidlige former også ernærede sig kannibalistisk. Som Heller gør opmærksom på behøver der imidlertid ikke at bestå nogen bestemt sammenhæng mellem selve homicidets almene problem og kannibalismens specielle problem udover den enkle at mennesket må slås ihjel for at kunne fortæres.

Nu er en dødelig intraartslig aggression imidlertid et absolut undtagelsestilfælde på alle virksomheds- og afbilledeniveauer af det psykiskes udvikling inklusive intellektets niveau. Hos højere primater eksisterer der tværtimod at system af instinktivt regulerede aggressionshæmminger som udløses af artsspecifikke 'nøglestimuli' og hvis funktion det er at regulere den intraartslige aggression, så den netop ikke fører til drab på artsfæller. Homicidet og den efterfølgende kannibalistiske fortæring kan derfor netop ikke begribes som udslaget af en aggressionsdrift hhv. -instinkt. Tværtimod - homicidet og den kannibalistiske fortæring af artsfæller er derimod kun mulig under forudsætning af netop instinktets begyndende sprængning og nedbrydning, idet nemlig de dyriske aggressionshæmmende nøglestimuli i denne 'mellemløse' i dyr-menneske-overgangs-feltet må være gået tabt. Disse tidlige hominideformer dræbte altså artsfæller samtidig med at den instinktive regulation netop begyndte at løsnes. Således tolker både Schurig og Heller, omend på forskellig baggrund, kannibalismen som et kendetegn på gennembrydningen af de etologiske instinktskranker, d.v.s. faktisk som tegn på menneskeliggørelsen:

"På den ene side står altså tabet af aggressionens instinktive hæmning, som er nødvendig for en fleksibel kooperativ jagtadfærd for at nå et maximalt bytte-udbytte, på den anden generaliseres rovdyrslevemåden også overfor artsfæller, som først på et mere udviklet samfundsmæssigt bevidsthedsniveau bliver sekundært beskyttet gennem etiske norm-systemer." (Schurig, V., 1976, p.296).

Menneskeliggørelsens forudsætning, denne instinktnedbrydning har således ved siden af de Prometheuske væsenkræfter også en bagside som mulighed, dets Kain-karakteristika, som må betragtes som et overgangsphenomen mellem funktions- og dominansskiftet i menneskets tilblivelse.

Nu kunne man imidlertid indvende, at etnologiske undersøgelser, som f.ex. Margaret Meads undersøgelser af såkaldte 'primitive' nulevende naturfolk (Jvf. Heller, A., 1977, p.94) afslører at kannibalisme stadigvæk forekommer. Sådanne fænomener må imidlertid betragtes og vurderes overordentlig kritisk. For det første er der her tale om at selv de mest 'primitive' stammer f.ex. i Australien jo repræsenterer nulevende mennesker af idag og kan derfor ikke uden videre anvendes til

at rekonstruere den tidlige urmenneskeudvikling eller analogiseres hermed. For det andet må man skelne mellem de tidlige former for 'ernæringskannibalisme' og senere mere 'kultiske' former (Schurig, V., p.328). Disse kultiske former må begribes som udtryk for objektivt samfundsmæssige 'magiske tankeformer'. Væsenet i sådanne magiske tankeformer må ses i sammenhæng med udviklingen af bestemte kulturelle riter og mystisk-religiøse tankeformer, som genspejler bestemte objektive livsnødvendigheder i en personaliseret-egocentreret form, hvor dyr, planter, ting, naturen, andre mennesker etc. tillægges bestemte animistiske kræfter' o.lign. (Jvf. Osterkamp, U., 1975, Kap.3.3.4.; Schurig, V., 1976, p.328).

Som det er fremgået af de væsentligste arkæologiske fund kommer de tidlige hominidernes subjektivering af det psykiske i retning af bevidsthed og selvbevidsthed som forudsætter en subjekt-objekt-adskillelse (Schurig, V., 1976, p.324) ikke kun til udtryk gennem den teknologiske værktøjsproduktion, middel anvendelse etc. Subjektiveringen af det psykiske i retning af bevidsthed viser sig allerede hos meget tidlige hominideformer også igennem genstandsmæssiggørelsen af ideelle strukturer i f.ex. domesticeringen, frembringelsen af kunstneriske udtryk og begravelsesritualer. Bevidste begravelser er således bekræftet empirisk ved fund allerede hos neandertaleren. Disse fund bærer tydelige vidnesbyrd om disse urmenneskers rituelle-religiøse forestillinger, idet er gjort fund af stenredskaber, dyr og blomster i gravene. De må altså have haft en 'selvbevidsthed', en forestilling om og et forhold til døden. (Jvf. Thomsen, E., 1985). Den begyndende tidlige subjektivering af det psykiske i retning af bevidsthed i løbet af hominiseringsprocessen, synes i forbindelse med kannibalismeproblemet som åbenbart er et specifikt menneskeligt karakteristika, uanset hvordan man fortolker det (Schurig, V., 1976, p.328) at vidne om at menneskeliggørelsen: instinktnedbrydningen og den samtidige begyndende specifikt samfundsmæssige livsopretholdelse er en højst modsigelsesfyldt proces, som har både en forside og en bagside. Mennesket bliver så at sige til som menneske gennem muligheden for udviklingen af både sine Prometheuske væsenskræfter og sine Kainskarakteristika.

"Hominisationen af mennesket betyder også i dets egen selvforståelse på ingen måde kun erhvervelsen af gennemgående positive karakteristika men ligesåvel erhvervelsen af et system af samfundsmæssige adfærdsmåder, som endog målrettet stiller spørgsmål ved dets biologiske eksistens som artsvesen... Til konsekvenserne af tabet af den instinktive aggressionbinding må altså også henregnes generaliseringen af systematiske intraartslige konfrontationer (krige) som er mulige som samfundsmæssige handlinger i det omfang aggression kan overleveres og læres." (Schurig, V., 1976, p.328).

Vurderet i denne sammenhæng er homicidet og kannibalismen et særligt overgangsfænomen i menneskets tilblivelse og udtryk for modsigelsesfyldtheden i subjektivering af det psykiske til bevidsthed, hvor andre artsfæller kan gøres til

fremmed bytteobjekt, d.v.s. reduceres til et rent biologisk forhold indenfor en i øvrigt begyndende, omend rå og brutal, samfundsmæssig tilstand.

"Evolutionen af den menneskelige subjektivitet i palæolithicum består derfor for en væsentlig del i at udskille det andet menneske som genstand og objekt for egen naturtilegnelse, da det til at begynde med fungerer som et bytteobjekt blandt flere, for sluttelig at indrømmes en særstilling som artsvesen." (Schurig, V., 1976, p.329).

1.5. Humanisering; Individets totalsamfundsmæssige formidlethed.

Vi forlader nu den 'subhumane' fase og bevæger os over i den 'humane' fase af antropogenesen. Det afgørende skridt i retning af menneskets tilblivelse og opståen er det tidspunkt hvor individerne ikke blot begynder at indskyde 'midler' mellem sig selv og omverdenen for at tilfredstille et individuelt behov og mål men hvor disse midler systematisk seriefremstilles, anvendes, opbevares og videregives som 'værktøj' for almengjorte mål og behov i den fælles livssikring. Altså en social fremstilling og brug af værktøj. 'Midler' bliver således til 'livsmidler', værktøj som fremstilles til det 'almengjorte tilfælde' og som principielt står til disposition for alle, som Holzkamp udtrykker det. Den afgørende proces i retning af menneskets og samfundets opståen betegner Holzkamp som en 'mål-middel-omvendning' (Holzkamp, 1993, p.172). Der sker her at funktionsskift af midlerne fra at være et hjælpemiddel til realiseringen af aktuelt behov til livsmidler for en almengjort, foregribende omsorg for fremtidige nødsituationer. Denne udvikling er af uhyre betydning idet de almengjorte mål som denne værktøjsfremstilling tjener, produktionen af livsmidler, ændrer også den indbyrdes sociale relation mellem de endnu subhumane hominider fra en socialt funktionsdelt struktur i retning af en kooperationsdelt struktur. Individernes relation til hinanden formidles med andre gennem disse midler. Det kooperative og det sociale aspekt i det almengjorte mål i den kollektive omsorg, sags- og socialintentionaliteten, integreres altså på et højere niveau.

En karakteristisk af mennesket som 'a tool-making-animal' er en nødvendigt, men absolut utilstrækkelig underbestemmelse. Den egentlige humaniseringsproces indtræder først i og med den anden fase i antropogenesen hvor den samfundsmæssige-historiske proces bliver dominerende overfor den rent fylogenetiske, altså i og med et dominansomslag i totaludviklingen, hvor fylogenese så at sige sætter sig selv ud af kraft og slår om i en ny og hidtil ukendt kvalitet, den historiske udvikling, dannelsen af menneskets 'anden natur'. Fra dette tidspunkt slår hominiseringsprocessen over i en humaniseringsproces. Det er nu ikke længere den fylogenetiske proces som gennem selektionen bærer udviklingen, men derimod den kumulerede genstandsmæssigt-sociale forandring af verden, altså en samfundsmæssig livsopretholdelse. Specialiseringen af arbejdsmidlerne muliggør en voksende aktiv naturtilegnelse og indgribende forandring af omverdenen.

⊗ fremmedhed gøres til et afkølet element i mennesk. natur!

Individerne tilpasser sig ikke længere blot til naturen, men passer naturen til sig. Dette resulterer i en uhyre kumulation af genstandsmæssiggjort samfundsmæssig erfaring i form af arbejdsmidler og sociale strukturer, som bliver det bestemmende moment i udviklingen og som muliggør en planlæggende, foregribende realitetskontrol og livssikring. I kraft af sin samfundsmæssige natur står mennesket ikke længere i en 'organisme-omverdens-sammenhæng', men i en 'menneske-verdens-sammenhæng' (Jvf. Holzkamp, K., 1977b). Hvad betyder denne 'menneske-verdens-sammenhæng'? Det afgørende er at individet ikke længere er umiddelbart betsemt af de objektive naturforhold som i den dyriske 'organisme-omverdens-sammenhæng', ja ikke engang bestemt af de umiddelbare kooperative sammenhænge, som i de før-menneskelige former for 'arbejde' men at individet 'formidler' sin egen individuelle reproduktion gennem deltagelsen i reproduktionen af det samfundsmæssige system, men ikke længere i en umiddelbar sammenhæng. Individets eksistens bliver med andre ord totalsamfundsmæssigt formidlet. Sammenhængen mellem produktionen af livsmidler og brugen af dem er ikke længere umiddelbart givet for det enkelte individ. Den enkelte bidrager ganske vist til produktionen af de almengjorte samfundsmæssige livsmuligheder og opretholder derigennem sin egen individuelle eksistens, men selv dette forhold, denne sammenhæng mellem disse to momenter er ikke noget individet har fundet på, men er et samfundsmæssigt formidlet forhold. Så at sige et af det enkelte individ uafhængigt eksisterende objektivt totalsamfundsmæssigt grundforhold (Jvf. Holzkamp, K., 1983, p. 193). Fra det logiske og historiske øjeblik hvor dominansomslaget har sat sig igennem er det menneskelige individs eksistens totalsamfundsmæssigt formidlet. Der eksisterer ikke længere en bestemt nødvendig sammenhæng mellem de samfundsmæssige livsbetingelser og individets handlinger. Individets totalsamfundsmæssige formidlethed har nu enorme konsekvenser for den psykiske side af menneskets samfundsmæssige natur, for vores kognitive-betydningsmæssige, emotionelle-behovsmæssige og kommunikativt-sociale funktionsaspekter, for dannelsen af den specifikt menneskelig subjektivitet i egentlig forstand.

1.6. Betydnings-behovsaspektet i menneskets samfundsmæssige natur; udviklingen af det semantiske felt.

Rent metodisk ville det nu være formålstjenstligt at fremhæve konsekvenserne af den totalsamfundsmæssige formidlethed i forhold til individets konkrete livsbetingelser, som dets positions-, situations- og formationsspecifikke placering. Jeg vil imidlertid foretrække at konkretisere individets totalsamfundsmæssige formidlethed i relation til min undersøgelse af sammenhængen mellem familien som individets positions-, situations- og formationsspecifikke livsbetingelser og den særlige genstandsmæssige form for aggressiv og voldelig handlen som den systematiske kroniske hustrumishandling er. Jeg vil derfor i det følgende afsnit fremhæve betydnings-behovsaspektet i menneskets samfundsmæssige natur

og konsekvenserne af individets totalsamfundsmæssige formidlethed for betydnings-behovsaspektet m.h.p. at indfange de bestemmelser som er relevante for en begrebslig afgrænsning af den specifikt menneskelige aggressive og voldelige handlen. Spørgsmålet om hvad der får mennesker til at handle aggressivt og voldeligt kan nemlig ikke besvares videnskabeligt holdbart, hvis ikke det ses i sammenhæng med 1) hvad der overhovedet for mennesker til at handle, altså hvad der motiverer mennesker til at handle, den specifikt menneskelige handlemotivation. Først på denne baggrund, altså en bestemmelse af hvad der alment bestemmer menneskets handlemotivation, kan vi 2) bestemme hvad de specifikt menneskelige karakteristika ved den aggressive og voldelige handlen er. Dette betyder, at en bestemmelse af den specifikt humane aggressive og voldelige handlen nødvendigvis må foretages på baggrund af individets totalsamfundsmæssige formidlethed, for at kunne bestemmes på det humane udviklingsniveau. På denne baggrund af menneskets almene handlemotivation og de specifikt menneskelige aggressive og voldelige handlekarakteristika er det muligt nærmere at bestemme de specifikt menneskelige psykiske funktionsaspekter i den aggressive og voldelige handlen, altså hvordan kognitivt-betydningsmæssige, emotionelle-behovsstrukturer og socialt-kommunikative funktionsaspekter er forbundet i den aggressive og voldelige handlen. Er den almene sammenhæng mellem kognitive, emotionelle og motivationelle funktionsaspekter bragt på begreb kan denne almene sammenhængs særlige udprägning i specifikke genstandsmæssige former for aggressiv og voldelig handlen under konkrete positions-, situations- og formationsspecifikke betingelser i vores samfund undersøges nærmere.

Der skal imidlertid ikke herske nogensomhelst tvivl om at en sådan omfattende analyse af problemstillingen ikke er mulig i denne sammenhæng. Men jeg ønsker at angive en retning for en teoretisk-metodisk fremgangsmåde i analysen af problemet, som principielt giver mulighed for at komme et skridt videre i de mange teoretiske og empiriske modsigelser som behersker teoridannelsen på dette forskningsfelt. Disse ignorerer netop individets totalsamfundsmæssige formidlethed og kommer derfor til at reducere problemet om menneskets aggressive og voldelige handlen til biologiske (instinktteorier, driftsteorier, frustration-aggressionshypotesen) og/eller sociologiske (struktur-voldsteorier) og/eller indlæringsteorier (f.ex. Bandura, A., 1973; Jvf. f.ex. Karpatschof & Karpatschof, 1981; Hollitscher, W., 1972; Heller, A., 1977; Gellert, D., 1983). Her er netop sammenhængen mellem biologiske, sociale og psykiske funktionsaspekter revet fra hinanden, er altså totalt blind overfor formidlingen mellem sociale og psykologiske, mellem individuelle og samfundsmæssige aspekter af problemet. Aggressiv og voldelig handlen på det humane niveau er nødvendigvis både et socialt og psykologisk fænomen og problem og er derfor også en socialpsykologisk genstand.

Efter at vi har fremhævet den nye kvalitet ved den samfundshistoriske proces overfor den rent fylogenetiske skal vi nu vende tilbage til det psykiske analyseniveau igen for at fremhæve det menneskeligt-samfundsmæssige specifikke ved det psykiske med henblik på en bestemmelse af den humane aggressive og voldelige handlen. Som Holzkamp fremhæver i 'Grundlegung' drejer det sig om at udvikle 'formidlingskategorier' mellem de objektive samfundsmæssige forhold og den psykiske livsvirksomhed. Her indtager de tidlige afledte begreber 'betydning' som det kognitive funktionsaspekt og 'behov' som det emotionelle aspekt en nøglestilling. Det drejer sig om en funktionel differentiering af det handlende individs betydnings-behovs-dimension på det specifikt humane udviklingsniveau, som individets indholdsmæssige relation til den samfundsmæssige realitet. I den følgende analyse befinder vi os altså logisk-historisk mellem det første og det andet kvalitative spring, hvor betydnings-behovs-funktions aspektet i sin vorden bliver en del af menneskets samfundsmæssige natur.

Den væsentlige nye kvalitet ved den sociale værktøjsfremstilling efter 'mål-middel-omvendingen' er at disse midler tjener almengjorte mål i eksistenssikringen, d.v.s. bliver til 'arbejdsmidler'. I deres planmæssige fremstilling genstandsmæssiggøres almene mål og dermed deres almengjorte kooperative brugbarhed i sammenhæng med den foregribende omsorg for livssikringen. Til disse arbejdsmidler er der således knyttet bestemte 'orienteringsbetydninger' der ligger i deres fremstillethed og som der må tages hensyn til i aktivitetsomsætningen. Gennem fremstilletheds-aspektet differentieres de tidligere omtalte 'indlærte orienteringsbetydninger' således til 'arbejdsmiddelbetydninger', forkortet til 'middelbetydninger'. Disse middelbetydninger må aktualiseres når det drejer sig om at fremstille værktøj. Værktøj er således en bestemt genstandsmæssig-social ting med en almengjort brugbarhed og brugbarheden kan anticiperes som resultat af fremstillingsaspektet. Disse middelbetydninger bliver grundlaget for videregivningen af den almengjorte kooperative produktionserfaring og for at den tidligere skildrede funktionsdeling differentieres til 'kooperativ arbejdsdeling'. Middelbetydningernes fremstillingsaspekt er således 'mediet' for den samfundsmæssige erfaringskumulation.

Evnen til individuel indlæring af orienteringsbetydninger differentieres på dette sted i 'mellefasen' til indlæring af middelbetydninger, d.v.s. evnen til individuel indlæring af dengennem fremstillingsaspektet i arbejdsmidlerne lemmeliggjorte almene brugbarhed. Dette bliver til forudsætningen for den individuelle orientering i en genstandsmæssig-social livssammenhæng. Også på det socialt og kommunikative område differentieres de sociale orienteringsbetydninger fra at være 'denne særlige artsfælle' til betydningen 'partner i en kooperativ livssammenhæng'. Dette må imidlertid som vi jo har set forudsætte at

evolutionen af den menneskelige subjektivitet er nået så langt at artsfæller ikke længere udskilles som f.ex. fremmed bytteobjekt, således som Schurig på pegede, ja at de sociale orienteringsbetydninger er udviklet så langt at artsfæller i det hele taget kan udskilles som 'denne særlige artsfælle'. I de sociale betydninger genspejles den anden ikke længere kun i betydningen for ens egen aktivitet, men i betydningen for alles aktivitet indenfor den kooperativ-livssammenhæng.

Betydningsaspektet af de psykiske funktioner forandrer sig således, men også behovsaspektet ændrer sig. Den på de højeste dyriske udviklingsniveauer som f.ex. intellektets niveau, opståede 'fordobling' af behovssystemet i en 'nysgerrigheds- og eksplorationsadfærd' og et 'socialt kontrolbehov' eller 'behov for social kontakt' (Osterkamp, U., 1975, p.221) forandrer sig her i den samfundsmæssige naturs vorden. Disse tjener funktionelt ikke længere alene regulationen mellem den individuelle organisme og den artsspecifikke omverden men forandres til det 'produktive' behovsgrundlag for den enkeltes deltagelse i den kooperative fremadrettede omsorg for livet og dermed også egne eksistensbetingelser. Det primære behovsgrundlag tjener ikke længere blot til overvindelsen af givne aktuelle 'nødtørfts-situationer'. Tværtimod er denne nødtørft sikret og 'ophævet' gennem deltagelsen i den kooperativt fremadrettede omsorg og kontrol over livsbetingelserne.

Da den her skildrede udvikling forløber under betingelser af et funktionsskift men endnu ikke et dominansomslag, d.v.s. at de evolutionære udviklingslove stadig virker, betyder dette at de skildrede potenser til indlæring af middelbetydninger og deres behovsgrundlag i kraft af de selektive fordele bliver en del af den specifikt menneskelige natur. Mennesket er derfor ifølge sit naturgrundlag ikke blot i stand til, men også parat til, d.v.s. motiveret for en samfundsmæssig kooperativ form for livsopretholdelse. Mennesket har derfor et fylogenetisk udviklet potentiale for tilegnelse af samfundsmæssige betydninger og et naturligt produktivt behovsgrundlag for deres aktualisering. Betydnings-behovsaspektet i livsopretholdelsen integreres hermed på et nyt og kvalitativt højere niveau. Dette betyder imidlertid ikke at disse hominider også havde en 'bevidsthed' eller indsigt i disse betydnings-behovsaspekter da bevidsthed ikke er et resultat af en hominiseringsproces, d.v.s. en biologisk-antropologisk speciation, men af en humaniseringsproces, af menneskets samfundsmæssig-historiske tilblivelse.

Også betydnings-behovsaspektet indenfor forplantningen funktionskreds forandrer sig i denne mellefase, men ifølge Holzkamp ikke primært gennem 'autark' indlæring, men 'subsidiært'. Det vil vi imidlertid ikke opholde os nærmere ved. Derimod skal vi kort berøre sproget genese og dets betydning for den symbolske representation og kommunikation af samfundsmæssige betydningsstrukturer og

und-
tagelse
??
??
??
??

-indhold.

Fylogenetisk nar sproget oprindelse i kommunikative 'socialbetydninger' på de dyriske udviklingsniveauer hvor der eksisterer en reciprok 'sender-modtager-relation'. Disse betydninger differentieres til selvstændige kommunikative orienteringsbetydninger gennem 'ritualisering', som f.ex. udtryksbevægelser, og opnår således en social signalfunktion, som tjener til at regulere de dyriske aktiviteter blandt artsfæller. Højere oppe i fylogensen kan disse kommunikative orienteringsbetydninger individualiseres gennem dyriske 'socialisationsprocesser' og endelig opstår der også overindividuel indlærte kommunikative orienteringsbetydninger på grænsen til den sociale værktøjsaktivitet. (Jvf. Holzkamp, K., 1983, p. 223). Men hvordan videreudvikles disse nu til sproglig kommunikation i f.m. udviklingen af menneskets samfundsmæssige natur? Der er visse vanskeligheder med at forklare udviklingen af det menneskelige sprogs opståen, hvilket Holzkamp selv giver udtryk for. Der består i hvert fald det problem, at sproget primært er et akustisk kommunikationsmiddel. Men betragter man imidlertid de højst udviklede ikke-humane primatformer, f.ex. på intellektets psykiske virksomheds- og afbilledeniveau, er det påfaldende karakteristika udviklingen af den visuelle-optiske analysators formåen. Hos højerestående primater er netop den visuelle-optiske analysator særlig betydningsfuld i den intraartslige kommunikation, især er hovedet og ansigtet bærer af sociale signalfunktioner (Jvf. Schurig, V. 1976) og beror derfor på visuel analyse og syntese. Ligeledes er overgangen til stoppe-savanne-biotopen på ingen måde særligt begunstigende for den sproglige kommunikations opståen som typisk 'nær-kommunikationsmiddel'. Alligevel er det Holzkamp opfattelse at den sproglige kommunikationsformåen må have udviklet sig mellem det første og andet kvalitative spring i menneskets tilblivelse på baggrund af de materielle nødvendigheder i den kooperative livsopretholdelse. Ifølge Holzkamps forklaring har det begyndende umiddelbart kooperative 'arbejde' virket selektivt tilbage på det organiske hjernefysiologiske grundlag for den specifikt menneskelige sprogfunktion. Selvom Holzkamp nævner at det forbliver uklart hvori de selektive fordele i retning af en akustisk signaloverførsel består i hominideudviklingen er forklaringen alligevel følgende: I den umiddelbart kooperative livsopretholdelsesform som begynder at etablere sig gennem den genstandsmæssige-sociale omverdensforandring har de kommunikative krav til den intraartslige koordination ikke kunne signaliseres og ritualiseres gennem den visuelt-optiske analysator, fordi denne har været optaget af en visuo-motorisk styring af den indgribende aktivitet! Derfor har den sociale signaloverførsels nødvendighed for koordineringen begunstiget den akustiske analysators selvstændiggørelse og udvikling som den primære kommunikationskanal.

Dette har så selektivt ført i retning af dannelsen af det menneskelige hjernefysiologiske grundlag for sprogfunktionen. Uanset hvad man måtte mene om Holzkamps forklaring af sprogfunktionens genes - jeg mener at den er yderst mangelfuld i forhold til den efterhånden omfattende historiske og aktualempiriske viden der findes om sprogfunktionen (Jvf. f.ex. Ellogård, A., 1982; især Kap. 5) - så må de hominideformer som udviklede sprogfunktionen i den akustiske form vi tidligere karakteriserede som en slags sprogløse afatikere med fremstående visuo-motoriske og -konstruktive evner for genstandsmæssig-social omverdensforandring. Det er f.ex. ikke utænkeligt at netop sprogfunktionens udvikling har været en afgørende evolutionær faktor som førte til at H. Erectus linjen efterhånden fortrængte H. Robustus-linjen for omkring 1 million år siden.

Udviklingen af den symbolske repræsentation ser Holzkamp begrundet i middelbetydningernes brugbarhedsaspekt hvor der sker en stadig mere præcis 'real-abstraktiv' skelnen mellem væsentlige og uvæsentlige karakteristika som fører til dannelsen af 'praktiske begreber' i den kooperative livsopretholdelsesproces. De praktiske begreber indeholder en ideal repræsentation af de almen-gjorte brugsværdier. I den umiddelbare kooperative 'arbejdsproces' må følgelig lydlig kommunikation foregå ved hjælp af disse praktiske begreber. Gen-nemførelsen af den umiddelbare kooperative arbejdsproces må derfor bygge-på en adekvat anticipation af de i de praktiske begreber indeholdte realabstraktive bestemmelser af de almengjorte brugsværdier. Hermed er også forudsætningen for en egentlig begrebslig-symbolisk social informationsformidling nået.

I det omfang som ikke blot funktionsskiftet, men også dominansomslaget sætter sig igennem for alvor må også betydnings-behovsdimensionen forandre sig som følge af individets totalsamfundsmæssige formidlethed. De stadigt mere kumulerede betydningsammenhænge og -strukturer antager efter dominansomslaget en stadigt stigende karakter af selvreproducerende og selvregulerende systemer. Sproget som en sådan overgribende omfattende betydningsstruktur bliver således en overindividuel struktur, som langt overskrider den enkeltes tidslige og rumlige begrænsninger. Med skriftens fremkomst, som må antages at være bevidst konstrueret, bliver det muligt at frembringe, opbevare og videreformidle de genstandsmæssigt-sociale betydningsstrukturer i et hidtil ukendt omfang. Individets omverdensforhold forandres altså efter dominansomslaget til en kvalitativ ny sammenhæng. Indenfor den umiddelbare kooperative livssammenhæng før dominansomslaget fremgik handlenødvendighederne for det enkelte individ umiddelbart anskueligt af den i middelbetydningerne almengjorte 'logik'. Med den individuelle eksistens' totalsamfundsmæssige formidlethed er handlenød-

vendighederne ikke længere umiddelbart anskueligt givet, fordi de samfundsmæssige betydningshenvisninger her antager en af det enkelte individ uafhængig selvreproducerende og selvregulerende totalsamfundsmæssig karakter, repræsenterer en overindividuel totalsamfundsmæssig syntese, som Holzkamp udtrykker det. Med den overgribende syntese af betydningsstrukturerne udvikles der så at sige et selvreproducerende og -regulerende 'system af betydninger', et 'semantisk felt' (Leontjew, A.N., 1979) som fuldstændig forandrer menneskets orienteringsvirksomhed i verden. Den menneskelige orienteringsvirksomhed når et niveau som Leontjew betegner den '5.kvasi-dimension' for det 'amodale afbillede' (Jvf. Leontjew, 1979; Jantzen, W., 1982). Med dette begreb henviser Leontjew til den specifikt menneskelige subjektivt-aktive anticipation og konstruktion af den genstandsmæssige verden i det amodale afbillede, d.v.s. i begrebet. De menneskelige betydningsstrukturer indeholde således en ekstra dimension udover de fire rent modalt sanselige dimensioner som konstitueres af rum og tid, nemlig den af betydningsstrukturerne konstituerede 5. kvasi-dimension. Så vidt jeg kan se mener Leontjew med denne kategori det samme som Holzkamp med betydningsstrukturerens totalsamfundsmæssige syntese, idet Leontjew her taler om specifikt menneskelige betydningsstrukturer, som er resultat af 'den samfundsmæssige totalpraksis' (Leontjew, 1979).

Betydningsbegrebet er en grundlæggende 'formidlingskategori' i den kritisk psykologiske subjektivtvidenskab hhv. individualvidenskab og skal altså 'formidle' mellem den objektive og den subjektive side af individets totalsamfundsmæssige formidlethed, mellem det objektivt økonomisk-materielle og det psykiske aspekt af individets eksistens. Betydningsstrukturerne udtrykker nødvendighederne i den arbejdsdelte totalsamfundsmæssige livsopretholdelse og individets personlige eksistens er bundet til denne totalsamfundsmæssige livssammenhæng gennem begriberne, forandringen og omsætningen af betydningerne. Dette forhold bringer Holzkamp på begreb ved at skelne mellem arbejde og handlinger. Arbejde er den samfundsteoretiske kategori for produktionen og reproduktionen af de objektivt økonomiske aspekter af de samfundsmæssige livsopretholdelse, men handling er den individualvidenskabelige kategori for det enkelte individs psykiske aktiviteter til opretholdelse og udvikling af sin individuelle eksistens gennem de af arbejdet frembragte totalsamfundsmæssige livsbetingelser. For at citere en central passage:

"Den nævnte generelle 'formidlings'-funktion ved betydningskategorien lader sig dermed reformulere således: 'Betydningsstrukturer' er for det første i deres totalsamfundsmæssige henvisningssammenhæng indbegrebet af alle handlinger, som gennemsnitligt (modalt) må udføres af individer, hvis den samfundsmæssige produktions- og reproduktionsproces skal være mulig på et givet trin, altså 'totalsamfundsmæssige handlenødvendigheder'; 'Betydninger' betegner

for det andet hvert enkelt menneskes relation til den total-samfundsmæssige handlesammenhæng, som den er givet i de omfattende betydningsstrukturer, idet det enkelte givne individs eksistens kun kan opretholdes hhv. udvikles gennem handleomsætningen af samtidigt totalsamfundsmæssigt sammenflettede betydninger". (Holzkamp, K., 1983, p.234).

Denne bestemmelse har nu vidtrækkende konsekvenser for den individualvidenskabelige forståelse individet, dette 'forsvindende moment' som Holzkamp med Marx kalder det enkelte menneske.

Skabelsen af den 5. kvasidimension, betydningernes totalsamfundsmæssige syntese, som et system der reproducerer sig selv som en udenfor individet objektivt eksisterende og af de enkelte uafhængig henvisningssammenhæng, bestående af modale handlenødvendigheder, er fra det forsvindende moments standpunkt kun handlemuligheder. De totalsamfundsmæssige handlenødvendigheder har for det enkelte individ ikke nogen på forhånd bestemt fastlagt karakter, men fremtræder som handlemuligheder. der kan, men ikke nødvendigvis skal realiseres. Ganske vist må individet gøre brug af de samfundsmæssige handlemuligheder for at reproducere sit liv, men denne gøren-brug-af er ikke umiddelbart givet. Muligheds-relation til de samfundsmæssige betydninger stiller således det enkelte individ 'frit' i den forstand at individet altid har alternative handlemuligheder, selv under nok så tvingende omstændigheder. De handlenødvendigheder og betydninger som, lad os sige, f.ex. er indeholdt i den kritiske psykologi som subjektivtvidenskab, skal nødvendigvis reproduceres og videreudvikles hvis den kritiske psykologi skal udmønte sig i en videnskabelig praksis, men for mig som psykolog hhv. studerende er disse handlenødvendigheder og betydninger udelukkende en mulighed jeg kan forholde mig bevidst til. Selvom jeg ikke påtager bestemte opgaver, fordi jeg kunne gøre brug af andre muligheder for at reproducere mit studieliv, ville den kritiske psykologi totalt set som selvreproducerende system alligvel blive opretholdt og videreudviklet. Denne mulighedsrelation som det enkelte individ har til verden er forudsætningen for bevidstheden, for menneskets særegne erkendende 'gnostiske' holdning til og forholden-sig-til verden. Bevidstheden forstået som den specifikt menneskelige subjektivering af det psykiske er derfor mere end blot evnen til bevidst planlægning, anticipation og realisering af almenjorte genstandsmæssigt arbejdsresultat - altså en bevidst rumslig og tidslig invariant anticipation af relationerne mellem arbejds-genstand, -middel og -virksomhed, således som en kooperativ arbejdsproces forudsætter. Bevidsthed er også dette gnostiske forhold til verden og den reflektive, reciprok decentrede (Piaget) forhold til mig selv og andre mennesker. Subjektivitet og intersubjektivitet forudsætter en sådan bevidst decentreret opfattelse af mig selv og andre, et 'intentionallitetscentrum', som Holzkamp kalder det. Det er i denne sammenhæng interessant at Piaget (1967, p.294f) omend udfra en utilstrækkelig bestemmel-

Bevidst
hed

se af samfundet, faktisk i sin helhedsopfattelse af den menneskelige intelligens (som er noget ganske andet end den traditionelle variabel- og testpsykologiske forståelse) forbinder udviklingen af menneskets reversible operationelle logiske systemer med fremkomsten af den menneskelige ko-operation. Menneskets intelligens, evnen til operationel tænkning og decentreret perspektiv-forskydning omfatter for Piaget faktisk menneskets i dets socialt ko-operative interindividuelle aspekt. (Piaget, J., 1967; se min opgave: Nielsen, J.G., 1980).

En bevidst gnostisk erkendende og decentreret holdning hhv. forholden-sig-til verden må have spillet en afgørende rolle i overgangen fra de tidlige palæolitiske jæger-samler-samfund til de senere agerbrugs- og kvægholder-samfund, altså for overgangen fra 'okkupations'- til 'produktionsdrift'. Kvægholderkulturen har som nødvendig forudsætning at de tidligere jægere på den mandlige side opdager at det er muligt at udskyde nedlægningen af vildtet og i stedet anvende det som et 'levende spisekammer' (Osterkamp, U., 1975, 276) d.v.s. en gnostisk distance til jagtens betydningsstrukturer. Den samme gnostiske distance er en nødvendig forudsætning f.ex. for den agrare kukturs opståen og udvikling. Den 'palæolitiske kvinde' (Karoatschof, B., 1980, p.75) må f.ex. have opdaget sammenhængen mellem samlen af frugter etc. og muligheden for at gemme frøene og udså dem for derefter at høste frugterne af arbejdet. Sådanne udviklingskridt må udover de teknologiske innovationer de her medført have resulteret i en ganske enorm udvidelse og differentiering af de tilhørende betydningsstrukturer (jvf. Karpatschof, B., 1980).

Som følge af dominansomslagets resultat, den samfundshistoriske udvikling som selvopretholdende system og individets totalsamfundsmæssige formidlethed, dets mulighedsrelation til de samfundsmæssige betydningsstrukturer ændres og individets betydnings-behovs-dimension til verden. Den simple umiddelbare kooperative livssammenhæng specificeres og overskrides i retning af deltagelsen i kontrollen/dispositionen over den samfundsmæssige produktion og reproduktions totalproces som omfatter individets egne relevante livsbetingelser. De psykiske aspekter heraf, individets handlinger og livsaktivitet kan derfor bestemmes som individets kontrol/disposition over egne livsbetingelser gennem deltagelsen/andel i kontrollen/dispositionen over den samfundsmæssige proces, d.v.s. handlingens psykiske aspekt kan karakteriseres som den personlige handleevne. Udover betydningsaspektet indeholder bestemmelsen af handlingens psykiske aspekt, som individets personlige handleevne, også behovsaspektet. Gennem deltagelsen i kontrollen/dispositionen over egne livsbetingelser realiseres de i det menneskelige samfundsmæssige naturgrundlag liggende potentialer til kooperativ livsopretholdelse. Den personlige handleevnes behovsgrundlag består således i et fylogenetisk tilblevet emotionelt beredskab for

deltagelse i kontrollen over de relevante livsbetingelser gennem kooperativ integration. På grundlag af en funktionel-historisk rekonstruktion af behovs-differentieringen i fylogenesen og dyr-menneske-overgangsfeltet har Osterkamp (1975, 1976) forsøgt at begrunde to systemer af behov på det humane udviklingsniveau. Handleevnen emotionelle grundlag for kontrollen over livsbetingelserne betegnes således som det specifikt humane system af produktive behov. Dette produktive behovssystem er rettet mod erhvervelsen og udvidelsen af kontrollen over de relevante livsbetingelser. Heroverfor udskiller Osterkamp systemet af sanseligt-vitale behov som omfatter de organiske og seksuelle behov, d.v.s. primært organiske mangeltilstande. Nu er det ikke hensigten her at diskutere heldigheden af denne differentiering af de specifikt humane behov i to 'dikotome' systemer. Det væsentlige at fremhæve er, at på det humane udviklingsniveau er der ikke lægere en bestemt nødvendig relation mellem behov og objektet for behovet men et særligt forhold mellem de produktive og de sanseligt-vitale behov, som er specifikt for den menneskelige behovstilfredstillelse:

"Overvindelsen af 'nødtørften' ved udleveretheden til tilfældige livs-omstændigheder og sikringen af ens egen eksisten som fremadrettet foregribende omsorg for de sanseligt-vitale behovs tilfredstillelse kan ikke blot opnås gennem omvejen over produktionen, men ligge deltagelsen i samfundsmæssige produktion selv; udvidelsen af deltagelsen i den samfundsmæssige realitetskontrol og den kooperative integration er identisk med forbedringen af kontrollen over egne livsbetingelser og foregribende omsorg for den sanseligt-vitale behovstilfredstillelse. I overensstemmelse hermed er behovene her den produktive virksomheds umiddelbare subjektive bevægelsesmoment." (Osterkamp, U., 1976, p.36).

Den individuelle eksistens' totalsamfundsmæssige formidlethed i sin psykiske karakteristika som mulighedsrelation eller 'bevidste-forholden-sig-til' de samfundsmæssige betydninger implicerer også en 'bevidst-forholden-sig-til' egne produktive/sanseligt-vitale behov og emotionelle befindende. Den før dominansomslaget umiddelbare sammenhæng mellem aktivitet og behov/betydning brydes m.a.o. relationen mellem handlinger og behov 'formidles'. Individets principielle 'openhævelse' i den samfundsmæssige livssikring af uafhængighed af en rent individuel livssikring, muliggør en tilsvarende 'distance' til egne behov. Individet har mulighed for at tage sine behov til efterretning, 'forholde' sig til sine behov, planlægge deres tilfredstillelse eller udskydelse, omstrukturere dem, 'bevidst' lade stå til etc. Også til sit eget emotionelle befindende kan individet forholde sig bevidst, behøver ikke umiddelbart at omsætte et emotionelt handleberedskab i en betydningsaktualisering. Emotionelitetens almene funktion, at forbinde kognition og handling (Osterkamp, U., 1978) forandrer sig på det humane niveau til et bestemt befindende, der som subjektiv målestok, for individet afgør hvorvidt bestemte handlemuligheder er subjektivt nødvendige, om handleevnen herved udvides eller forhindres i at udvides (Jvf. Osterkamp, U., 1978, p.240ff). Hvordan det emotionelle befindende anvendes som subjektiv målestok for vurdering af handlemulighederne, afhænger ikke alene af den aktuelle situation, men også af

tidligere emotionelle erfaringer. De samfundsmæssige muligheder/indskrænkninger slår ikke ganske enkelt ned i mit emotionelle befindende, men afhænger også af mine erfaringer med mig selv, jeg kan omvurdere tidligere erfaringer, vurdere tidligere handlinger anderledes, tænke og føle om tidligere handlinger på en anden måde etc. ved bevidst at forholde mig til mit tidligere emotionelle befindende.

De sanseligt-vitale og produktive behovs udtryk i det emotionelle befindende har på det humane niveau den særlige karakteristik, at 'ophævet' i den samfundsmæssige livssikring. Ligesom jeg f.ex. af mangel på søvn er dette ikke blot udtryk for en organisk, sanseligt-vital mangeltilstand, jeg lider mere alment under en betsemt grad af udleverethed til min livssituation hvor jeg er så udleveret til en mangel på foregribende omsorg og kontrol over egne livsbetingelser, at jeg kan komme til at mangle søvn. Den subjektive nødvendighed for mig består derfor ikke blot i at lægge mig til at sove og overvinde den aktuelle organiske mangeltilstand, men alment i 'produktivt' at overvinde en livssituation, hvor min kontrol over egne relevante livsbetingelser er så frmedbestemt at jeg kan trues af mangel på søvn.

1.7. Individets totalsamfundsmæssige formidlet under konkrete betingelser; Arbejdsdeling; Antagonistiske klasseinteresser og magt- og herredømmeforhold.

Vi er nu efterhånden nået så vidt at det specifikt menneskelige niveau i den aggressive og voldelige handling er mulig at indfange nærmere begrebsligt, idet vi nemlig nu har karakteriseret det menneskelige udviklingsniveau gennem begreberne arbejde, kooperation, bevidsthed og sprog. Før vi skal bestemme et begreb for den specifikt menneskelige aggressive og voldelige handling på dette udviklingsniveau er det imidlertid nødvendigt at nærmere at konkretisere den individuelle eksistens' totale samfundsmæssige formidlet under hvad Holzkamp bestemmer som individets 'positions-, situations- og formationsspecifikke betingelser'. Dominansomslaget resulterer i en helt ny 'udviklingstype'. Bestemmelserne på denne nye udviklingstypes niveau kan derfor kun være 'retningsbetemmelser' (jvf. 5. skridts-analysen). De almene bestemmelser af det psykiske aspekt af den totale samfundsmæssigheden grundforhold må derfor konkretiseres som retningsbetemmelser, d.v.s. som den historiske udprægning af grundforholdet afhængig af det samfundsmæssige udviklingsniveau, d.v.s. kategorielle bestemmelser på det samfundsteoretiske niveau. Efter dominansomslaget opretholder det enkelte individ sit eget liv gennem bidraget til den totale samfundsmæssige reproduktion. Dette sker imidlertid indenfor en bestemt arbejdsdelt struktur. Det enkelte individ er ikke som sådan konfronteret med 'samfundet' som helhed, men relaterer sig til samfundet gennem en bestemt 'position' indenfor den arbejdsdelte helhedsstruktur. Såvel arbejdsdelingen som individets position forandrer sig historisk af-

hængig af produktionen og reproduktionens samfundsmæssiggørelse. 'Position' er således som kategori indbegrebet af de forskellige nødvendige og til hinanden relaterede delarbejder i deres historiske bestemthed af det givne niveau i den samfundsmæssige organisation af arbejdsdelingen. (Holzkamp, K., 1983, p.196). Individet opretholder sin eksistens gennem de muligheder som en given position giver. Positionens historiske bestemthed fastlægger hvilken grad af indflydelse individet har på den samfundsmæssige proces og dermed egne livsbetingelser. Positionen antager karakter af 'erhverv' under bestemte arbejdsdelte organisationsformer. Alment er positioner muligheder for at opretholde og udvikle sit individuelle liv gennem bidrag til den samfundsmæssige reproduktionsproces. Helheden af individets samfundsmæssige betingelser, dets 'umiddelbare livssituation' omfatter imidlertid mere end dets position. Individets livssituation er indbegrebet af de samfundsmæssigt producerede genstandsmæssigt-sociale forhold set fra individets faktiske ståsted, d.v.s. i det omfang og den måde individet rent faktisk kommer i kontakt med dem. (Holzkamp, K., 1983, p.197). Den objektive livssituation er således en bestemt konkretisering af individets forhold til de samfundsmæssige positioner, afhængig af det givne ståsted. Den objektive livssituation omfatter også alle de samfundsmæssige betingelser for den individuelle reproduktion udenfor den arbejdsdelte produktions sfære, altså også de genstandsmæssigt og sociale reproduktionsbetingelser som individet er afhængig af i sit umiddelbare liv, d.v.s. f.ex. også familiens reproduktionsbetingelser. Historisk konkretiseret er individets totalsamfundsmæssige formidlet altså formidlingen mellem 1) den individuelle sociale livssituation, 2) den samfundsmæssige position og 3) det samfundsmæssige livs arbejdsdelte helhedsstrukturer. Den individuelle eksistens' totale samfundsmæssige formidlet som konkret-historiske arbejdsdelte positions- og situationsspecifikke betingelser forekommer imidlertid ikke som sådanne i den konkrete virkelighed. Der er her kun tale om 'forstandige abstraktioner' der kræver en formationspecifik konkretisering. De arbejdsdelte positioner og livssituationer forekommer reelt kun som konkrete produktionsforhold indenfor bestemte samfundsmæssige formationer. De samfundsmæssige sociale arbejdsdelte positioner og individuelt sociale livssituationer som individet realiserer for at opretholde sit liv må konkretiseres indenfor historisk bestemte formationspecifikke produktionsforhold og klassespecifikke rammer. Den samfundshistoriske udvikling efter dominansomslaget er ikke blot en harmonisk fremadskridende samfundsmæssiggørelse og øget realitetskontrol over livsopretholdelsen gennem produktivkræfternes udvikling. Produktivkraftudviklingen foregår altid indenfor bestemte, historisk foranderlige genstandsmæssigt-sociale forhold, produktionsforholdene. Denne udvikling konkretiseres historisk som en udvikling af forskellige på hinanden følgende samfundsmæssige formationer.

Den samfundsmæssige forandring gennemløber således, ifølge den marxistiske klassiske opfattelse, forskellige stadier fra ursamfundet, slavesamfund, feudalisme, kapitalisme til socialisme og kommunisme, karakteriseret af forskellige produktionsforhold og produktivkraftudvikling, d.v.s. af forskellige sociale former indenfor hvilke der produceres. En forudsætning for opståelsen af den private ejendomsform og klasseforholdene i overgangen senest fra ursamfundet til den agrare produktionsform er udviklingen af et vedvarende frembragt merprodukt p.g.a. f.ex. særlige frugtbare landområders udnyttelse og skabelse af overskud f.ex. i Nordafrika og Lilleasiens. Med den heraf følgende differentiering af en arbejdsdeling f.ex. mellem land og begyndende by-samfundsdannelser, udviklingen af simple bytteforhold, indførelse af bestemte distributionsprincipper organiseret af centrale begyndende statslige dannelser m.v. udvikles grundlaget for de første deciderede antagonistiske klasseforhold mellem slaver og slaveholdere i den antikke produktionsmåde. (Jvf. Osterkamp, U., 1975).

Nu skal vi selvfølgelig ikke her redegøre for klasseantagonismens videre historiske forandring. Det væsentlige for vores sammenhæng er at fastholde at det er karakteristisk at den samfundsmæssige historiske udvikling og stagnation siden omvæltningen af de tidlige stenalder-ursamfund har været båret af sådanne antagonistiske klasseforhold, der har spaltet samfundsindividerne i forskellige klasser. En klasse som er i besiddelse af de samfundsmæssige produktionsmidler og en klasse som er henvist til at reproducere sig selv gennem anvendelsen af disse produktionsmidler for andre, d.v.s. under produktionsmiddelbesiddernes kommando og tvang. De antagonistiske produktionsforhold og deres logik indebærer derfor nødvendigvis samtidig en bestemt magt- og herredømmeform og logik. Realitetskontrollen over den samfundsmæssige udvikling gennem udviklingen af de produktive behovs system, gennem den bevidst foregribende og kooperativt arbejdsdelte omverdensforandring indebærer altså samtidigt bestemte begrænsende og udviklingshæmmende betingelser i kraft af de antagonistiske klasseforhold og udøvelsen af magt- og herredømme over andre mennesker. Denne magt- og herredømmeudøvelse på basis af en herskende klasses besiddelse og interesser og den følgende udbytning af den beherskede klasse, må nødvendigvis føre til den beherskede klasses modmagt som er rettet mod begrænsningen af den herskende klasses magt og interesser. De antagonistiske klasseforhold implicerer derfor en objektiv interessenmodsatning mellem klasserne: Den herskende klasses interesser i at opretholde og udvide de bestående magtforhold og den beherskede klasses interesser i at begrænse og bryde denne magt. Den herskende klasse kan kun opretholde sine magt- og herredømmeforhold og realisere sine interesser på beknsthed af den beherskede klasses interesser og den beherskede klasse kan kun sikre sine interesser gennem modmagt overfor den herskende klasse, d.v.s. på beholdning af denne klasses interesser. Den herskende og den beherskede klasses

2
o p

interesser står altså i første omgang overfor hinanden i et komplementært udelukkelsesforhold, som et forhold mellem modsatrettede partialinteresser. Denne spaltning: modsatrettede interesser har som konsekvens generelt en indskrænkning af den bevidste kooperative realitetskontrol. Da de beherskedes interesser imidlertid ikke blot retter sig mod en forskydning af styrkeforholdet gennem indskrænkning af de herskendes magt- og herredømmeudøvelse, men overhovedet imod en ophævelse af de grundlæggende forhold som betinger klasseantagonismen, repræsenterer deres interesser på længere sigt almene interesser. Altså fordi de er rettet mod realiseringen af muligheden for udvidelsen af den bevidste kollektive realitetskontrol over livsbetingelserne og dermed kontrol over hver enkelt egne individuelle relevante livsbetingelser. Ophævelsen af de bestående produktions-, klasse- og magtforhold og realiseringen af de potentielle menneskelige væsenkræfter gennem den kollektive realitetskontrol over livsbetingelserne repræsenterer derfor almene interesser, hinsides de beherskedes partialinteresser.

Individets totale samfundsmæssige formidlethed er således i sin konkrete historiske og formationsspecifikke udformning nødvendigvis modsigelsesfyldt og konfliktfyldt, et forhold mellem muligheder og begrænsninger, som følge af de eksisterende antagonistiske interesser og magtforhold. + fremmedheden

1.8. Et forsøg på en kategoriel bestemmelse af den specifikt humane aggressive og voldelige handlen.

Jeg har forsøgt at vise at problemet om den aggressive adfærd hhv. aggressive handlen er et højst variabelt og historisk foranderligt psykisk funktionsaspekt som fundamentalt er bestemt og afhængig af hvilket udviklingstrin af det psykiske virksomheds- og afbilledeniveau vi befinder os på. Selvom denne problemstilling at den aggressive adfærd og handlen må ses i afhængighed af hvilket psykisk udviklingsniveau vi befinder os på synes end ikke at være erkendt indenfor den traditionelle psykologiske abstrakte aggressionsforskning. På grund af en manglende historisk fremgangsmåde til forskningsgenstanden ender den derfor også nødvendigvis i abstrakte former fr reduktionisme og naturalisme, hvor et enkelt niveau absoluteres som det funktionelt væsentlige og kan således ikke bestemmes specifikt ved den aggressive og voldelige handlen på det humane udviklingsniveau af det psykiske.

I det følgende afsnit vil jeg derimod på grundlag af de resultater vores analyse har frembragt forsøge kategorielt at indfange den specifikt humane aggressive og voldelige handlen.

Jeg har forsøgt at vise hvordan instinktet gradvist sprænges og nedbrydes op gennem den psykofylogenetiske udvikling, idet organismernes individuelle lærings- og udviklingssevne i stadig stigende omfang virker modificerende ind på adfærdens instinktive fastlagthed. Med hominiseringen og dannelsen af menneskets sam-

... den ... instinkten ... sammen til fællesheden (= også fælles)

fundsmæssige natur i dyr-menneske-ovrgangsfeltet begynder et funktionsskift at sætte sig igennem idot menneskets biologiske potenser for en specifik samfundsmæssig livsopretholdelse dannes. Den endelige og fuldstændige sprængning af instinktet finder sted i og med det andet kvalitative spring i antropogenesen, dominansomslægt fra en rent fylogenetisk til en samfundsmæssig-historisk udviklingstype. Fra dette tidspunkt bliver menneskets individuelle livsopretholdelse formidlet gennem den totale samfundsmæssige proces. Herigennem ændres også individets betydnings-behovsdimension, således at betydninger og behov får karakter af en mulighedsrelation, af handlemuligheder som individet kan forholde sig bevidst til. Dette forandrer kvalitativt individets handlestruktur på det specifikke menneskelige niveau. Den specifikke menneskelige handling karakteriseres nu af arbejde, Kooperation, bevidsthed og sprog, d.v.s. er totalsamfundsmæssigt formidlet gennem specifikke humane betydnings- og behovsstrukturer. Med den selvskabte frembringelse af produktionsforholdene og en udvikling af produktivkræfterne som muliggør frembringelsen af et merprodukt er grunden lagt for udviklingen af udviklingen af klasseantagonistiske magt- og herredømmeforhold.

En bestemmelse af det specifikke ved den menneskelige aggressive og voldelige handling må nødvendigvis knytte an til betydnings-behovsaspektet i individets samfundsmæssige natur og den totalsamfundsmæssige formidlethed indenfor positions- og situationsspecifikke livsbetingelser. Med den totalsamfundsmæssige formidling af individets eksistens er dets handlemuligheder ikke længere umiddelbart givne, men 'problematiske' som Holzkamp siger, givet som problem, d.v.s. kan realiseres med alternative mål og midler og som et bestemt forhold mellem muligheder og begrænsninger, d.v.s. altid objektivt modsigelsesfyldt og konfliktfyldt. En kategoriell bestemmelse af det humane specifikke ved den aggressive og voldelige handling, som tager hensyn til både de samfundsteoretiske og individualvidenskabelige dimensioner, altså populært sagt til både sociale og psykologiske aspekter nå som det er fremgået derfor knytte an til følgende forhold. For det første (1) den specifikke humane handlemotivations betydnings- og behovsaspekter, altså at der i den specifikke humane aggressive og voldelige handling realiseres bestemte sanseligt-vitale/produktive behov og bestemte adækvate og/eller inadækvate samfundsmæssige betydningsstrukturer. For det andet (2) den totalsamfundsmæssige formidlethed mellem individ og samfund som en mulighedsrelation, altså at den aggressive og voldelige handling på det menneskelige niveau er en mulighed, som kan være enten adækvat eller inadækvat for at gennemsatte bestemte sanseligt-vitale/produktive behov. Den aggressive og voldelige handling er altså kun en mulig form for handling blandt flere alternativer. For det tredje (3) den aggressive og voldelige handling er udtryk for et forhold mellem muligheder og begrænsninger på grundlag af en objektivt eksisterende

interessesmodsatninger, interessekonflikter og magtforhold. D.v.s. at den aggressive og/eller voldelige handling kommer i stand som en reaktion på en faktisk eller fænomenalt oplevet trussel mod egne interesser og handlemuligheder for at tilfredstille egne sanseligt-vitale/produktive behov. Endelig må en kategoriell bestemmelse af den aggressive og voldelige handling som det fjerde (4) have potentiale til at kunne omfatte og afkode hidtidige vilkårlige definitionsforsøgs sammenblandinger af biologiske, psykologiske og samfundsteoretiske niveauer.

Tager man nu disse overvejelser i betragtning kan vi bestemme den aggressive og voldelige handling og handlemotivation på det specifikke humane udviklingsniveau på følgende måde: Aggressiv og voldelig handling på det humane niveau er forsøget på en mulig løsning af en bestående interesse- og udviklingskonflikt mellem individer, grupper og klasser, hvis mål er at opretholde og udvide disse individers, grupper og klassers subjektive handlemuligheder gennem besiddelsen og/eller anvendelse af magtmidler til begrænsning af andre individers, grupper og klassers subjektive handlemuligheder, altså på bekostning af disse interesser, behov og udvikling.

I der følgende skal jeg uddybe nogle aspekter af denne bestemmelse ud fra dens enkelte elementer.

1.8.1. Begrebslogiske niveauer.

Det fremgår umiddelbart af bestemmelsen at der må skelnes mellem forskellige begrebslogiske niveauer i den aggressive og voldelige handling. Der kan udskilles mindst tre sådanne niveauer, nemlig 1) individ-individniveauet, 2) gruppe-gruppeniveauet og 3) klasse-klasseniveauet. Strent taget kunne vi indføre flere niveauer i bestemmelsen som ligger i logisk forlængelse af de andre, nemlig stat-stat og blok-blokniveauerne, men de er ikke medtaget her da jeg opfatter den aggressive og voldelige handling på disse niveauer som afledte former af klassekamp. Den aggressive og voldelige handling på niveauerne for stat og blok er genstandsmæssigt bestemt som f.ex. den internationale aggression i form af blok-politik i.f.m. stormagtpolitiske interessekonflikter. Disse former for aggressiv og voldelig handling må først og fremmest undersøges v.h.a. samfundsteoretiske og politisk-økonomiske kategorier og ligger helt uden for denne opgaves sammenhæng. Det samme gælder den nationalstatslige aggressive handling f.ex. i.f.m. konfligerende markedsinteresser. Denne form kan betegnes som en interstatslig aggressiv handling og må ligeledes primært undersøges med politisk-økonomiske kategorier.

På niveauet for klasse overfor klasse finder vi især to former for aggressiv og voldelig handling på grund af en bestående interessekonflikt. Den ene form kan vi kalde klassekamp og den anden form for spontan protest (Jvf. Gellert, 1983).

afgr. lig. tidlige
5.15 og 20.
Agg. som usæd. aktent
igennem
...

Det karakteristiske for klassekamp som en aggressiv og/eller voldelig handling vi her finder en form for bevidst organiseret og kooperativt koordineret kamp, d.v.s. en bevidst kooperativ aggression, som vi f.ex. finder den indenfor arbejderbevægelsens faglige og politiske kampe, hvis mål er den kollektive sikring af den beherskede klasses interesser, behov og udvikling, men da den retter sig mod selve grundlaget for klassesamfundet og i et historisk perspektiv er en kollektiv langsigtet kamp for de produktive behov og udvidet realitetskontrol repræsenterer denne kamp almene interesser. (jvf. Gellert. 1983).

En anden form for bevidst kooperativ organiseret aggressiv handling finder vi i form af såkaldte spontane protestformer. Hvor klassekamp klassekampen som en bevidst organiseret og kooperativt koordineret og realiseret aggressiv handling er rettet mod årsagerne til den beherskede klasses begrænsninger i den produktive behovsudvidelse, er den spontane aggressivt-kooperative handlingens protestform reaktioner på klasseinteressekonflikten, som er mere eller mindre bevidst rettet mod og bundet til symptomerne på klassesamfundets grundkonflikt.

Hvor klassekampen primært organiseres gennem bevidste kooperative partipolitiske og fagpolitiske sammenslutninger organiseres spontane protestformer primært gennem forskellige bevægelser. Nu skal disse bestemmelser ikke opfattes for absolutte, men snarere som analytiske bestemmelser der angiver en bestemt dominerende udviklingsretning med mange modsigelser mellem de to momenter. Begge former er kooperative former for aggressiv og/eller voldelig handling som er reaktioner på interessekonflikter og begrænsninger den ene klasses handlemuligheder for langsigtet realitetskontrol og produktiv behovsudvikling og dermed for kontrol over egne relevante livsbetingelser.

Selvom jeg således finde Gellerts skelnen mellem klassekamp og spontane protestformer for relevant, især understregningerne af deres kooperative aspekt, at det er handleformer som er bevidst kooperativt organiserede, d.v.s. koordineres sammen med andre som er berørt af de samme begrænsninger i udviklingsmulighederne, mener jeg at Gellert tenderer mod at absolutere forskelle mellem klassekamp og spontane protestformer. Klassekamp finder ikke kun sit udtryk indenfor arbejderbevægelsens faglige og politiske kampe, men også indenfor en lang række kollektive bevægelser. Ligeledes er den politisk og fagligt organiserede klassekamp præget af modsigelser og ideologiske tilsløringer m.m. og er ikke altid entydigt en bevidst kamp for en langsigtet sikring af de almene interesser, men kan derimod sagtens antage karakter af en kamp for partialinteresser.

Igen gælder det imidlertid at disse kooperativt-aggressive former for handling overvejende må undersøges på det samfundsteoretiske niveau v.h.a. den politiske økonomis begreber og metoder, men en inddragelse af individualvidenskabelige 'formidlingskategorier' bliver i stigende grad nødvendigt også på dette niveau. Vi har set at det karakteristiske for klassekamp og spontane protestformer er at det er sammenslutninger af forbund af individer som er berørt af de samme

klassebetingede begrænsninger og som kooperativt søger at udvide deres behovstilfredstillelse og kontrol over de almene og egne relevante livsbetingelser og som er begrundet i en objektivt bestående interessekonflikt. Det er således kooperativt-aggressive handleformer som er objektivt adækvate og subjektivt funktionelle, d.v.s. er udviklingslogisk begrundede i en sikring af almene interesser, behov og udviklingsmuligheder gennem udvidelsen af kontrollen over egne livsbetingelser og dermed overskridelse af den individuelle subjektivitet gennem deltagelsen i en overindividuel subjektiv kraft.

1.8.2. Den aggressive og voldelige handlingens samfundsteoretiske paradoks.

De ovennævnte former for kooperativt-aggressive handleformer er umiddelbart begribelige i deres begrundethed i objektivt bestående interessekonflikter. Som sådan er de funktionelle handleformer. Det paradoksale ved vores samfund er imidlertid at der eksisterer bestemte genstandsmæssige former for aggressiv og voldelig handling, som er rettet mod individuelle og samfundsmæssige subjekter der selv er berørt af de samme modsigelsesfulde og begrænsende livsbetingelser for deres produktive behovsudvidelse og dermed begrænsninger i mulighederne for kontrol over deres egne relevante betingelser, altså en aggressiv og voldelig handling som er rettet mod potentielle kooperationspartnere. (Jvf. Gellert, D., 1983). Dette er former for handling som decideret retter sig mod en udvidelse af egne interesser, behov og udvikling på bekostning af andre potentielle kooperationspartneres behov og udviklingsmuligheder gennem en indskrænkning af deres subjektive handlemuligheder. Her er der altså tale om en aggressiv og voldelig handling hvis mål er at gennemsætte egne partialinteresser på bekostning af andres interesser. Denne kategori af aggressiv og voldelig handling finder vi mest udpræget på gruppeniveauet. For at nævne nogle konkrete eksempler, kan man tænke på f.ex. aggressiv og voldelig handling overfor 'fremmede', marginaliserede gruppers indbyrdes kamp f.ex. arbejdsløse og fremmedarbejdere, 'rockergrupper', racistske voldsformer m.m.

Det som forekommer paradoksalt og modsætningsfyldt er at der her er tale om aggressive og voldelige handleformer som idet de forsøger at forbedre og udvide egne livsmuligheder sker det på bekostning af andre potentielle kooperationspartneres interesser, behov og udviklingsmuligheder, altså i realiteten en handling som på lang sigt er imod egne interesser. På grund af denne handling mod egne interesser har jeg kaldt denne handleform for et samfundsteoretisk paradoks. Man kunne karakterisere denne form for aggressiv og voldelig handling som opporunistisk aggressiv og voldelig handling, idet det er aggressiv og voldelig handleformer som på kort sigt kan forbedre de involveredes behovsopfyldelse og interessegennemsætning og dermed kortsigtede kontrol over egne livsbetingelser, gennem en handling som er kompatibel med den bestående magt- og undertrykkelseslogik ved at gruppen hhv. individet selv aktivt tager del i magten og undertrykkelsen.

*z. Hørbæk
- fra den
- handling
- på sigt
- er imod
- egne
- interesser*

Den må derfor karakteriseres som objektivt inadækvat, d.v.s. beroende på objektivi-
tvt inadækvate betydningsstrukturer, men subjektivt adækvate og funktionelle.
Det problem der rejser sig er naturligvis hvordan en sådan handlemotivation o-
verhovedet kan komme i stand? Altså egentlig hvordan en sådan handle-
interesser overhovedet er mulig? Som jeg vil komme ind på senere i denne opgave
må den konkrete genstandsmæssige form for systematisk og kronisk hustrumishand-
ling analyseres ud fra denne struktur. En første bestemmelse af problemet i hustru-
mishandlingen er således efter min opfattelse, at et væsentligt kerneproblem i
den kroniske og systematiske hustrumishandling er en sådan handle-
interesser, beroende på objektivi-
tvt inadækvate betydningsstrukturer, som imidlertid
er subjektivt funktionelle både for kvinden og for manden i det voldelige par-
forhold. Men for at forklare den opportunistisk aggressive og voldelige handle-
er det absolut nødvendigt at inddrage ikke blot samfundsteoretiske, men også in-
dividualvidenskabelige formidlingskategorier, især betydnings- og behovskatego-
rierne, og rejse problemet om denne handleforms subjektive funktionalitet og
de subjektive handlegrunde der ligger i denne paradoksale handle-.

Den aggressive og voldelige opportunistiske som den her er bestemt som handleform
er god nok en samfundsteoretisk og politisk kategori, som er bestemt ud fra be-
grænsningerne i individers hhv. gruppers mulighed for at gennemføre egne inter-
esser, behov og udvikling, således at den gennemføres på bekostning af andres
interesser, behov og udvikling, d.v.s. bestemt ud fra den objektive inadækvathed,
men samtidige udviklingslogisk begrundet som en subjektivt funktionel handle-
i kraft af at den kortsigtede aktive deltagelse i de eksisterende magt- og under-
trykkelsesstrukturer giver individet hhv. gruppen visse kortsigtede fordele som
er funktionelle. Men som Osterkamp (1978) gør opmærksom på kan man ikke adskille
de objektive og subjektive betingelser som resulterer i den politiske opportunistiske
fra spørgsmålet om hvordan opportunistisk somholdning og handleform opstår hos
det enkelte individ. Osterkamp afleder den politiske såvel som den individuelle
opportunistiske af den almene udleverethed til fremmedbestemte betingelser og magt-
og afhængighedsforhold. Opportunistisk bliver således forsøget på at tilpasse sig
den eksistentielle usikkerhed og angst som er resultatet af de fremmedbestemte
livsbetingelser og magtstrukturer, gennem en kortsigtet handle- og tænke, som
retter sig mod at opnå kortfristede individuelle fordele indenfor sådanne magt-
og afhængighedsrelationer. Denne tilpasning er udtryk for en så at sige 'normal'
tilpasning upåvirkelige og fremmedbestemte livsbetingelser og betegnes af Oster-
kamp som en forform for psykiske forstyrrelser der kommer af afkaldet på at rea-
lisere egne interesser, behov og udvikling indenfor sådanne magt- og afhængigheds-
relationer. Opportunistisk er her altså en 'tilpasset-opportunistisk' indretten
sig på afhængigheden af de herskende magtforhold, som kan føre til manifesterede for-
mer for psykisk forstyrrelser under aktualgenetisk tilspidsede betingelser.

Nu eksisterer der imidlertid efter min opfattelse også muligheden for et 'util-
passet-opportunistisk' opgør med de bestående magt- og afhængighedsrelationer,
som ligger i naturlig forlængelse af Osterkamps bestemmelse, men som må skelnes
nøje fra den af Osterkamp beskrevne 'tilpasse-opportunistiske' handle- i retning
af en indretten sig på og affinde sig med de herskende magt- og afhængigheds-
relationer. Jeg mener derfor at det er relevant at indføre en kategoriel skelnen
mellem følgende former: ① den 'tilpassede-opportunistiske', passive indretten
sig på de bestående magt- og afhængighedsrelationer, som under aktualgenetisk
skærpede betingelser kan føre i retning af manifesterede psykiske forstyrrelser, som
overvejende er karakteriseret af en passiv-lidende, udleveret og 'depressiv'
tænke, føle og handle i.f.t. den fenomenale oplevelse af mulighederne for,
at gennemføre egne interesser, behov og udvikling indenfor de herskende magt-
og afhængighedsrelationer. Denne 'normale' 'tilpassede-opportunistiske' indret-
ten sig søger således at opnå individuelt kortsigtede fordele på bekostning af
andre gennem en tilsyneladende konfliktfri og passiv løsning. Heroverfor må man
skelne ② det 'utilpassede-opportunistiske' aktive opgør med de bestående magt-
og afhængighedsrelationer, som under aktualgenetisk skærpede betingelser kan fø-
re i retning af psykiske forstyrrelser som manifesteres i hvad den traditionelt
defektorienterede psykopatologi betegner som 'psykopatiske' forstyrrelser af
tænkning, emotionalitet og handle. Denne 'utilpassede-opportunistiske' form er
karakteriseret ved det aktivt-aggressive forsøg på at gøre oprør med de beståen-
de magt- og afhængighedsrelationer, gennem forsøget på at sikre sig kortfristede
fordele på bekostning af andres interesser, behov og udvikling. Det karakteristi-
ske for den aktivt-aggressive utilpassede-opportunistiske handle- er, at den i
modsetning til den passiv-lidende og 'depressive' tilsyneladende konfliktfrie
affinde sig med de herskende interesser, oftest er i klar og åben konflikt med
samfundet og de bestående kulturelle værdier og normer. Den er altså ikke en
'normal' indretten sig, men tværtimod en 'unormal', 'devierende', 'asocial' etc.
opgør med de herskende interesser, som går i retning af sådanne former for psy-
kiske forstyrrelser som hænger sammen med kriminelle handlinger, 'karakterfor-
styrrelser', 'psykopatier' og lignende. Opportunistisk som handleform har såle-
des efter min opfattelse både en tilpasset og en utilpasset form. Og i det om-
fang som opportunistisk er en forform for psykiske forstyrrelser fører disse for-
skellige former for opportunistisk til forskellige former for manifesterede psykiske
forstyrrelser under skærpede aktualgenetiske betingelser. I en vis forstand me-
ner jeg at den individualpsykologiske pendant til den 'normale' tilpassede-oppor-
tunistiske handle- er psykiske forstyrrelser i retning af 'depressive' person-
lighedstræk som funktionelt svar på udleveretheden til magt- og afhængighedsre-
lationer, mens den individualpsykologiske pendant til den 'afvigende' aktivt-
aggressive utilpassede opportunistisk er psykiske forstyrrelser i retning af
'psykopatiske' personlighedstræk som funktionelt svar på et blindt og forvræn-

get opgør med disse magt- og afhængighedsrelationer.

En nærmere analyse af den tanken og emotionalitet som er knyttet til den tilpassede og den utilpassede opportunistiske handlemotivation ville kunne afsløre væsentlige modsætninger og sammenhænge mellem disse to analytisk adskilte former. Dette ville imidlertid kræve en oparbejdelse og reinterpreteration af den traditionelle defektorienterede psykopatologis beskrivelser af forskellige former for manifesterede psykiske forstyrrelser af personligheden i retning af 'depression' og 'psykopati', hvad der falder udenfor denne opgaves rammer. Jeg vil alligevel forsøge kort at karakterisere disse to formers kognitive og emotionelle bearbejdning på baggrund af den rent analytiske og kategorielle abstraktion.

Det er karakteristisk for den passivt-lidende, tilpassede-opportunisme i retning af 'depressive' forstyrrelser, at det emotionelle befindende ofte er karakteriseret af en fænomenal oplevelse af individuel skyld- og afmagtsfølelse i forsøget på en 'neutral' konfliktfri tilpasning til bestående magt- og afhængighedsrelationer. Dette dominerende emotionelle befindende afspejler den passive givne afkald på egne interesser, behov og udvikling i forsøget på at affinde sig med upåvirkeligheden af de bestående magtkonstellationer. Det nødvendiggjorte kognitive og emotionelle forsvar er præget af overvejende defensivt-opgivende strategier som afspejler den individuelle udleverethed og afmagt. De intersubjektive relationer er karakteristisk præget af en liden sig instrumentalisere eller selv-instrumentalisering, at lade sig ofre for andres interesser og behov. Fokuseringen på eget emotionelle befindende som inderlighed og følelsesfulhed modsvarer af en udpræget indfølelse og sensibel interesse for den andens følelsesliv. Det psykomotoriske energiniveau er karakteristisk lavt og præget af en høj frustrationstærskel.

Heroverfor er det karakteristisk for den aktivt-aggressive, utilpassede-opportunisme i retning af 'psykopatiske' forstyrrelser at den kognitive og emotionelle bearbejdning ofte er præget af mangelen på evne til at føle skyld og af en individuel almagtsfølelse i forsøget på et konfliktøgende opgør med de bestående magt- og afhængighedsrelationer. Konfliktbearbejdningen er offensivt præget og har en lav frustrationstærskel, præget af et høj-impulsivt psykomotorisk energiniveau. De intersubjektive relationer er karakteristiske ved deres mangel på empati i forhold til andre, andre mennesker bliver midler eller instrumenter for egne interesser, behov og udvikling og tankningen bliver kalkulerende og beregnende i forsøget på at gøre op med magt- og afhængighedsrelationerne.

Der er mange grunde til at det er nærliggende og fristende at knytte den tilpassede-opportunistiske og passivt-lidende og den utilpassede-opportunistiske og aggressivt-aktive handleform sammen med hhv. en feminin og en maskulin form hhv. givne afkald på og gøren oprør mod bestående magt- og afhængighedsrelationer i en konfliktsituation. Det er f.ex. velkendt fra den kliniske psykopatologiske faglitteratur at psykiske forstyrrelser i retning af depressive lidelser forekommer

→ Hvad med magt (Foucault?) eller fascination

Q

221 indtænke om en anden (Norm?)

med større incidens hos kvinder og omvendt at psykiske forstyrrelser i retning af 'psykopati', kriminelle handlinger, 'karakterforstyrrelser' etc. er hyppigere hos mænd. (Jvf. f.ex. Klein, B., 1973). Jeg vil derfor vove den uunderbyggede hypotese, på baggrund af ovenstående betragtninger, at den passivt-lidende og den aktivt-aggressive opportunistiske afspejler en samfundsmæssigt betinget kønsspecifik differentiering mellem en maskulin og en feminin form for opportunistisk handling. Den passivt-lidende, konflikttskyende givne afkald på egne interesser, behov og udvikling i retning af 'depressive' lidelser og dermed underkastelse under bestående magt- og afhængighedsrelationer er overvejende knyttet til en bestemt subjektiv funktionalitet i kvinders samfundsmæssige livssituation. Derimod er det aktivt-aggressive, konfliktøgende opgør og gennemsætning af egne interesser, behov og udvikling overvejende knyttet til bestemte 'maskuline' betydningsstrukturer og udtryk for en bestemt subjektiv funktionalitet i mænds samfundsmæssige livssituation.

Såvel den samfundsteoretiske bestemmelse af opportunisten som den individuelle opportunistes to hovedformer, der her er bestemt som den passivt-lidende og tilpassede og den aktivt-aggressive og utilpassede handleform må afledes af og begrundes i en tilegnelse og realisering af objektivt inadækvate, men subjektivt adækvate og funktionelle betydningsstrukturer i forsøget på at tilpasse sig, komme overens med eller gøre aktivt oprør mod begrænsningerne i mulighederne for at øve indflydelse på egne relevante livsbetingelser og dermed i mulighederne for produktiv og sanseligt-vital behovsopfyldelse og udvikling indenfor bestående konfliktfyldte magt- og afhængighedsrelationer. Især må det understreges at den aggressive opportunist må ses som det aktive forsøg på et opgør med den almene udleverethed til fremmedbestemte livsbetingelser, som er objektivt inadækvat i kraft af at den aggressive handling retter sig mod potentielle kooperationspartnere, men udviklingslogisk begrundes og subjektivt adækvat og funktionel set fra individets fænomenale perspektiv. Igen er det vigtigt at være opmærksom på at de her foretagne bestemmelser er analytiske, d.v.s. de må forstås som forstandige abstraktioner der ikke kan absolutteres og hæftes på konkrete menneskelige individers handling som udtryk for abstrakte personlighedstræk og lignende.

1.8.3. Aggressiv handling vs. voldelig handling.

Der er ikke hidtil blevet skelnet mellem den aggressive og den voldelige handling på nogen stringent måde. Så spørgsmålet er nu hvad der adskiller den aggressive og den voldelige handling fra hinanden? Hvor vi tidligere i bestemmelsen af den aggressive og voldelige handlingens forskellige former så at sige analyserede den udfra den målrettethed må vi for at bestemme forskellen mellem den aggressive og den voldelige handling nu analysere den udfra dens midler d.v.s. udfra dens magtmidler. Det kan være ret vanskeligt at skelne mellem aggressiv og voldelig handling, ifølge 'Ordbog over det danske sprog' forstås der ved vold: 'at foretage

Nivå-begrebet for magt (Foucault?)

for uspecifik bestemmelse

ad 1/

ad 2/

♀
↓

sig noget under anvendelse af magt(midler) og således at der begås noget brutalt, et overgreb, en grov krænkelse, en uret, eller således at nogen lider skade/overlast derved' (Pauli Jensen, J. et al., 1981, p.5). I denne afgrænsning af vold indgår der som man kan se følgende dimensioner: 1) det er en handling, 2) magtanvendelse, 3) grovheden 4) legitimiteten og 5) resultatet. Ifølge 'Philosophisches Wörterbuch' defineres vold ('Gewalt'), der på tysk indeholder dobbelt heden af vold og magt, som vi jo også på dansk kender fra talemåden 'ned vold og magt', hvilket peger på voldsbegrebet tætte sammenhæng med magtbegrebet, på følgende måde: Vold er 'Indførelsen af magtmidler for at gennemføre bestemte forsat mod andre menneskers fortsat.' (P.500). Denne bestemmelse indeholder dimensionerne 1) magtanvendelse, 2) intentionen, 3) handling. I artiklen 'Voldens væsen' (Karpatschof, B. & L., 1981, p.148) bestemmes vold således: vold er: 'handling hvor magtudøveren med fortsat tilføjer andre skade'. Denne definition indeholder dimensionerne: 1) handling, 2) magtanvendelse, 3) intention, 4) resultatet. Indenfor den familiesociologiske tradition i voldsforskningen som jeg senere vil vende tilbage til i f.m. den systematiske og kroniske hustrumishandling definerer Steinmetz & Strauss vold på følgende måde: 'Vold er en intentionel brug af magt mod en anden person.' (p.4). Derudover skelnes der mellem den fysiske magtanvendelses mål, idet den kan være en 'instrumentel vold', d.v.s. tilføre den anden skade eller smerte for at udføre en bestemt handling, eller den kan være en 'ekspressiv vold' hvor skaden og smerten er et mål i sig selv! Endelig mener Steinmetz & Strauss at også voldens legitimitet må inddrages, Vi har således følgende dimensioner 1) handling, 2) intention, 3) magtanvendelse, 4) mål og 5) legitimitet.

Som det fremgår af disse afgrænsningsforsøg er der både store forskelle og ligheder i hvilke dimensioner der inddrages som væsentlige for bestemmelsen. I alle tilfælde er vold en handling som anvender magt med en bestemt intention. Voldelig handling og begrebet magt er altså knyttet snævert til hinanden, Men aggressiv handling er ifølge vores bestemmelse også anvendelsen af magtmidler, så hvad adskiller da den aggressive og den voldelige handling? For at besvare spørgsmålet må vi nærmere undersøge den aggressive og voldelige handling midler, d.v.s. dens magtmidler.

Vi kan udskille tre former for magtmidler som kan tages i anvendelse i en interessekonflikt mellem individer, grupper og klasser. Fordet første er (1) tvangen som middel hvor magtudøveren indskrænker andres subjektive handlemuligheder, for det andet er der (2) trusler som magtmidler som består i meddelelser om at vold eller tvang vil kunne blive taget i anvendelse, hvis ikke magtudøverens vilje følges og endelig er der (3) selve volden som magtmiddel, hvor den fysiske magtanvendelse kommer til udtryk. Vold er således den synlige magtanvendelse,

hvorimod trusler og tvang ikke behøver at være synlige og direkte. (Jvf. Karpatschof, B. & L., 1981, p.148).

Den voldelige og aggressive handling kan nu på forstandig vis adskilles fra hinanden ud fra magtmidlernes anvendelsesaspekt. Den aggressive handling forvandler sig til en voldelig handling i det øjeblik den ene part i interesse- og udviklingskonflikten søger at sikre og udvide sit eget subjektive handlerum ved eksplicit at gribe til at anvende vold som magtmiddel, d.v.s. ved eksplicit at tilføje den anden part direkte fysisk skade eller smerte. Det er efter min opfattelse selve anvendelse af magtmidlerne som adskiller den aggressive og voldelige handling. Det betyder at i den aggressive handling anvendes overvejende mere indirekte og usynlige former for magtmidler bestående af trusler og tvang til at gennese egne interesser, behov og udviklingsmuligheder, men uden at den anden part behøver at lide nogen direkte fysisk skade, selvom det sker på den anden parts bekostning. Selve besiddelsen af magtmidler kan i sig selv være tilstrækkelig til at udøve tvang i retning af egne interesser gennemsatning og dermed udtryk for aggressiv handling, men i det øjeblik den anden part tilføjes direkte fysisk skade er der tale om vold.

1.8.4. En bestemmelse af tre handleformer; Magtens, modmagtens og afmagtens magtmidler.

Jeg vil nu på baggrund af vores overvejelser af især magtmidlernes anvendelsesaspekt forsøge teoretisk at bestemme tre mulige handleformer som forsøg på 'løsning' af konflikter. Det specifikke ved menneskelige konflikter må ses i sammenhæng med individets bestræbelser på at opretholde og udvide den personlige handleevne. Konflikter opstår således alment når individet befinder sig i den situation enten at stille sig tilfreds med et givet niveau af 'relativ handleevne' eller at vove at udvide handleevnen til trods for de hermed forbundne risici i retning af eksistentiel usikkerhed m.h.t. det individuelle eksistensgrundlag, altså at vove at sikre det individuelle eksistensgrundlag og behovstilfredstillelse på et højere niveau af den relative handleevne. (Jvf. Osterkamp, U., 1976, p.277f). Man kan sige at menneskelige konflikter alment på en måde er problemet om at man ved hvad man har, men ikke hvad man får. Polen i menneskelige konflikter er således på den ene side: et emotionelt handleberedskab som opstår i kraft af kognitionen og vurderingen af mulighederne for at sikre og udvide sin livsbetingelser på lang sigt og på den anden side den emotionelt vurdere anticipation af truslen mod at miste den allerede opnåede relative handleevne gennem realiseringen af handleberedskabet (Jvf. Osterkamp, U., 1976, p.280). Risiciene og/eller truslerne udgår fra de magt- og afhængighedsrelationer individet er hen-

2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50

2

2

0

vist til indenfor de givne magt- og afhængighedsrelationer. Indenfor sådanne magt- og afhængighedsrelationer er det karakteristiske emotionelle befindende usikkerhed og angst. Der opstår således et karakteristisk angstberedskab eller konfliktangst som følge af modsigelsen mellem den antciperede mulige udvidelse af handleevnen gennem opløsning af de eksisterende magt- og afhængighedsrelationer og den med realiseringen af handlingerne forbundne eksistentielle trussel mod det allerede givne niveau af relativ handleevne.

Ser vi nu på hvilke handlemuligheder der giver sig i en konflikt mellem individer, grupper og klasser, må vi vende tilbage til en analyse af mål-middelkonstellationen i en konflikt. I en given konflikt vil der selvsagt altid være flere og modsigelsesfyldte handlemuligheder forstået som løsningsforsøg og reaktioner på en bestående konflikt afhængig af konfliktens indholdsmæssige aspekter og konkrete aktualgenetiske opståelsesbetingelser. I det følgende abstraherer jeg imidlertid fra disse momenter og ser overvejende på mål og middelkonstellationen.

Som Seidel (1976) har vist i en funktional-historiske differenteringsanalyse og rekonstruktion af det specifikt humane ved problemers opståen, stillen sig og løsning, har den menneskelige virksomhed alment opgavekarakter. Den menneskelige virksomhed på niveauet for arbejde, Kooperation, bevidthed og sprog er alment struktureret ud fra den triadiske struktur bestående af mål, middel og genstand.

Ved opgaver kan man sige at de adækvate midler til opnåelsen af målet foreligger umiddelbart. Der er altså så at sige en bestemt kompatibilitet mellem mål og midler. I det omfang denne kompatibilitet ikke foreligger forvandles opgaver så at sige til et problem. Et problem består således som en særlig slags opgaver hvor der eksisterer en manglende kompatibilitet mellem mål og midler. De adækvate og nødvendige midler til opnåelsen af målet er ikke umiddelbart givet, men må først fremskaffes eller stilles til rådighed. Ud fra mål-middelkonstellationen kan vi nu se, at en væsentlig dimension ved konflikter er at der her eksisterer en decideret inkompatibilitet mellem mål og midler eller en modsigelse mellem mål og midler. (Jvf. Dreier, O., 1986, p. 269). Ud fra disse betænelser af mål og midler i opgaver, problemer og konflikter kan vi nu gøre os overvejelser over hvilke løsningsmuligheder der alment og abstrakt er indeholdt i en konflikt, altså hvordan konflikter kan overvindes og modsigelsen ophæves.

Den første mulighed vil jeg betegne som en kooperativ løsning (Jvf. i øvrigt Gellert, D., 1983a; 1983b). Herved vil jeg forstå en konfliktløsning hvor det muliggøres at realisere de divergerende og/eller modstridende interesser, mål og behov ad en fælles vej og med et fælles mål uden at det sker på nogen af parternes bekostning eller direkte fysiske beskadigelse. En kooperativ løsning forudsætter en bevidst forholden sig til konflikten i retning af en begribende erkendelse af egne og den anden parts subjektive handlegrunde. Man kan således sige at den kooperative handleløsning er den sande magts magtmiddel, den fælles generobring

af parternes kontrol over betingelserne. Mediet for den kooperative løsning på en konflikt er kommunikation og sprog og kriteriet for den kooperative løsning er praksis. Det afgørende er om konfliktens interessemodsatninger kan gøres til en fælles sag, at konflikten kan gøres til et fælles problem og udviklingsopgave. En kooperativ løsning på en konflikt kan ifølge denne bestemmelse ske både gennem parternes umiddelbare kooperative og fælles virksomhed og gennem deres kooperative forskellige virksomhed. Men det er imidlertid klart, at eftersom vi har bestemt en konflikt som en interesse- og udviklingskonflikt, så er spørgsmålet om ophævelsen af modsigelsen i konflikten, så den ikke 'løses' på nogle af parternes bekostning eller direkte beskadigelse bundet til i hvilket omfang de i konflikten givne modstridende partialinteresser tendentielt kan almengøres, d.v.s. at konflikten faktisk indeholder almene interesser og altså kan ophæves og løses i retning af begge parternes udvidelse af handlemulighederne. Spørgsmålet om interessemodsatningernes fakticitet og fænomenalitet vil i en konflikt netop ofte være kompliceret og modsigelsesfyldt. Muligheden for at en konflikt består p.g.a. parternes rent fænomenale opfattelse af at der eksisterer modsætninger hvor der egentlig er tale om fælles interesser og omvendt vil netop i en konflikt ofte være tilstede. Betingelserne for en konflikts ophævelse er derfor bundet til at der kan findes mål og midler hinsides de hinanden gensidigt udelukkende faktiske og/eller fænomenale partialinteresser, som kan gøres til genstand for en fælles kooperativ løsning. M.a.o. at den bestående konflikt indeholder fælles udviklingsmuligheder, kan gøres til et fælles problem og udviklingsopgave.

Den anden mulige 'løsning' af en bestående interessekonflikt vil betegne som modmagts aggressive løsning. Her realiseres de divergerende interesser, mål og behov ikke ad en fælles vej og med et fælles mål, tværtimod realiseres den ene parts interesser, mål og behov gennem indskrænkningen af den anden parts, d.v.s. på bekostning af den anden parts interesser, mål, behov og udvikling. Selve den aggressive handling og de betydningsstrukturer der er indeholdt heri bliver et middel i 'løsningen' af den bestående konflikt. Den aggressive 'løsning' har imidlertid to former, nemlig den aggressivt-kooperative (Jvf. Gellert, D., 1983a; 1983b) og den aggressive handling på basis af inadækvate betydningsstrukturer. Man kan sige at den aggressivt-kooperative handling er modmagts adækvate og funktionelle magtmiddel, mens den aggressive handling på basis af inadækvate betydningsstrukturer er modmagts dysfunktionelle magtmiddel. Modmagts aggressive løsning som handleform er således efter min opfattelse særligt knyttet til en manglende kompatibilitet mellem mål og midler. Især er modmagts dysfunktion betinget af at der ikke umiddelbart eksisterer adækvate midler til ophævelse af konflikten og til begrænsningerne i mulighederne for at fremskaffe eller disponere over adækvate midler. Den tidligere bestemte specifikke aktivt-aggressive og utilpassede-opportunistiske handling er i denne sammenhæng en 'løsning' der objektivt består

i en omsætning af en manglende inkompatibilitet og inadækvat forhold mellem mål midler og dermed objektivt inadækvate betydningsstrukturer. I en vis forstand er 'logikken' i den aktivt-aggressive og utilpassede-opportunistiske handlen en 'løsning' i retning af 'målet helliger midlet'. Det karakteristiske for denne handleform er da også at tvang og trusler tages i anvendelse som magtmidler. Denne handleform indeholder et objektivt element af handlen mod egne interesser. Som det fremgår er der heller ikke tale om en virkelig 'løsning' af konflikten, da interessermodsetningerne ikke ophæves, men kun elimineres eller forvandles på kort sigt. Det er derfor også en ustabil 'løsning' som til stadighed kræver fornyset anvendelse af magt, tvang og trusler hvorved det eksisterende konfliktfyldte dominans- og afhængighedsforhold forbliver eksisterende. Desuden er resultatet af denne 'løsning' produktionen af en dynamisk ond cirkel bestående af angst og skyld som drivkraft for parternes handlinger, som muligvis også i sig selv kan resultere i fornyset aggressiv handlen v.h.a. tvang og trusler, som så fører til fornyset angst og skyld etc.

30
Endelig kan vi som den tredje mulige form for 'løsning' af en bestående interessekonflikt udskille hvad jeg vil kalde for afmagtens voldelige løsning. Denne 'løsning' er en realisering af partialinteresser, som ikke blot sker på andres bekostning, men eksplicit tilføjer den anden direkte fysisk beskadigelse. Ikke blot det aggressive handleberedskab som må forudsættes for den voldelige handlen, men selve volden bliver her magtmidlet, som tages i anvendelse for at genemsætte egne interesser. Der er i dette tilfælde ikke blot en manglende kompatibilitet mellem mål og midler, men en decideret modsætning mellem mål og midler. Den voldelige handlen er således den krasse og groteske tilspidsning af konflikten på basis af objektivt inadækvate betydningsstrukturer. Volden er så at sige afmagtens magtmiddel. Den er dybt selv-modsigende fordi den i sidste instans er sin egen negation og objektivt er udtryk for en decideret handlen ikke blot mod andres men også mod egne interesser. Vold som denne afmagtens magtmiddel er derfor også i sidste instans ikke blot destruktiv, men også selv-destruktiv og tilintetgørende - ja absurd. Vold som dette afmagtens magtmiddel kan da også under særlige samfundsmæssige og personale aktualgenetiske betingelser gå hen og slå om i sin egen modsætning, som selv-vold, selv-destruktivitet i forskellige former og som en sidste 'endelig løsning' på afmagten slå om i selv-mord.

Disse forsøg på at bestemme nogle handleformer i løsningen af konflikter må ikke misforstås som at de skulle karakterisere konkrete individers personlighed. Der er hele tiden tale om et forhold mellem individer og deres samfundsmæssige livsbetingelser. De specifikke handleformer er abstrakte og almene bestemmelser som ikke må bogstaveliggøres eller attribueres som psykiske træk ved konkrete individer. [Virkeligheden lader sig ikke indordne i disse alment-abstrakte bestem-

melser, men de indgår som abstrakt-almene bestemmelser i et bestemt indbyrdes styrkeforhold til hinanden i vekselvirkning med mere specifikke og særlige momenter. En analyse af konkrete genstandsmæssige former for aggressiv og voldelig handlen og dermed af konkrete individer ville forudsætte inddragelse af såvel aktualempirisk materiale som en nøjere bestemmelse af på hvilken måde almene, specifikke og særlige momenter virker sammen.

II. SAMFUNDSFORM, FAMILIEFORM OG VOLDSFORM - NOGLE SOCIALPSYKOLOGISKE UDVIKLINGSTENDENSER.

2.1. Indledning & problemstilling.

En analyse af familien som samfundsmæssig reproduktionsenhed er relevant for vores problemstilling af flere grunde: 1) såvel den voldelige mishandling som mishandlerer er knyttet til familien som en fast og vedvarende reproduktiv enhed, 2) der er muligvis en sammenhæng mellem den familie kvinden er vokset op i og hendes aktuelle reaktioner på sin voldelige mand, ligesom der kan tænkes en sammenhæng mellem voldsmændens familiemæssige baggrund og den aggressive og voldelige handlen som aktuelt karakteriserer manden. Det kan i hvert fald ikke udelukkes på forhånd.

Det er under alle omstændigheder min hypotese, at visse træk ved vores aktuelle familieform, er medvirkende til at muliggøre den voldelige handlens særlige form som umiddelbart fremtræder for os som hustrumishandling og at visse alment væsentlige socialpsykologiske udviklingstræk ved familiens form og funktion udgør nogle nødvendige, omend ikke tilstrækkelige mulighedsbetingelser for at den voldelige handlens særlige form, hustrumishandlingen, kan forekomme. Det er disse sammenhænge og socialpsykologiske udviklingstendenser mellem samfund, familie og den voldelige handlen som dette afsnit har til formål at trække op. De forhold omkring familien som har indflydelse på at der udvikler sig en voldelig handlen indenfor dens rammer er efter min opfattelse følgende aspekter: 1) familiens objektive samfundsmæssige funktioner som reproduktiv enhed for arbejdskraften og individernes samfundsmæssiggørelse, kvalifikation og opdragelse. 2) traditionelle borgerlige familieideologier og objektive tankeformer som ofte står i modsætning til familiens objektive samfundsmæssige funktioner som kan være medvirkede til at konflikter eskaleres i voldelig handlen, 3) kommunikative og kooperative aspekter ved familien som har betydning for hvordan familiens opgaver og problemer forvandles til konflikter, samt om disse konflikter ten-

dentielt løses kooperativt ud fra et fælles mål eller i retning af aggressiv og voldelig handlen på den ene eller anden parts bekostning. Også aspekter af den interpersonelle perception og emotionalitetens særlige udformning indenfor familiens rammer er her relevante, 4) aspekter af familien som har at gøre med den konsspecifikke samfundsmæssiggørelse på basis af mandens traditionelle positions-, situations- og formationsspecifikke stilling i familien som lønarbejder og kvinden som hjarbejder.

Det er min opfattelse at den konkrete genstandsmæssige form for aggressiv og voldelig handlen der fremtræder for os som hustrumishandling ikke kan eller bør betragtes isoleret fra disse almene og væsentlige bestemmelser som jeg vil fremlægge i det følgende afsnit. Der-ertale om nogle alment-væsentlige baggrundsfaktorer, der virker bestemmende ind på familiens form og funktion. Som sådanne almene og abstrakte bestemmelser er de ikke direkte og umiddelbart empirisk observerbare som sådan i f.ex. konkrete voldsituationer eller konkrete voldelige forhold, men de udgør ikke desto mindre som almene bestemmelser en væsentlig del af den sociale kontekst-specifikke sammenhang indenfor hvilken de konkrete voldelige handlinger udspiller sig indenfor. Jeg prøver med disse bestemmelser af nogle sammenhænge mellem samfundets form, familiens form og voldens form, at se den voldelige handlen som familiens 'svar' på nogle almene samfundsmæssige modsigelsesfyldte livsbetingelser. Spørgsmålet om hvad der aktuelgenetisk betinger den voldelige handlen er et problem som jeg vil vende tilbage til i forbindelse med nogle af de etiologiske forklaringsansatser på hvorfor nogle mænd griber til voldelig handlen overfor deres partner.

Endelig forekommer en analyse af familiens form og funktion relevant al den stund, at en række forskere, som har beskæftiget sig med familievold og hustrumishandling hævder at familievold og hustrumishandling forekommer både i arbejderklassen og i mellemlagsfamilier og ikke som mange tidligere antog udelukkende var et fænomen der var begrænset til arbejderfamilier.

2.2. Familiens funktioner.

Når jeg nu i det følgende skal betragte familiens funktioner er det med det formål at udsige noget om dens betydning for forekomsten af hustrumishandling som en konkret særlig form for voldelig handlen. Da familien ikke nødvendigvis har samme funktioner for manden som for kvinden er det nødvendigt at analysere den ud fra både manden og kvindens perspektiv. I den sammenhang gør jeg nogle abstraktioner for at fremhæve visse almene og væsentlige træk ved mandens og kvindens positions-, situations- og formationsspecifikke stilling indenfor vores eksisterende familieform. Jeg prøver således først og fremmest at begribe familiens ud fra den marxistiske opfattelse og tese, at menneskets væren bestemmer dets bevidsthed, altså at familien må forstås ud fra dens medlemmers objektive materiel-

le og praktiske livsvirksohed, d.v.s. forsøge at begribe parterne ud fra de objektive samfundsmæssige krav som stilles til mandens og kvindens funktionsmåde indenfor deres positions-, situations- og formationsspecifikke placering. Når jeg i det følgende taler om hhv. mandens og kvindens 'individualitetsform' som hhv. lønarbejder og husarbejder, mener jeg med begrebet 'individualitetsform' hvad jeg tidligere (i afsnit 1.7.) refererede til som individets positions-, situations- og formationsspecifikke samfundsmæssige totalformidlethed. Jeg foretrækker imidlertid begrebet 'individualitetsform' af sprogekonomiske grunde, selvom jeg er klar over at Sæves (1978) begreb ikke falder indenfor en fuldt ud overenstemmende metodologisk afledningssammenhang som Holzkamps begrebsliggerelser af individets totalsamfundsmæssige formidlethed (jvf. Andersen, I., 1978 for en nærmere kritisk vurdering af Sæves opfattelse og bestemmelser af menneskets natur og væsen);

Den følgende analyse drejer sig således ikke om konkrete individer som er personlighedspsykologiens centrale genstandsfelt, men om snarere om hvad Sæve har karakteriseret som socialpsykologiens genstandsområde, nemlig individualitetsformer. De individualitetsformer som i denne sammenhang udgør familien betegner jeg som hhv. lønarbejdets og husarbejdets individualitetsformer. Inden jeg imidlertid betragter disse individualitetsformer vil jeg belyse nogle overordnede socialpsykologiske udviklingstendenser og funktioner ved familien.

Familien lever stadigvæk, omend den socialhistoriske udvikling i 60'erne og 70'erne har ændret rammerne for den på radikal måde (Sørensen, T.B., 1981) vel først og fremmest som et resultat af en stigende samfundsmæssiggørelse af mange af den tidligere funktioner og kvindernes stigende lønarbejde. Til samfundets reproduktion er/har det til alle tider været nødvendigt med visse institutionaliserede rammer for samfundsindividernes reproduktion. Disse rammer har forandret sig historisk med forskellige samfundsformationer som har resulteret i forskellige familieformer. I vores kapitalistiske samfundsformation har den mest udbredte familieform været kernefamilien hvis reproduktion er bestemt af det direkte synlige lønarbejde og det mindre synlige husarbejde. Kernefamilieens objektive funktion er således at reproducere arbejdskraften men i dobbelt betydning som en ① reproduktion af den voksne arbejdskraft og som en ② generationsmæssig reproduktion og kvalifikation af den kommende arbejdskraft. Denne reproduktion har både en materiel og en psykisk dimension. Den materielle reproduktion består i de materielle fornødenheder, som på et givet samfundsmæssigt udviklingsniveau er nødvendigt i et samfundsmæssigt gennemsnit. Til den materielle reproduktion hører imidlertid også et ofte overset og tilsyneladende 'usynligt' område, nemlig alle de funktioner som varetages gennem husarbejdet, der traditionelt har været båret af kvinderne. Den psykiske dimension af arbejdskraftreproduktionen består i varetagelsen af alle de sociale og psykiske behov som i et samfundsmæssigt gennemsnit er nødvendige, hvis arbejdskraften skal kunne klare

hvad med overklassen

alle de krav og belastninger, som er indeholdt i bestemte individualitetsformer indenfor en bestemt position i den arbejdsdelte helhedsstruktur. Den måde den enkelte lønarbejderfamilie klarer disse krav og belastninger vil være forskellig og variere betragteligt afhængig af de positions- og sociale situationsspecifikke betingelser og vil indeholde forskellige grader af muligheder og begrænsninger. Det er imidlertid klart, at eftersom familiens reproduktion er tvungensagt afhængig af lønarbejdet vil dette i høj grad bestemme en række af familiens funktioner. Således sker der en udpræget adskillelse mellem arbejdstid og fritid, arbejdet kommer til at dominere over fritiden i en slags 'juxtastrukturelt' forhold, hvor de tilsyneladende er sideordnede men hvor lønarbejdet i virkeligheden er det bestemmende. Og der sker en individualisering og indholdsmæssig tømning af fritiden. Individualiseringen er en følge af at lønarbejderen står alene om at finde en kapital som er villig til at aftage hans kvalifikationer, eventuelt ovenikøbet i konkurrence med andre. Det fællesskab som nås i arbejdet har ikke nødvendigvis noget med fritiden at gøre, som jo er privat. Ofte kan sociale relationer i fritiden ikke begrundes i noget sagsligt indhold, som tendentielt i arbejdet, men antager karakter af sagsløse sympatirelationer, der tømmer fritiden for indhold.

Som Holter et al. (1978) har påpeget sker der historisk en omfattende funktions-tømning af den moderne kernefamilie (ingen arbejdsfællesskab, børn og gamle passes udenfor familien m.v.) som er en væsentlig baggrund for at familien bliver et rent 'følelsesfællesskab' og dermed også særdeles følsomt felt for konflikter hvor aggressiv og voldelig handling bliver en mulig form for 'løsning'. Jeg skal kort pege på fire forhold i denne funktionstømning der karakteriserer familien, nemlig hvad Holter et al. (1978) kalder for 1) individualisering, 2) intimisering, 3) privatisering og 4) mystificering.

2.2.1. Individualisering.

Individualisering er tendensen til at det enkelte isolerede individ udskilles og adskilles mere og mere fra familiens fællesskab. Baggrunden herfor er den samfundsmæssige udviklingen i teknologien og arbejdsdelingen, i institutioner, forbrug m.v. som istigende grad adskiller og atomiserer det enkelte individ både i tid og rum. Individualiseringer et udviklingsresultat af den kapitalistiske produktionsmådes adskillelse af produktion og konsumtion, af produktion og reproduktion og sigter i sidste instans mod den totale atomisering af hvert enkelt individ som den optimale og mest funktionelle forbrugsenhed for kapitalens akkumulationsproces.

2.2.2. Intimisering.

Ved intimisering forstår Holter et al. (1978) den samfundsmæssige historiske ud-

udskillelse af 'følelsessfæren', som familiens særlige domæne. Igen ses denne udskillelsesproces som bestemt i sidste instans af arbejdets differentiering og specialisering i den kapitalistiske reproduktionsproces. Ægteskabet hovedopgave bliver at varetage de 'følelsesmæssige behov' hos den enkelte. Der sker således en splittelse mellem de instrumentelle (arbejdet) og de emotionelle opgaver (familien). De emotionelle relationer læses m.a.o. fra deres materielle grundlag og bliver 'sagsløse' og 'indholdsløse', byggende på rene 'sympatirelationer' (Jvf. Holzkamp, K. 1973; Dreier, O., 1977; se i øvrigt senere i opgaven afs. 2.5.2), omkring hvilke familien så at sige lukker sig. Indenfor sådanne intime familiære rammer stilles der store krav til den enkeltes evne til personlig 'indføling', 'sympati', 'empati', 'opofrelse', evne til 'nærhed' etc. - krav som muliggør konflikter og løsningsforsøg i retning af aggressiv og voldelig handling.

2.2.3. Privatisering.

Privatiseringen af familien er først og fremmest begrundet i det borgerlige samfunds basale modsigelse, nemlig den samfundsmæssige produktions private form. Efter at familien historisk mistede sine rent private økonomiske funktioner er det som privatiseres i det borgerlige samfund, de overlevende funktioner, d.v.s. først og fremmest følelsesfællesskabet og intimiteten. Hvad der foregår indenfor hjemmets fire vægge er familiens eget 'private' anliggende - også problemer og konflikter hører til 'privatlivet fred', man blander sig ikke i andres sager privatlivets fred er ukrenkelig. Privatiseringener nødvendigvis med til at isolere og afskarne familien overfor omverdenen. Individets og familiens privatform modsvares af samfundets omverdensform, som Haug (1977) udtrykker det. Privatiseringer er med til at opretholde en facade udadtil også selvom familien har problemer i form af f.ex. omsorgssvigt eller hustrumishandling, der ofte opfattes som familiens rent private anliggender. Individets og familiens privatform kan ofte være så massiv, at verden udenfor ligefrem opleves som fjendtlig og truende.

2.2.4. Mystificering.

Netop det problematiske ved familiens form understreges af familiens tendens til mystificering. Denne tendens mener Holter et al. (1978) er en konsekvens af de beskrevne socialpsykologiske tendenser til individualisering, intimisering og privatisering. Ved mystificering forstår Holter et al. (1978) at familiemedlemmerne ufrivilligt skjuler den virkelige karakter af deres indbyrdes forhold, både for sig selv og for de andre. Den almene samfundsmæssige fordrejning og tilsløring af de virkelige forhold og modsigelser i.f.a. objektive tankeformer (Haug, W.F., 1977) og ideologier, har sit specifikke udtryk i familien i.f.a. mystifikation.

Således ser Holter et al. (1978) den hyppigt i familiesociologisk og psykopatologisk litteratur omtalte 'double-bind'-kommunikation som et historisk tegn på en øget forekomst af tilslørede modsætninger i familien. Kommunikative vanskeligheder i familien f.ex. p.g.a. mangel på fælles erfaringer og dermed fælles sprog såvel som reelle interessemodsatninger kan søges tildækket under et skin af tillid og solidaritet indenfor familien vendt mod den truende og fjendlige omverden. Der kan således opstå en mytedannelse indenfor familien i.f.a. et fælles familieforsvar og en fælles fortrængning af de virkelige forhold. Således spiller myten om den 'lykkelige og harmoniske' familie en væsentlig rolle i forsøget på at tilsløre problemer, konflikter og magtkonstellationer mellem familiemedlemmerne. Det er klart at både intimiseringen og privatiseringen af familien gør mystificeringen lettere. Netop det lukkede følelsesrum er velegnet som genstand for mystificering af parternes reelt sagsløse indbyrdes relationer. Selvom den ene part f.ex. reelt fungerer som et rent instrument for den anden parts behovstilfredstillelse kan relationen mystificeres og udlægges som en særlig emotionel, og følelsbetonet relation, hvad enten det nu er kvinden der fungerer som manden 'tjener' og repræsentative facade eller det er manden som fungerer som et rent 'skaffedyr' for familien.

Efter min opfattelse indfanger Holter et al. (1978) med disse socialpsykologiske udviklingstendenser ved familiens funktion nogle alment væsentlige træk ved de mulighedsbetingelser indenfor hvilken den voldelige handling mod kvinder opstår. Skabelsen af familien som en afsondret ø, med en intimssfære som ikke længere er begrundet i et materielt fællesskab, men et følelsesfællesskab øger sammen med individueringen belastningen af de enkelte parter og familien bliver det centrale sted for konflikter og skænderier, som bl.a. p.g.a. modsigelsen mellem den traditionelle familieideologi og familiens reelle samfundsmæssige isolation kan resultere i aggressiv og voldelig handling. Privatisering kan bidrage væsentligt til, at den aggressive og voldelige handling antager selve den form der fremtræder for os som hustrumishandling, den medvirker både til at skabe, opretholde og eventuelt udløse mishandlingen indenfor familiens lukkede rum, fordi problemer, sociale og psykiske, ifølge den overleverede ideologi er familiens private sag. Dette må også anses for at være en af de væsentlige grunde til, at selve fænomenet hustrumishandling så længe forblev uerkendt både for offentligheden og for den socialvidenskabelige forskning, idet det kun er i de sidste 15-20 år at fænomenet er blevet genstand for sociologer og psykologers opmærksomhed. Voldelig handling mod og afstraffelse af kvinder har givetvis altid eksisteret, det som har forandret sig historisk med forskellige samfundsformationer og familieforme, er selve den aggressive og voldelige handling særlige form. Hustrumishandling er således efter min opfattelse et historisk udviklingsprodukt af den borgerlige samfunds særlige familiestruktur og de modsigelser denne struktur er underlagt. Det karakteristiske for tidligere samfundsformationer og familiefor-

mer er at selvom der foregik en legaliseret form for voldelig handling mod og afstraffelse af kvinder, var denne underlagt en større social kontrol end det er tilfældet i den borgerlige kernefamilie.

De forhold og socialpsykologiske udviklingstendenser omkring familiens form og funktioner som her er nævnt må altså forstås som nogle bagvedliggende faktorer som altid gør sig gældende i den form for voldelig handling der fremtræder for os som det specifikke fænomen hustrumishandling. Det er faktorer som analytisk må skelnes fra den aggressive og voldelige handlingens aktualgenetiske betingelser, hvorved jeg forstår de samfundsmæssige, sociale og psykologiske grunde og betingelser som i en aktual situation genererer den aggressive og voldelige handling opståen i dens konkrete udformning. Mange forskere anfører (f.ex. Strauss, M.A., et al., 1980; Walker, L.E., 1979; Karpatschof, L., 1983a m.fl.) f.ex. at vold mod kvinder ofte forekommer i forbindelse med især alkohol og jalousi, hvilket også kan bekræftes af empiriske undersøgelsesresultater (Strauss, M.A. et al., 1980). Problemet her er at selvom vold mod kvinder ofte forekommer empirisk i sammenhang med jalousi og alkohol er dette ikke nødvendigvis en væsensbestemmelse af voldens årsager. Jeg vil derfor opfatte disse empiriske sammenhænge som netop aktualgenetiske betingelser. Det afgørende er at selvom alkohol og jalousi og andre aktualgenetiske forhold empirisk optræder hyppigt, så må disse aktualgenetiske betingelser ikke forveksles med voldens årsager i retning af at manden slår fordi han er fuld eller jaloux. Dette sker imidlertid hyppigt indenfor pseudovidenskabelige, monokausale forklaringsansatser såvel som i ideologisk udbredte 'forklaringer' på hvorfor manden bliver voldelig (Jvf. f.ex. Karpatschofs, L., (1983a) udmærkede gennemgang af sådanne forklaringsansatser). Konsekvensen af sådanne forklaringer, til trods for deres empiriske velunderbyggethed, er at man ender i en slags empiricistiske forståelsesformer (Mørch, S., 1978) hvor det empirisk generelle og hyppige forveksles med fænomenets almen væsen.

2.3. Problemers væsen og afsubjektiviering.

Det blev ovenfor fremført at familiens psykiske og sociale problemer og konflikter ofte opfattes og opleves hhv. forklares som grundlæggende 'private' i overensstemmelse med at den traditionelle familieideologis tilsløring af deres samfundsmæssige væsen. Samfundsmæssige problemers private karakter og konsekvenserne heraf er et så væsentligt karakteristika, som vi har set også gælder det foreliggende problem: hustrumishandlingen. Desuden så vi at det specifikke problem der fremtræder for som hustrumishandling er knyttet til selve samfundets og familiens grundlæggende formbestemthed. Jeg vil derfor i dette afsnit uddybe nogle aspekter omkring problemers væsen og fremtrædelsesformer, d.v.s. problemers alment samfundsmæssige bestemmelse og deres konkret-historiske fremtrædelsesformer, som er relevante for vores forståelse af familien som problembærer og der-

med for vores forståelse af familien som bærer af det specifikke problem der fremtræder for os som hustrumishandling.

Rainer Seidel (1976) har i en psykologisk analyse af problemers opståen, formulering og løsning fremhævet en række almene og specifikke væsenstræk ved problemer, som efter min opfattelse kan uddybe en del af baggrunden for hvorfor familieproblemer, og i vores tilfælde hustrumishandling, opfattes som et privat problem og forblev uerkendt af offentligheden og socialvidenskaben helt frem til begyndelsen af 70'erne takket være kvindebevægelsen irdsats og dermed opfattedes som et problem der ikke syntes at være begrundet i nogle almene samfundsmæssige forhold. Det er efter min opfattelse overordentligt vigtigt at fastholde at den særlige form for aggressiv og voldelig handlen der fremtræder for os som hustrumishandling må ses som et 'svar' på nogle almene samfundsmæssige forhold, nogle almene samfundsmæssige forhold som godtnok manifesterer sig forskelligt i forskellige familier, d.v.s. kan gribes forskelligt. Når vi før fremførte faren for en empiricistisk forklaringsansats på den voldelige hustrumishandling skal den fare ses i sammenhæng med faren for en socialreformistisk forklaring (Mørch, S., 1975) der godtnok overskrider en ren psykologistisk forklaring af hustrumishandling som resultat af f.ex. en mandlig psykopatisk eller en kvindelig masochistisk personlighedsstruktur, men imidlertid udklamer de almene samfundsmæssige forhold og gør problemet hustrumishandling til et resultat af nogle særlige uheldige sociale livsomstændigheder, som resultatet af et særligt uheldigt sammenfald af en række sociale begivenheder som denne familie er blevet ramt af. Dette gælder eksempelvis for teorier om hustrumishandling som resultat af den 'sociale arvs onde cirkel' eller som resultat af særlige 'problemfamilier' eller 'lavstatusfamilier', hvilket er en udbredt forståelsesform i meget familieforskning og som også synes at ligge til grund for f.ex. Reintofts (1977) opfattelse:

"Disse miljøer skaber mennesker, der fra tidlig barnealder er frustrerede og følelsesmæssigt ødelagte, således at de ikke senere i livet er i stand til at etablere normale menneskelige kontakter, men overlades til et tomrum, hvor mekanisk underholdning, tvangsprægede forbrugermekanismer og snigende kedsomhed ofte udmøntes enten i misbrug (stoffer, alkohol) eller i voldelig og uacceptabel adfærd. (Reintoft, H., 1977.p. 96; cit. e. Mathiasen, E.-M., 1981.p.77; min understregning.).

Opfatter man familiens udvikling som en udviklingsopgave har man straks allerede forsimplet og idealiseret den i retning af myten om den integrerede familie, eftersom dens udvikling reelt er fyldt af udviklingsproblemer og -konflikter. Vi har tidligere bestemt sammenhængene mellem opgaver, problemer og konflikter ud fra en analyse af mål-middelkonstellationen (jvf. afs.1.3.4.) og skal her blot uddybe nogle almene samfundsmæssige og formationsspecifikke træk ved problemer i relation til familien og hustrumishandlingen.

Som vi har set er familien stillet overfor den opgave alment, at varetage arbejdskraftens individuelle og generationsmæssige reproduktion, såvel materielt

praktisk som psykisk. Det er dens objektive funktion i vores samfund. Men denne opgave kan gribes og løses forskelligt afhængig af muligheder og begrænsninger i.f.t. familiens positions- og situationsspecifikke placering og dermed i dispositionen over midler som står til rådighed indenfor lønarbejderens og husarbejderens individualitetsformer. Som Seidel (1976) har vist har den menneskelige virksomhed alment opgavekarakter, forstået på den måde at den menneskelige virksomhed på bevidsthedens udviklingsniveau har karakter af arbejde, Kooperation, sprog og bevidsthed, som indeholder den triadiske grundstruktur, mål, middel og genstand. På baggrund af en funktional-historisk differentieringsanalyse og rekonstruktion af det specifikke ved den menneskelige virksomhed begrundes Seidel sin bestemmelse af en opgave. En opgave foreligger således 'når et subjekt under de givne betingelser, ideelt anticiperer et mål og er sig nødvendigheden af at nå dette mål bevidst.' (Seidel, R., 1976, p.54; jvf. også Andersen, I., 1978, p.44of). Ved opgaver er altså de nødvendige og adækvate midler til rådighed for at realisere det anticiperede mål må man forudsætte. Karakteristikken af familiens funktioner som opgaver hhv. udviklingsopgaver er således i aller højeste grad mangelfuld og utilstrækkelig, eftersom enhver umiddelbart kan sige sig selv, at de praktiske opgaver en familie er stillet overfor så langt fra er modsigelsesfrie. Snarere tværtimod for som vi har set er familiens udvikling, form og funktioner underlagt en række problemer og konflikter i.f.t. at varetage de opgaver den er stillet. Familiens udviklingsopgaver forvandler sig derfor som følge af modsigelserne og inkompatibiliteten mellem dens opgavers mål og midler ofte til problemer. F.ex. er familien stillet overfor den opgave at gennem dens opdragelses- og omsorgsfunktion at udvikle børnenes subjektivitet samtidig ned at den som familie kun i begrænset omfang råder over de midler hvormed subjektivitet kan udvikles. Opdragelses- og omsorgsfunktionerne bliver i stigende grad en problem- og konfliktfyldt udviklingsproces (jvf. Mathiasen, E.-M., 1981 for en nærmere analyse heraf). Hvorvidt familiens udviklingsopgaver bliver problematiske og konfliktfyldte afhænger således af de modsigelser eller inkompatibiliteter og diskrepanser der er mellem dens opgavers mål og midler og dermed af mulighederne og begrænsningerne m.h.t. til at gribe betingelserne og selv at sætte udviklingens mål og midler gennem kooperativ handlen. Da der altså ved foreliggelsen af et problem hersker en inkompatibilitet eller diskrepans mellem dens mål og midler er der til problemer og deres løsning i den menneskelige udvikling og virksomhed knyttet et overskridende og subjektivt-aktivt moment, en gaaen udover den aktuelt givne og herskende situation. (Jvf. Seidel, R., 1976). Denne subjektivt-aktive sætten udvikling og subjektivitet foreligger imidlertid i det borgerlige samfunds realitet kun som en mulighed familien kan gribe. Den anden mulighed, at familiens opgaver, problemer og konflikter gribes passivt-defensivt foreligger også og må ses som knyttet til en række formationsspecifikke træk ved den måde

problemer fremtræder på for os og emotionelt vurderes af os i vores samfund. Opgaver og problemer er grundlæggende samfundsmæssige i deres væsen og er alment bestemt knyttet til menneskets overskridende og subjektivt-aktive og kooperative handlen. I sidste instans er det den samfundsmæssige udvikling der sætter problemer, samfundet som er det egentlige problemsubjekt. Dette står imidlertid i skrigende modsætning til den måde problemer og konflikter umiddelbart fremtræder på i vores samfund og fænomenalt opleves og emotionelt vurderes i den individuelle bevidsthed. Den basale modsigelse og det borgerlige samfunds virkelige 'tabu' (Holzkamp, 1973), at den samfundsmæssige produktion er privat resulterer i at der heller ikke er nogen fælles, kooperativ planlægning og målsætning for samfundets udvikling, - det er ikke samfundet som helhed, men enkeltindivider og enkeltkapitaler som er problem-stiller og mål-sætter. Problemer fremtræder som følge af disse modsigelser derfor ofte som om de stiller sig af sig selv. Problemer opleves og vurderes derfor også ofte som noget der kommer bag på een, noget uafvendeligt og vurderes ofte emotionelt negativt. Problemer med at varetage familiens nødvendige livsfunktioner kan således få en defensiv og passiv karakter, noget der opleves som en trussel og som man bedst forholder sig individuelt og passivt til, fordi det jo er ens private sag. Man bliver 'ramt' af problemer med partneren, med børnene etc. Kvinder er 'ofre' for hustrumishandling, og kaldes for 'voldsramte'. Hele dette kompleks af fremtrædelser omkring problemer, som noget der stiller sig 'af sig selv', så at sige, betegner Seidel som en 'afsubjektivering' af problemer (Seidel, R., 1976, p. 68f; 95f). Denne afsubjektivering af problemers samfundsmæssige væsen har en anden modsvarende side, nemlig at 'rammes' man eller bliver 'offer' for problemer, sociale begivenheder vold etc. ja så opleves det og vurderes ofte i den individuelle bevidsthed, som et rent 'personligt' problem, selvom problemet måske i virkeligheden i grunden er alment og samfundsmæssigt bestemt, eller også opleves problemet som 'afpersonaliseret', som de andres eller samfundets problem, som noget der ikke vedrører een personligt (Seidel, R., 1976, p. 96ff). Der sker m.a.o. det at problemsituation og problembevidsthed falder fra hinanden i det borgerlige samfund og indtaar rettes ofte ensidigt mod og fokuseres på problemernes løsning uden en egentlig bestemmelse af problemets væsen, hvor problemets løsning gøres til et rent 'teknisk-sagsligt' problem.

2.4. Den sociale integrations problem.

Vi har set familiens nødvendige livsfunktioner og opgaver i stigende grad er blevet problem- og konfliktfyldte. En væsentlig del af baggrunden herfor skal vi betragte i dette afsnit. Den borgerlige kernefamilie er resultat af den kapitalistiske samfundsmæssiggørelsesproces og opløsningen af det feudale samfundsystems 'naturgroede' bånd. Et andet væsentlig resultat af denne historiske udviklingsproces er - efterhånden som den kapitalistiske produktionsmåde almengøres mellem lønarbejde og kapital bliver det bor-

gerlige samfunds almene modsætning og udviklingsdrivkraft. Denne almene modsætning forandrer på grundlæggende måde forholdet mellem familiens og samfundet og de mellemmenneskelige mellem individ og samfund, mellem vareproduktion og valoriseringsprocessens ensidige og omsiggribende underlæggelse af stadig flere og bredere livsområder medfører en række modsigelsesfyldte og problematiske processer mellem individerne og deres samfundsmæssige livsbetinale integrations problem. Den sociale integrations problem er som socialpsykologiens historiske mulighedsbetingelse og centrale genstandsområde og tema, problemet om at tilpasse individerne til den modsigelsesfyldte samfundsudvikling og sektorialiserende logik, dens indbyggede 'ulvemoral':

"Det kapitalistiske samfunds indre integration må være problemfyldt på en særlig måde, fordi det netop skal integreres ud fra en almen modsætning mellem samfundsmedlemmerne. Målet for integrationsforanstaltningerne er, at de enkelte samfundsmæssige forhold på hver deres måde skal bringes til at rumme, tjene og/eller være forenelige med den almene samfundsmæssige modsætning mellem lønarbejde og kapital." (Asplund, Dreier & Mørch, 1975, p. 23).

Den kapitalistiske produktionsforms modsigelsesfyldte udvikling producerer en række forandringer af det samfundsmæssige liv som resulterer i nogle socialpsykologiske udviklingstendenser som griber bestemmende ind i forholdet mellem individene og samfundet og familien og samfundet. Det er karakteristisk at de samfundsmæssigt nødvendige livsfunktioner som bl.a. varetages af familien tendentielt opdeles, opsplittes, udskilles og sektorialiseres i indbyrdes og funktionelt modstillede livssfærer, f.ex. lønarbejde, familie, fritid etc., hvorved individet og familien i stigende grad isoleres og privatiseres i.f.t. hinanden. Dette medfører stigende krav til den enkelte og den enkelte familie om at skabe sammenhang og forbindelse mellem de indbyrdes adskilte og funktionelt modstillede livsområder. Det enkelte individs personlige såvel som familiens sociale integration bliver en problem- og modsigelsesfyldt udviklingsopgave p.g.a. det tidsligt og rumligt opsplittede liv. Samtidigt står disse virkelige udviklingstendenser ofte i skærende modsætning til det borgerlige samfunds objektive tankeformer og ideologier om den integrerede personlighed og den integrerede familie, ja myden om det integrerede samfund. Disse udviklingstendenser understreges også af legemliggørelse af livsfunktionerne og de mellemmenneskelige relationers omformning i den kapitalistiske samfundsmæssiggørelsesproces. Lønarbejdet og boligområderne adskilles rumligt, ligesom den kommende generations opdragelse og kvalifikation bliver adskilt fra arbejds- og boligområderne. Tilværelsen bliver for en stor del en pendlen mellem forskellige sektorer, med hver deres særlige krav og normer, hvilket stiller store krav til den enkeltes og den enkelte families tilpasnings- og omstillingsevne mellem de forskellige sektorer. Samtidig gøres

den enkelte og familien i stigende grad afhængig af den nødvendiggjorte statslige og offentlige intervention i form af institutioner og en udbygget social regulation og forvaltning af individernes liv som indeholder en mere eller mindre synlig social kontrol. Styringen og regulationen af det samfundsmæssige liv kompliceres i et omfang og en form der øger den enkeltes og den enkelte families afhængighed samtidig med at individerne får vanskeligere ved at overskue og gennemskue kontrollen og rægtens forvaltning og mulighederne for at øve indflydelse herpå og dermed på egne livsomstændigheder. Disse hastige omvæltninger af tilværelsen, foranringerne i normer, værdier og orienteringsmønstre fra den ene generation til den anden resulterer i en stigende rådvildhed, desorientering og følelse af afmagt hos det isoleerede, enkeltstående individ eller familie, ja muligvis endog i en grundlæggende eksistentiel angst og følelse af mangel på 'mening'. Disse overordnede socialt strukturelle og socialpsykologiske udviklingstendenser med deres tids- og rumslige opsplitning og funktionelle modstilling af de menneskelige livsfunktioner har deres grundlag i det borgerlige samfunds problem at skulle integrere på grundlag af modsætninger. Paradoksalt viser sig da også i form af såvel det enkelte individs som familiens krasse desintegrations- og opløsningstendenser, i form af 'personlige' psykiske problemer og lidelser, sociale problemer, familieproblemer, i individuel såvel som samfundsmæssig patologi. Modsigelserne i den samfundsmæssige og sociale integration bliver til modsigelser og forstyrrelser i individets personlige og familiens sociale integration, de 'ydre' desintegrationstendenser bliver til 'indre' desintegrationstendenser i familien og individet. Og dette forhold at det enkelte individ eller den enkelte familie bliver 'bærer' af sociale problemer giver på sin side anledning til rent individualpsykologiske pseudoforklaringer på at det også er det enkelte individ eller familie som selv 'skaber' problemerne. Problemers afsubjektivering resulterer samtidig i deres individualisering og personalisering, som udtryk for det i virkeligheden desintegrerede borgelige samfunds interesse i at opretholde de herskende magt- og herredømmestrukturer og nyten om det intetværende individ, familie og samfund.

Vores tidligere bestemmelser af den aggressive handlen forskellige kategorier må her ses som mulige reaktionsformer på disse udviklingstendenser. Det gælder både de kooperativt-aggressive handleformer såvel som den aggressive og voldelige handlen paradoksale former d.v.s. den tilpassede-opportunistiske passivt-lidende indretten sig og det utilpassede-opportunistiske aktivt-aggressive opger med de bestående magt- og afhængighedsrelationer. Den erfarede udleverthed og individuelle afmagt overfor de bestående magt- og afhængighedsrelationer afføder nødvendigvis anvendelsen af afmagtens magtmidler, den voldelige handlen:

"Denne erfaring giver ubehaget en særlig destruktiv karakter. Det kan nu kanaliseres i form af nag nag mod andre, der truer ens position... Aggressionerne skabes af de manglende muligheder for at handle og leve meningsfuldt og får en forkert retning, fordi det

ikke er muligt for de ramte med held at rette dem mod deres egentlige kilde." (Asplund, Dreier, Mørch, 1975, p.34).

Den særlige form for aggressiv-opportunistisk handlen der fremtræder for os som det specifikke fænomen hustrumishandling må således også ses i sammenhæng med den sociale integrations grundlæggende problem, som betinget af den samfundsmæssige desintegration alment og specifikt af dens virkninger på familien. Disse mere specifikke forhold omkring familien som virker bestemmende ind på de interpersonelle relationer i familien og dermed på mulighedsbetingelserne for den aktivt-aggressive opportunistiske voldelige handlen vil jeg forsøge at belyse nærmere i de følgende afsnit.

2.5. Kritik af familieanalysen; Bestemmelse af forholdet mellem familien og samfundet.

Som det vil være fremgået har vi primært taget vores metodologiske udgangspunkt i bestemmelsen af familien funktioner og form i produktionen og de overgribende økonomiske strukturer i det kapitalistiske samfund. Dens form og funktion er blevet begrebet som en reproduktiv enhed, hvor det bestemmendemoment lå uden for familien selv, nemlig i de samfundsmæssige produktionsforhold, modsætningen mellem lønarbejdet og kapitalen, de skiftende valoriseringsbetingelser etc. Den marxistiske familieanalyse, som bl.a. Holter et al. (1978) repræsenterer kan siges, at have sit udgangspunkt i 60'ernes og 60'ernes antiautoritære protestbevægelser, som begriber familien som den centrale undertrykkende institution par excellence. En institution hvori formidlingen af den borgerlige ideologi er lokaliseret - og som ovenikøbet kan gå hen og blive et rent 'mystificeringsfællesskab' der er direkte psykopatologisk i sin funktionsmåde for individet, jævnfør Holter et al.'s (1978) referencer til antipsykiatrien bl.a. Laings, Coopers og Batesons teorier om familiens 'double-bind'-kommunikationsmønstre. Familien ses i denne opfattelse som en autoritær og undertrykkende enhed, der bygger på uigenkuelige magtrelationer, som så at sige næsten fungerer som kapitalen 'forlængede arm', hvilket resulterer i at familien bliver en 'terrorsammenhæng' som undertrykker kvinden og børnene. (Dalggaard.L., 1973; cit.e. Holter et al., 1978, p. 24).

Heroverfor er der vokset en anden marxistisk familieforståelse frem, som bygger på en kapitalkritisk analyse af familie med metodologisk grundlag i 'kritikken af den politiske økonomi'. Denne opfattelse ser familiens form og funktion som ensidigt bestemt objektivt af den kapitalistiske produktionsindre logik: værdiøgningsprocessen. Den kapitalistiske værdiøgningslogik sætter sig igennem overalt i samfundet og også i familiens udvikling. Familien bliver i sine funktioner tendentielt subsumeret kapitalen logik og bliver dermed affirmativ i sine funktioner, formidler og overtager blindt reproduktionen af den borgerlige ideologi.

Hvor den antiautoritære familieopfattelse griber for kort i sin familiebestemmelse og tendentielt bliver en næsten ren ideologisk protest mod og kritik af familiens terror og psykopatologiske funktionsmåde - og denne teori problem egentlige problem bliver at forklare hvorfor ikke alle familier er patologiproducerende - griber den kapitalkritiske familieanalyse for kort i sin ensidige og lineære forståelse af familien alene udfra dens 'objektive bestemthed' (Jvf. Holzkamp, K., 1977) og denne teoris egentlige problem bliver at forklare hvordan en subjektiv bestemmelse i form af modstand etc. mod de undertrykkende objektive økonomiske strukturer overhovedet kan lade sig gøre. Man kan sige at hvor den antiautoritære protestbevægelses familieopfattelse kommer til at overbetone det socialt desintegrative aspekt i familiens funktion og udvikling, der kommer den kapitalkritiske familieanalyse tendentielt let til at overbetone det socialt integrative aspekt i familiens reelt modsigelsesfyldte udvikling:

"Dette perspektiv på de samfundsmæssige forhold mellem reproduktion og produktion, hvor reproduktionen bliver et vedhæng til produktionen, og underlagt denne, er for begrænset og nødvendiggør udvikling af en mere nuanceret og specificeret opfattelse af relationerne familie/samfund og reproduktion/produktion." (Mathiasen, E.-M., 1981, p.61).

Begge bestemmelser af familien rangler så at sige udviklingens subjektive moment. Familiens form, funktioner og udvikling er godtnok på den ene side objektivt bestemt af de samfundsmæssige produktionsforhold og deres modsatninger, og har derfor som sådan sit væsen og udviklingsgrundlag udenfor sig selv, i samfundet. Men denne objektive bestemthed sætter sig ikke ensidigt, absolut eller lineært igennem som tvang i.f.t. de reproduktive funktioner. De reproduktive funktioner er ikke udelukkende et appendix til samfundets produktive funktioner. Familien har også sine konkrete og praktiske livsfunktioner som giver bestemte muligheder for 'subjektive bestemmelse' i dens funktioner og udviklingsperspektiver. Dette har sin begrundelse i at familien er dobbelt bestemt i og med at den udover at have sin basis, almene væsen og udviklingsgrundlag udenfor sig selv, også har en del af sin basis, almene væsen og udviklingsgrundlag i sig selv, og bevarer således en vis egenlogik i sin udvikling (Jvf. Dreier, O., 1977). Således fremhæver Dreier i sin bestemmelse af familiens basisfunktioner og udviklingsgrundlag, at:

"Udover at have en magtig del af sin basis og almene væsen uden for sig, har familien altså også en del af sin egen basis i sig. Disse familiefunktioner er en del af familiens basis, fordi de er objektivet set nødvendige funktioner for produktionen og reproduktionen af det menneskelige liv, og er lokaliseret i familien." (Dreier, O., 1977, p.179)

Familiens funktioner, opdragelse, kvalifikation, husarbejde etc., er altså objektivt set nødvendige funktioner for den menneskelige livsopretholdelse og familien bliver derfor 'bærer' af nogle almene livsfunktioner. Disse almene livs-

funktioner er lokaliseret privat i familien, hvilket imidlertid ikke betyder, at de dermed ikke er samfundsmæssige - privatheden er blot den formationspecifikke form for samfundsmæssighed. På baggrund af denne forståelse af familiens objektive bestemthed og subjektive bestemmelse, må den ses som et dynamisk kompleks af muligheder og begrænsninger i.f.t. at sætte udvikling og i.f.t. at varetage sine almene udviklingsopgaver og løsning af problemer og konflikter. Hvordan den enkelte konkrete familie løser sine opgaver afhænger af netop de objektive muligheder og begrænsninger og af den subjektive gripen de objektive muligheder, krav og modsigelser. Familien må således bestemt ses som et 'funktionelt svar' på disse opgaver, krav og modsigelser, som dens samfundsmæssige udviklingsgrundlag stiller den overfor.

2.6. Spaltningen mellem person og sag.

I dette afsnit vil jeg nu på baggrund af denne overordnede forståelsesramme for familien pege på nogle socialpsykologiske udviklingstendenser og modsigelser i familiens funktioner, som historisk resulterer af dens segretion fra den samfundsmæssige produktionsproces. Disse følgende udviklingstendenser må opfattes som bagvedliggende momenter der virker bestemmende ind på de problemer familien alment er konfronteret med. Efter min opfattelse, er det udviklingstendenser, som er yderst centrale og relevante for at begribe det specifikke fænomen der fremtræder for os som voldelig handlen mod kvinder, altså hustrumishandlingen, d.v.s. både hvorfor manden i forholdet kangå hen og blive voldelig, som hvorfor kvinden så længe finder sig i volden og fastholdes i et voldeligt forhold. Da de følgende bestemmelser er almene gælder det derfor at de gælder for alle familier i større eller mindre grad i vores samfund og må som sådan opfattes som nødvendige bestemmelser af voldens mulighedsbetingelser. Hvor vi tidligere har peget på at fænomenet hustrumishandling er knyttet til familiens særlige private form, at dens særlige karakter og omfang er knyttet bl.a. til den bortfaldet af den socialle kontrol og til den sociale kontrol problem, skal vi her pege på et andet væsensforhold omkring familiens segretion fra den samfundsmæssige produktionsproces, som er af afgørende betydning for den voldelige hustrumishandling, idet vi igen forsøger at fastholde det almene aspekt. En afgørende pointe heri er, at hustrumishandlingen ikke kan begribes som resultat udelukkende af specielle betingelser som er begrundet i mandens hhv. kvindens personlighedsstruktur, men må begribes som et muligt 'svar' på nogle almene strukturelle og socialpsykologiske udviklingstendenser og modsigelser. Hustrumishandlingen kan ikke begribes som resultatet af nogle særligt uheldige omstændigheder som en familie 'rammes' af, men må begribes og begrundes i nogle almene samfundsmæssige forhold, som et 'svar' på disse almene samfundsmæssige forhold.

Hvad resulterer nu i og med familiens historiske udskillelse fra den samfundsmæssige produktionsproces? Jeg skal her kun pege på nogle almene væsensforhold i denne udviklingsproces. Med industrialiseringsprocessen opløses efterhånden fuldstændigt de håndværks- og familievirksomheder, som var knyttet til slægtsfællesskabet. 'Husets' produktive funktioner læsres efterhånden og knyttes til kontraktlige forhold, hvorved der påstår en spaltning mellem erhverv og hus. Familien med dens konsumptions- og omsorgsfunktioner udskilles fra den samfundsmæssige produktionsproces, hvilket grundlæggende forandrer også de mellemmenneskelige livsforhold. Efterhånden som denne udviklingsproces slår alment igennem sker en stigende samfundsmæssiggørelse af de menneskelige livsfunktioner, hvilket får to væsentlige afgørende konsekvenser for de mellemmenneskelige relationer, set fra produktionens side og fra familiens side. Opgaver og problemer i den samfundsmæssige produktion planlægges ikke længere som en 'fælles sag' ud fra de almene interesser og behovs standpunkt, men underlægges den kapitalistiske værdiøgnings herredømme, logik og partialinteresser. Lønarbejdernes funktion i produktionsprocessen knyttes til hæn/honde som bærer af varen arbejdskraft. Produktionens målsætning, planlægning og udførelse bliver fremmedbestemt. I den produktive sfære hersker den fremmedbestemte sagstvang eller afpersonaliserede sagslighed, mens den sagsløse emotionalitet tendentielt kommer til at dominere familien, hvor de 'personlige' følelser hersker. Der sker m.a.o. en historisk spaltning mellem person og sag. (Jvf. Dreier, O., 1977; 1980; Mathiasen, E.-M., 1981). Personerne er ikke længere forbundet omkring livssikringen som de res 'fælles sag', tværtimod bliver livssikringens problem alles private sag. Parhold eller ægteskab indgås ikke længere p.g.a. et praktisk livsfællesskab, men p.g.a. den mere moderne og 'æstetiske' (Jvf. Kierkegaard, S., 1962) kerlighed. Hvor omfattende og gennemgribende denne udviklingsproces er fremgår af at denne samfundshistoriske spaltning også kan genfindes i sproget etymologiske udvikling: således betegnedes ordet 'Hauswirtschaft' oprindeligt familieenhederne, men med overgangen til kontraktlige forhold forandrede betegnelsen sig til 'wirtschaft' med betydningen 'den økonomiske rentabilitet' og samtidig opstod ordet 'Familie' som betegnelse for 'resterne' af husets funktioner med det følelsesbetonede betydning (Jvf. Dreier, O., 1977; Mathiasen, E.-M., 1981, p.95). Denne historisk-materielle udvikling er således med til, at konstituere familien i dens særlige private form og er baggrunden for modstillingen mellem produktionen og reproduktionen. Fra den enkeltes synspunkt fremtræder produktionen med sin fremmedbestemte sagstvang, som ufølsom, mens familien er som skabt for egentlig 'menneskelig' udvikling, emotionalitetens egentlige domæne. Men netop p.g.a. spaltningen mellem person og sag bliver emotionalitetens i familien vanskelig at forankre umiddelbart i sagslige forhold. Orienteringen mod den emotionelle livskvalitet i familien kommer ofte til antage karakter af en abstrakt negation af lønarbejdets fremmedbestemthed og teknisk-sagslige tvang - kan blive

en defensiv forskansning overfor lønarbejdets hårde realiteter, som understøttes stærkt af de herskende objektive tankeformer og ideologier om den integreerede familie som idylliserer kærligheden og familielivet og dermed skaber forventninger, der ofte modsiges massivt af familiens faktiske problemer og konflikter.

Selvom disse socialpsykologiske udviklingstendenser er begribelige ud fra den beskrevne historiske spaltning er det ikke en udviklingsproces som sætter sig absolut og lineært igennem. For som tidligere påpeget (afsnit 2.5.) har familien godtnok sit almene grundlag udenfor sig, men bevarer en vis egenlogik p.g.a. at den også har en væsentlig del af sit væsen i sig. Derfor må dette forhold også nødvendigvis genspejles modsigelsesfuldt og dobbelt i bevidstheden, fordi der både i lønarbejdet kan knyttes emotionelt an til dets konkrete sider (jvf. f.ex. arbejdsløses reaktioner på tabet af et endog slidsomt og monotont lønarbejde i Wacker, A., 1976; og herom i Nielsen, J.G. & Nielsen, J.B., 1978), ligesom der i familien, på trods af dens private form og adskildthed fra den 'fælles sag' findes livsfunktioner som indeholder perspektiver for udvikling, som emotionaliteten kan begrundes sagsligt i. Der er tale om analytiske kategorier som sætter sig igennem subjektivt indenfor bestemte styrkeforhold mellem muligheder og begrænsninger, men nødvendigvis modsigelsesfyldt og dobbelt. Ligesom arbejdets modsigelsesfyldte karakter ikke kan begribes alene ud fra dets abstrakte afpersonaliserede sagslogik, kan familien heller ikke begribes i sin modsigelsesfulde dobbelthed alene ud fra dens sagsløse emotionalitet. Forholdet mellem samfundets og familiens udviklingslogik må ligesom forhold mellem individ og samfund opfattes i retning af et 'juxtastrukturelt' (Sève, L., 1978) forhold, hvorved jeg her forstår, at familien er bestemt objektivt af den samfundsmæssige udviklingslogik, men alligevel bevarer en vis selvstændig egenlogik, d.v.s. i sidste instans er den subordoneret samfundsudviklingen, men ikke absolut, den bevarer en uafhængighed heraf, fordi den har en del af sit væsen i sig, indeholder nogle almene livsfunktioner. Familien er således godtnok funktionelt determineret af den samfundsmæssige produktions basis, men den griber på en måde lateralt ind i den og bevarer således i visse af dens almene livsfunktioner sin selvstændighed og egenlogik, idet familien er bærer af visse livsfunktioner som har selvstændig udspring og eksistens (Jvf. Rasmussen, O.E., 1978, p.16f om Sèves juxtastrukturbegreb).

Den historiske spaltning mellem de produktive og reproduktive funktioner medfører som sagt en spaltning mellem person og sag, men den medfører også en anden afgørende spaltning som vedrører selve eksistenssikringens formbestemthed i det borgerlige samfund. Som det fremgik af vores bestemmelser af individets total-samfundsmæssige formidlet (afs. 1.5.) er det en almene nødvendighed for enhver samfundsmæssig formidling, at individerne i gennemsnit reproducerer de evner, e-

genskaber, indlæringsprocesser etc., som er nødvendige for bidragene til at opretholde det samfundsmæssige liv på et givet udviklingstrin (jvf. Holzkamp, K., 1977b, p. 63f). Bidrag betegner således, som Dreier (1979b, p. 2) har udledt det, 'en socialt-samfundsmæssig dimension ved menneskelige handlinger i kraft af at individer lever og handler i et samfund - vi kunne med Holzkamp sige, i kraft af individernes totalsamfundsmæssige formidlethed. Bidrag er således en handleform på det alment-samfundsmæssige udviklingsniveau, som ifølge Dreiers bestemmelser er karakteriseret ved, at: 'Det individuelle sikres og udvikles gennem det fælles, det enkelte gennem det almene.' (Dreier, O., 1977b, p. 2). Imidlertid er det jo karakteristisk for det borgerlige samfund, at de almene samfundsmæssige nødvendigheder i form af bidrag til den fælles sikring og udvikling falder fra hinanden, i stedet for at være alles fælles sag bliver det alles private sag. De almene nødvendigheder i form af bidrag spaltes m.a.o. hvad Dreier bestemmer som tjenester på den ene side og ydelse på den anden side. Udspaltningen af bidrag i tjenester og ydelser er resultatet af den material-historiske opløsning af 'husets' produktive og reproduktive funktioner. Tjenester og ydelser er den formationsspecifikke spaltning af bidragene til den samfundsmæssige livssikring og i disse handleformer er det indeholdt at livssikringen netop ikke er individernes fælles sag, som de er forbundet om. Tværtimod fremtræder de forhold hvori de er forbundet, de samfundsmæssige forhold, som forhold mellem ting, d.v.s. som sagslige forhold, netop sagsliggjorte og upersonliggjorte. Tjenester og ydelser er således en særlig slags bidrag i begrænsede former, som indeholder et objektivt moment af tvang, magt-/afmagt- og afhængighedsforhold, d.v.s. de kan ikke realiseres fuldt bevidst og motiveret, men må af-tvinges, af-hændes etc. Således antager arbejdet, som lønarbejde karakter af en på objektiv tvang beroende abstrakt, sagsliggjort og upersonlig ydelse, en af-hændelse under tvang, som udtryk for den i kapitalismen selvstændiggjorte sagsside i person-sag-relationen. Tjenester derimod forvandles fra de naturgroede feudale personlige tjenesteforhold til 'en borgerlig gøren hinanden tjenester' byggede på den borgerlige formelle personlige frihed, altså udtryk for den udspaltede og selvstændiggjorte person-side i person-sag-relationen:

"Hverken i tjenester eller ydelser gør personerne fælles sag om deres fælles livsbetingelser, men handler indenfor spaltningen mellem person og sag på hhv. en personliggjort, rent inter-personel og en sagsliggjort dimension. Alle ofrer sig (momentet af sagtvang, af ydelse) frivilligt for hinanden som personer (momentet af betjening)." (Dreier, O., 1979b, p. 7).

Disse overordnede overvejelser over person-sag-relationen i familien skal jeg udbyde ide følgende afsnit om lønarbejdets og husarbejdets individualitetsformer. Vi kan imidlertid her trække frem, at analysen af familiens historiske opkomst og udvikling har vist, at dens almene livsfunktioner og udviklingsopgaver

med den historiske spaltning mellem person og sag bliver tiltagende problem- og konfliktfyldt. Den samfundsmæssigt-historiske udvikling af denne spaltning resulterer i at familiens, parforholdets og kærlighedens væsentligste problem må formuleres som den opgave, at skulle udvikle subjektivitet indenfor familiens parforholdets og kærlighedens begrænsede former, d.v.s. indenfor den historiske spaltning mellem person og sag og den heraf opståede og muliggjorte sagsløse, personliggjorte emotionalitet med dens rent interpersonelle relationer mellem parterne og den afemotionaliserede sagsliggjorte og upersonlige ydelse, som hver på deres måde bygger på tvang, magt- og afhængighedsrelationer. Problemet for familien, parforholdet og kærligheden i det borgerlige samfund består således for en væsentlig del i at forbinde det uforbundne, at forbinde emotionaliteten til en 'fælles sag', at sagsrelatere den fra sit praktiske livsgrundlag løsrevne og mere eller mindre fritsvævende emotionalitet.

Efter min opfattelse ligger der her nogle væsentlige bestemmelser af den voldelige familie eller parforholds grundlag. Det specifikke fænomen der fremtræder for os som hustrumishandling har for en væsentlig del sit udviklingsgrundlag i denne spaltning og dens konsekvenser for subjektivitetsudviklingen indenfor familiens og parforholdet rammer. Den voldelige hustrumishandling specifikke problem må begribes i sammenhæng med problemet om den sagsløse emotionalitet, som en specifik inadækvat regulationsform i forsøget på at 'løse' problemet indenfor rammerne af sådanne magt- og afhængighedsforhold.

2.7. Lønarbejdets individualitetsform.

Lønarbejderens individualitetsform er først og fremmest karakteriseret af det almene krav, at skulle reproducere sit eget og sin families liv gennem et fremmedbestemt lønarbejde. Som bekendt indgår lønarbejderen ikke i en fælles bestemmelse, planlægning og målsætning af det produktive arbejde. I lønarbejdets individualitetsformer realiseres altså kun i begrænset omfang de specifikt menneskelige kooperative og produktive behov og fylogenetisk tilblivne udviklingspotentialer. Denne udelukkelse fra kontrollen over almene og dermed over egne relevante livsbetingelser udtrykker et bestemt klassemæssigt magtforhold, som tendentielt vil afspejle sig i lønarbejderens funktionsmåde i regulationen af sit eget liv, som et bestemt styrkeforhold i måden at affinde sig med og/eller gøre modstand mod fremmedbestemtheden; jævnfør vores tidligere bestemmelser af klassekampen som en kooperativ-aggressiv handleform sammen med andre berørte og den tilpassede-opportunistiske passivt-lidende og aktivt-aggressive utilpassede handleform som mulige reaktioner på en bestående interessekonflikt og de heri indeholdte magt- og afhængighedsforhold. Måden at forholde sig på vil således objektivt, uanset fænomenal oplevelse, altid være udtryk for en bestemt partitagen i interessekonflikten. Dette er ligeledes udtryk for at en given in-

30
S. 46A-
47

dividualitetsform kan udfyldes og specificeres på forskellig måde, ligesom den kan indeholde en realisering eller omsætning af forskellige beydningsstrukturer. Ikke alle lønarbejdets individualitetsformer er lige restriktive, der gives forskellige handlemuligheder, de kan gribes forskelligt afhængig af en given positions karakteristika indenfor den arbejdsdelte Kooperation. Samtidig med at der gives forskellige muligheder og begrænsninger sker der historisk en udvikling af individualitetsformerne i kraft af udviklingen i produktivkræfterne og den kooperative arbejdsdeling, som forandrer dispositionsmulighederne.

Den objektive fremmedbestemmelse og udelukkelse fra en langsigtet indflydelse på og planlægning af produktionen genfindes tendentielt i lønarbejderens funktionsmåde: tendensen til at tage dagene en for en, uden et længeresigtende perspektiv, bevidst mål og retning. Udelukkelsen og udleveretheden til fremmedbestemte livsbetingelser som ligger udenfor lønarbejderens indflydelse, kan give sig udslag i en reaktiv holdning overfor livet, en bestemt afmagtsfølelse og resigneret og opgivende holdning, som kan komme til at præge lønarbejderens krav til familielivet. (Jvf. Dreier, O., 1977; Nielsen, J.G., 1978). Disse modsigelser i individualitetsformen vil kræve en psykisk forarbejdning, som kan udiøses i krav til familielivet om at fungere som en kompensation for lønarbejdets hårde realiteter. Den kan udmønte sig i krav om en umiddelbar, kortsigtet og sagsløs adspredelse, fred og ro, underholdning, konsumtion og tilfredstillelse af de sanseligt-vitale behov, som må ses som begrundet i lønarbejdets krav til den abstrakte ydelsesevne. Disse kompenserende regulationsformer understøttes yderligere af de overleverede ideologier og objektive tankeformer om familien som den integrerede enhed for idyl og harmoni, som stedet for umiddelbar forbrug og underholdning, uden egentlige nødvendige, fælles kooperative og sagsligt forankrede opgaver.

Lønarbejdets krav til mandens abstrakte præstations- og ydelsesevne og frivillige subordination under kapitalens herredømme, tilpasning til fremmedbestemte kravstrukturer slår også tendentielt igennem i opdragelse som krav om lydighed (jvf. Holter, H. et al. p. 128f) og børnenes abstrakte skolepræstationer, ligesom de tendentielt kan slå igennem i forhold til partnere som krav om frivillig subordinering under mandens autoritet, i overensstemmelse med den traditionelle kønsspecifikke rolletildeling i det borgerlige samfunds ideologi. Kravet om abstrakte præstationer, lydighed og frivillig subordination under autoriteten må ses som havende sin reelle baggrund i lønarbejderens faktiske stilling i produktionen, hvorved disse egenskaber bliver funktionelle for at kunne 'klare sig'. Lønarbejderen vil lægge vægt på værdier i opdragelsen som pligt, lydighed og en vis 'realisme' i opdragelsen, fremfor at lægge vægt på at barnet tilegner sig selvstændighed og konkrete nyttige brugsvardiorienterede evner og færdigheder. I opdragelsen kommer straf og belønning tendentielt til at dominere som discipli-

neringsmiddel, afspejlende arbejdskraftens abstarakte bytteværdi. Opdragelsesformen kommer således til at reproducere et i alt væsentligt samfundsmæssigt forhold, nemlig lønformen.

Det er ikke blot den tidlige og rumslige adskillelse af arbejdsliv og familieliv som på afgørende måde præger de mellem menneskelige relationer i familien mellem manden og kvinden - det er også deres funktionelle modstilling. Og denne adskillelse og modstilling må nødvendigvis frentrede modsigelsesfyldt i bevidstheden: overfor arbejdslivets sagsliggjorte funktionsmåde kommer familien til at stå som stedet for den sagsløse personlige sympati. Holzkamp bestemmer sådanne sagsløse, rent personlige perceptionsdimensioner og betydningsmomenter ved den mellem menneskelige interaktion og kommunikation som 'sympati' (Holzkamp, K., 1973 p. 251ff; Dreier, O., 1977), og vi skal her betragte sådanne sympati-følelser indenfor familien og parforholdets interaktion og kommunikation nærmere, overvejende udfra mandens synspunkt.

Udformningen af den interpersonelle interaktion og kommunikation indenfor privatlivets rammer karakteriseres af en tendentielt abstrakt negation af den reaktive overtagelse af præstations- og ydelseskraevet i lønarbejderens individualitetsform. Lønarbejdets tvang til abstarakt præstation og ydelsesevne, som tilsyneladende skaffer ham hans fortjeneste, er samtidig en situation hvor han står isoleret og i potentiel indtyrdes konkurrence med andre. Heroverfor står familiens og parforholdets privatliv med dens interaktions- og kommunikationsformer, som er rettet mod fællesskab omkring konsumtion, livsnydelse, seksualitet, m.a.o. fællesskab omkring systemet af sanseligt-vital behovstilfredstillelse. Samtidig mangler emotionaliteten her forbundetheden omkring en fælles sag. Ganske vist er der som allerede sagt i familielivet givet muligheder for kooperativ og produktiv behovsudvikling, men isolationen kan ikke ophæves indenfor familiens private rammer. Den specifikt menneskelige behovsstruktur spaltes og modstilles således at systemet af sanseligt-vitale behov tendentielt knyttes stærkere til familien, mens de produktive behov i deres formationspecifikke udprægning tendentielt knyttes til produktionslivet. Som følge af denne adskillelse og modstilling præges også den interpersonelle sociale perception i familien af en abstrakt negation af den anden parts præstationsformåen. Hverken præstationen eller bidraget til den fælles opgave eller fortjenligheden er grundlæggende for den sociale interpersonelle perception af den anden part i forholdet, derimod tildeles den anden part sympati udfra sine 'rent menneskelige' kvaliteter.

Sympatien og tilliden i de mellem menneskelige relationer forankres ikke i bestemte sagslige bidrag til den fælles opgave, men i rent personlige betydningsforhold og bliver derfor, som Holzkamp (1973) forsøger at vise, i sit væsen indholdstomme og kriterieløse. Det bliver uigenkæmligt hvad der egentlig gør en fortjent til sympati hhv. antipati. Sympatifølelserne får en cirkulær og reciprok tilfældig karakter af at være et bindemiddel mellem de omkring en fælles

sympati

sag uforbundne parter. Emotionaliteten mister sin alment menneskelige funktion af at være en vurdering af livssituationen og formidlende instans mellem kognition og handling, mister deres funktion af at orientere og retningsbestemme menneskets handlinger. (Jvf. Osterkamp, U., 1978, p. 24of.), og formes således på en særlig problematisk måde indenfor familiens private rammer. Følelserne bliver vanskeligere at forankre og udtrykke i relation til væsentlige funktionelle og basale livsfunktioner, vanskeligere at have med at gøre, at håndtere, bliver midler til en rent personlig udveksling, en interpersonel 'give-and-take'. Da nu sympati, tillid og kærlighed er vanskelig at begrunde p.g.a. deres rent kriterieløse og cirkulære karakter, men samtidig jo spiller en enorm rolle i de mellem menneskelige relationer for valg af partner f.ex. knyttes de ofte til rent ydre, mere eller mindre tilfældige modesvingninger eller til særlige rent indre egenskaber som er sagsligt ubegrundede. Den anden part er ofte isk-værdig og sympatisk p.g.a. af en perciperet ydre eller indre lighed med een selv. Den ofte udtalte lighed med een selv som grundlag for indgåelse af sådanne sympatiformhold, ægteskab, parforhold, venskaber etc. modsiges af den ofte udtalte årsag til skilsmisse og parforholdsbrud 'at vi var for forskellige'. Kærligheden begrundes som oftest i bekræftelsen af een selv i den anden og ikke i 'forskellighedens mysterium' (Fowles, J., 19). Der er her tale om en genspejling af cirkulariteten i den gensidige bekræftelse hinanden indenfor rene sympatirelationer.

Denne særlige karakter som det menneskelige følelsesliv, tilliden, kærligheden antager i familiens rammer og de betydningsmomenter som realiseres gør nødvendigvis parforholdet skøbeligt. Dets 'grundløshed' kræver en permanent stabilisering og afstivning gennem en stadig gensidig bekræftelse eller/og opfindelsen af en fælles tredje 'interesse' eller lignende for at binde de uforbundne parter sammen. Grundløsheden må nødvendigvis svække parholdets stabilitet, idet cirkulariteten og kriterieløsheden i sympatifølelserne jo principielt gør parterne lige-gyldige overfor hinanden, principielt udskiftelige - hvilket man jo også ser ideologiske frentredelsesformer for i den måske især på venstrefløjen særligt udbredte 'frigjorte' seksualitet og kærlighed i.f.a. serielle monogame parforholdsformer. Som Holzkamp udtrykker denne 'grundløshed':

"Den tilbageviste har, når han/hun først står udenfor 'sympati'-relationen, ingensomhelst muligheder for at væge for sig, at retfærdiggøre sig, for at fremføre argumenter. Der eksisterer netop ingen grunde, ved hjælp af hvilke man kan gøre krav på et andet menneskes 'sympati'. (Holzkamp, K., 1973, p.252).

Da sympatifølelserne ikke kan begrundes sagsligt holder man af hinanden, af børnene etc. for deres egen skyld, sympatien, tilliden etc. bliver ifølge ideologien om den kravsløse sympati, til et mål i sig selv. Den 'virkelige' kærlighed er jo en kærlighed, hvor man holder af den anden, så at sige betingelsesløst - også selvom den anden part evt. bryder sympatien og handler mod den ene parts

interesser.

Den mandlige lønarbejder vil således ofte af husarbejderen, kvinden i forholdet blive vurderet ud fra hvad han kan præstere i produktionen, hvilken verdi han er i stand til at frembringe, altså ud fra hans rent abstrakte præstationsformåen, som jo altså i virkeligheden er et alment samfundsbestemt forhold, som således i den inerpersonelle interaktion og kommunikation fordrejes til et rent personligt forhold. Han vurderes ud fra den kvantitative mængde besiddelser hans indtjening kan skaffe. Lønarbejderens funktion som forsøger og skaffedyr bliver på denne måde gennem noget tredje alment ækvivalerende gjort abstrakt sammenlignelig med andre og han kan derfor personligt nedvurderes eller opvurderes og blive genstand for sympati eller antipati i overensstemmelse hermed. Træk ved et i bund og grund samfundsmæssigt bestemt forhold, lønnens størrelse, bliver således attribueret som en rent personlig egenskab, og smelter sammen, som Dreier har vist (Dreier, O., 1977) til en vurdering af mandens dygtighed.

Den arbejdsløse forsøger kan f.ex. blive genstand for personlige nedvurderinger for ikke at være dygtig nok etc. Sympati og dygtighed kommer i modstrid med hinanden, kærligheden bliver cirkulær og abstrakt, knyttet til manden præstations- og ydelsesevne som vurderingskriterium. De manglende, vilkårlige eller skiftende kriterier for tildelingen af sympatifølelser og kærlighed, at de har vanskeligt ved at forankres funktionelt i en 'fælles sag', gør at lønarbejderen ikke kan føle sig sikker på husarbejdernes sympati og kærlighed, slet ikke hvis præstationsevnen svigter eller er i modstrid med den anden parts ambitioner og krav og vurderes som mangelfuld. Dette træk i parforholdet minder således meget om mandens situation i produktionen, vurderingen af ham som abstrakt værdi og den deraf følgende afpersonaliserede sagslighed. (Jvf. Dreier, O., 1977).

Den beskrevne abstrakte personlige sympati har i kraft af sin abstrakthed, sin inderlighed, sin cirkularitet og modsigelsesfyldthed en tendens til at negere sig selv og slå om i sin modsætning, d.v.s. blive upersonlig, lige gyldig og ende i antipatifølelser, i skuffelser, nag, nedvurderinger, nedgøring, ja i had forhold som efter min opfattelse kan føre til aggressiv og decideret voldelig handling i forbindelse med opståede åbne interessekonflikter, hvor den sidste udvej for at væge for sig i afmagten er anvendelse af vold som magtmiddel.

2.8. Husarbejdets individualitetsform.

Mens den abstrakte præstations- og ydelsesevne knyttes til mandens funktion som lønarbejder, skal vi nu se hvorledes den anden side af det alment menneskelige bidrags spaltning, tjenester knyttes til kvindens husarbejde. I husarbejdet varetages nogle objektivt livsnødvendige funktioner, der som sådanne basisfunktioner traditionelt varetages af kvinden husmoder og husarbejder. Husarbejdets funktioner udgør således det faktiske og praktiske materielle grundlag for den kvinde-

lige-husarbejders individualitetsform og position i den arbejdsdelte kooperati-
on og dermed for udviklingen af bestemte psykiske former.

Ligesom lønarbejdets funktioner stiller nogle basale funktionelle krav til løn-
arbejderen, som giver anledning til udviklingen af nogle almene træk ved lønar-
bejdets individualitetsformer og psykiske former, gør det samme sig gældende for
husarbejderens individualitetsform og psykiske form.

I husarbejdets aktivitetsmatricer (Sæve, L., 1978) er der således ifølge Dreier
(1977; 1980) tre områder af funktionel betydning. Før det første selve hushold-
ningsarbejdet, der består af madlavning, rengøring, indkøb, oprydning, vask, som
alle overvejende er rettet mod objekter. For det andet moderfunktionen, som be-
står af omsorgsfunktioner, pleje, opdragelse, kvalifikation, som er rette mod
børnene, d.v.s. mod personer. For det tredje, hustrufunktionen eller parforholds-
funktionen, som består af hendes funktioner i.f.t. manden som hans hustru eller
partner, d.v.s. rettet mod personer. Jeg vil overvejende forholde mig til hushold-
ningsarbejdet og hustrufunktionen, da disse funktioner er de mest relevante
i.f.t. vores problemstilling, den voldelige handling der fremtræder som hustru-
 mishandling. Dette betyder dog ikke at moderfunktionen ikke spiller nogen rol-
le for vores problemstilling, idet kvindens traditionelle ansvarstildeling og
ideologisk underbyggede ene-ansvarliggørelse for børnene, meget vel kan være en
afgørende medvirkende faktor til, at kvinden så længe bliver i et voldeligt
forhold, d.v.s. af hensynet til og ansvarsfølelsen overfor evt. børn i et for-
hold (jvf. Karpatschof, L., 1983, p.203).

Adskillelsen mellem og den funktionelle modstilling af livsfunktionernes produk-
tive og reproduktive momenter i vores samfund, i løn- og husarbejdet, er også
en reel adskillelse og funktionel modstilling tidsligt og rumsligt mellem de
forskellige personer som udfører arbejdet, manden og kvinden. Husarbejdet bli-
ver således i særlig høj grad i kernefamiliens kvindens domæne og ansvar. På
mange måder kan husarbejderens funktion i hjemmet minde om den selvstændige ar-
bejdsgivers funktion - dog med den væsentlige forskel, at husarbejderen ikke
modtager nogen løn for sit arbejde, den 'bærer lønnen i sig selv', for det er jo
netop ikke i et samfundsmæssigt gennemsnit et 'rigtigt' arbejde, men har karak-
ter af en tjeneste. Men husarbejderens position er for så vidt at lede og fordele
husarbejdets nødvendige opgaver og funktioner. Bidrager de andre familiemedlem-
mer med hjælp, er det en tjeneste de gør hende, hvilket netop forudsætter at
det i sidste instans er hendes ansvar (Dreier, O., 1977). Traditionelt har kvinden
som husarbejder ikke blot ansvaret for hjemmets praktisk-materielle funktioner,
men også for det emotionelle 'klima' i familien. Hun indtager den centrale betyd-
ning og position som familiens bindeled, hvilket giver visse 'friheder', men og-
så samtidig i modsætning hertil mange belastninger. Som Dreier (1977) udtrykker
det er hun som familiens bindeled, samtidig dens bundne led.
Som følge af lønarbejdet og husarbejdets tidlige og rumslige adskillelse er det

karakteristisk, at husarbejdet må udføres i en privatiseret og isoleret form,
hvilket er et dominerende træk ved husarbejdets kooperationsform og ved den
kvindelige husarbejders position i den arbejdsdelte helhedsstruktur, som er med
virkende til at gøre husarbejdet relativt perspektivløst og indholdstomt i hen-
seende til denne individualitetsforms udviklingsmuligheder. Isolationen og ene-
ansvaret for husarbejdet resulterer i en ekstrem lang arbejdstid for mange hus-
mødre, mellem 51 og 82 timer om ugen, ifølge Oakley (Cit. e. Dreier, O., 1977, p.
185). Det vil sige, at selvom de senere års teknologisering og automatisering
af mange huslige funktioner, faldende børneantal p.g.a. prævention etc. således
har muliggjort en lavere arbejdstid i.f.m. husarbejdets opgaver, så realiseres
denne mulighed imidlertid ofte ikke, hvilket måske kan hænge sammen med husar-
bejdets relativt udviklede organisation og kooperationsform og dens særlige
form som privat arbejde, samt også de samfundsmæssige betydninger husarbejdet
ofte tillægges ideologisk.

Belastningerne og tvangen i husarbejdet, som begrænser 'friheden', består først
og fremmest i at den kvindelige husarbejder må stå til rådighed for de andre i
hjemmet, planlægge og udføre opgaver og funktioner så de er afpasset de andres
aktiviteter. Hun bliver i dobbelt betydning familiens 'waiter', dels i form af
hendes 'vonten' i hjemmet for at stå til rådighed, dels i form af hendes opvar-
tende og tjenende funktion (Dreier, O, 1977). Dette resulterer i en fremmedbe-
stemmelse i husarbejdet, som gør det vanskeligt at planlægge og vanskeligt at
vide sig sikker på hvornår arbejdet er overstået. I en vis forstand har hun så-
ledes som lønarbejderen ringe indflydelse på sit arbejde, fordi det bestemmes
og struktureres udefra af andre. Ligeledes indeholder de forskellige funktio-
ner som som husmoder, husholderske, mor og hustru indbyrdes modsigelser og gen-
sidigt modstridende behov, som stiller store krav til hendes orienteringssevne
og omstillingsevne. De griber forstyrrende ind i hinanden og kan vanskeligt or-
ganiseres i en helhed, hvilket let giver hendes opgaver og funktioner et frag-
menteret præg. Hertil kommer at mange opgaver er næsten usynlige, repetitive,
monotone og rutineprægede og derfor, som sagt kun indeholder begrænsede perspek-
tiver og udviklingsmuligheder. Dette resulterer også i at husarbejde traditio-
nelt ikke tillægges nogen større værdi, hverken i økonomisk forstand eller funk-
tionelt og at det tenderer mod at tømmes for indhold.

Modsigelserne, perspektivløsheden og de manglende udviklingsmuligheder vil der-
for foranledige problemer og konflikter som kræver en form for psykisk bearbej-
ning for at kunne udholdes, som hendes væsentligste livsperspektiv. Til rådigh-
hed for en sådan problem- og konfliktbearbejdning står samfundsmæssigt og kul-
turelt overleverede objektive tankeformer og 'tilvarelses teknikker' som indehol-
der bestemte betydningstrukturer der gør konflikterne og problemerne håndterli-
ge. Det kan være myten om den integrerede familie eller bestemte ideologiske be-
tydningskomplekser omkring kvindens funktion som husmor og mor, at kvindens e-
gentlige plads er i hjemmet, at en kvinde som ikke er i hjemmet er en ravnemor,

at kvindens livsopgave er at ofre sig for hus, hjem, mand og børn, eller bestente kulturelt formidlede værdier og normer omkring et 'rigtigt og pænt hjem' etc. Således nævner Dreier (1980, p.353) to karakteristiske forarbejdningsformer som sigter mod reducere perspektivløsheden og udviklingsløsheden i husarbejdet. For det første tendensen til at huslige standarder, normer, krav og tidsforbruget til de nødvendige opgaver og funktioner skrues unødvendigt op og forøges, hvilket imidlertid ikke løser modsigelserne på længere sigt, men snarere binder husmoderen yderligere til husarbejdet gennem en overprioritering af dets betydning. I ekstreme tilfælde kan denne forsvarsteknik udvikle sig til deciderede 'erstatningshandlinger' i form af en 'overbeskæftigelse' med husarbejdets betydning og standarder, der fremtræder som, hvad de i hvert fald i folkemunde er kendt som 'rengøringsvanvid' eller 'rengøringsmani'. I forbindelse med forsøget på en 'konfliktfri' tilpasning til tilsyneladende upåvirkelige livsbetingelser mener Osterkamp (1978) at en sådan 'overbeskæftigelse' har den funktion at reducere individets almene berøthed og angst ved afkaldet på at realisere egne længsigtede interesser og behov:

"Til disse forsvarsteknikker foretrækkes der åbenbart igen aktiviteter, hvori aggressive reaktioner på den for krævende situation med mangelfuld støtte fra andre finder udtryk. Den tvangsprægede 'rengørings-tendens' har således f.ex. den fordel aktuelt at aflede den almene pirring og dermed forbundne angst og samtidig udtrykke aggressioner mod de andre, som man føler sig begrænset eller ladt i stikken af, på en 'uangribelig' måde, d.v.s. i kulturelt positivt vurderede aktiviteter.". (Osterkamp, U, m 1978, p.310).

For det andet kan perspektivløsheden og udviklingsløsheden ved husarbejdet søges 'overvundet' gennem en personliggørelse og emotionalisering af husarbejdet hvorved det således opprioriteres, og husarbejdet fremstår som en personlig tjeneste gjort af kærlighed og opofrelse for manden og familien, husarbejdet bliver således udtryk for individets uegennyttighed, en 'kærligheds-tjeneste'. Husarbejdet bliver således en rent interpersonel handling som gøres for de andres skyld og indeholder et objektivi moment af afkald på egenudvikling og selvopofrelse indenfor bestemte magt/afmagt- og afhængighedsrelationer og således udtryk for en omsætning og realisering af sådanne betydningsmomenter vi tidligere (i afs. 1.8.2) karakteriserede som den tilpassede-opportunistiske og passiv-lidende 'depressive' indretten sig på bestående magt- og afhængighedsrelationer. Som sådan indeholder 'kærligheds-tjenesten' et objektivi moment af af handlingen mod egne interesser.

Den sagslige side af husarbejdet falder således mere eller mindre bort i det som en tjeneste gjort af kærlighed, og behovet for bekræftelse af husarbejderens må således indenfor sådanne handleformer være kronisk tilstedeværende, ligesom vi så for manden vedkommende. Der kan hele tiden stilles spørgsmålstegn ved hendes værdi som husmoder, hvilket kan opleves som en permanent trussel mod at fa-

milien kan gå i opløsning. Hendes kvaliteter som husmor kan hele tiden drages i tvivl og udsættes for kritik, at hun ikke er god nok som husmor, kone og moder, at det er hendes ansvar at familien fungerer og har det godt etc.

2.9. Emotionalitetens og subjektivitetens problem i den voldelige familie eller parforhold.

I dette afsnit skal vi som en sammenfatning af familieanalysen og analysen af lønarbejderens og husarbejderens individualitetsformer og de deri indholdte besrevne modsigelser, forsøge nærmere at indkredse hvori problemet alment består i den voldelige familie eller parforhold og hvilken familieform eller familiekonstellation den voldelige handling, der fremtræder for os som hustrumis-handling alment må være knyttet til. Eftersom emotionalitetens almene funktion på det specifikt humane udviklingsniveau, som vi har set, består i at være erkendelsesledende (Osterkamp, U, 1978) d.v.s. den funktion alment kan bestemmes som den at målrette individets handlinger i retning af en sikring og udvidelse af kontrollen over almene og dermed egne relevante samfundsmæssige livsbetingelser, som en formidlende og 'vurderende' instans mellem individets kognitivt opfattede omverdensbetingelser og dets handlinger, - ja så må emotionalitetens udvikling alment på det specifikt menneskelige udviklingsniveau være knyttet til den menneskelige subjektivitetsudvikling, til udviklingen af individets som subjekt for sit eget liv gennem kooperativ handling. Af vores analyse af familien er det fremgået, at den historiske udvikling har resulteret i familiens almene livsfunktioner og opgaver er blevet stadig mere problem- og konfliktfyldte at realisere indenfor den private kernefamilie begrænsende former, som følge af den overgribende spaltning mellem person og sag, som muliggør fremkomsten af en emotionalitet i familien, som så at sige er løsrevet fra sagen og personliggjort og inderliggjort som rent interpersonelle sympatiereationer. Vi må således konkludere, at heraf opstår det for familien, parforholdet og kærligheden væsentlige problem, som kan formuleres som den opgave, at skulle forbinde disse uforbundne momenter indenfor de særligt begrænsende rammer som fastlægges af den private kernefamilie, eller m.a.o., problemet at skulle udvikle subjektivitet i disse begrænsende former.

Når emotionaliteten således løsriver sig fra den 'fælles sag' gennem spaltningen mellem person og sag bliver den nødvendigvis vanskeligere og mere problematisk at forankre i sagslige forhold, den mister sin almene erkendelsesledende funktion, sin karakter af at orientere, målrette og retningsbestemme individets handlinger, idet den så at sige, indenfor familien, parforholdets og kærlighedens begrænsende former henvises til at udvikle sig 'grundløst', hvilket giver mulighed for udviklingen af særligt problematiske regulationsformer og 'dynamikker' i parforholdet. Emotionaliteten vil således på grundlag af 'grundløsheden' have tendens til at 'begrunde' sig i rent personlige, interpersonelle interaktions- og kommunikative perceptionsdimensioner og betydningsmomenter, som har

karakter af at være abstrakte og cirkulære sympati-/antipatifelelser, hvor i realiteten samfundsbestemte sagslige og tinglige forhold attribueres som rent personlige egenskaber.

Under disse de facto 'umenneskelige' forhold, kan kærligheden mellem mænd og kvinder, kærligheden som almen menneskelig livsfunktion og livsytring, som den sandt menneskelige fælles tredje sag, kærligheden som virksomhed, gå her og forvandle sig til afmægtighed, umenneskelighed, destruktivitet og voldelig handling som fremtræder for os som hustrumishandling:

"Forudsat mennesket som menneske og dets forhold til verden som et menneskeligt forhold, så kan du kun udveksle kærlighed med kærlighed, tillid med tillid etc... Hvert af dine forhold til mennesket og naturen må være et bestemt udtryk for dit individuelle liv og må svare til genstanden for din vilje. Hvis du elsker, uden at din kærlighed besvares, hvis din kærlighed som sådan ikke skaber genkærlighed, hvis du ikke i kraft af dit livsudtryk som elskende menneske gør dig selv til det elskede menneske, så er din kærlighed afmægtig, så er den en ulykke." (Marx, K., 1973, p.90).

På baggrund af vores analyse kan vi således nu opstille følgende hypotese: Den voldelige familie eller rettere, den voldelige handling mod kvinder indenfor familiens rammer, hustrumishandlingen, må forekomme i den familie, hvori subjektivitetsudviklingen som udviklingsperspektiv er særlig begrænset gennem parforholdet manglende anknævnelse til en 'fælles sag' og hvor emotionaliteten således løsriver sig fra en 'fælles sag' med samfundsmæssigt kooperative udviklingsperspektiver, hvad der resulterer i en sagsløs og grundløs emotionalitet i de rent interpersonelle relationer mellem manden og kvinden, hvor cirkulære og vilkårlige sympati-/antipatifelelser tendentielt bliver dominerende og bestemmende. Denne familiære parforholdskonstellation af objektivt samfundsmæssige betingelser og tilegnede subjektivt inadækvate betydningsstrukturer må bestå af en kvindelig tilpasset-opportunistisk, passivt-lidende indretning som handleform og en mandlig utilpasset-opportunistisk aktiv-aggressiv opgør som handleform. Denne parforholdskonstellation indebærer objektivt en dødtelt handling mod egne interesser. Den voldelige handling, der fremtræder for os som hustrumishandling, vil under ydligere sociale og psykologiske aktualitetsbetingelser kunne udvikle sig til en permanent og kronisk særlig subjektiv funktionel interpersonel regulationsform for bestående interessekonflikter og magt-/afmagt- og afhængighedsforhold, der fremtræder som selve subjektivitetens negation i den voldelige hustrumishandling.

III. OVERVEJELSER TIL EN TEORI OM DEN VOLDELIGE HUSTRUMISHANDLING; SKITSE TIL EN ANALYSE AF KONFLIKTDYNAMIKKEN I DET VOLDELIGE PARFORHOLD.

3.1. Indledning og fremgangsmåde.

Formålet med dette afsluttende afsnit er at overveje nogle antagelser til en teori om den voldelige handling der fremtræder for os som det specifikke fænomen, hustrumishandling. Dette vil jeg gøre på baggrund af vores hidtidige analyseresultater og under inddragelse af begrænsede dele af den foreliggende videnskabelige litteraturs teoretiske og empiriske forskning. Først og fremmest den såkaldte familievoldsundersøgelse (Straus, M.A. et al., 1980), Goodes (1971) og O'Briens (1971) ligeledes familiesociologiske resourceteorier, samt Karpatschoffs (1983a, 1984, 1985) forsøg på at kombinere en mere familiesociologisk og en socialpsykologisk teori. Ved at inddrage disse teorier og empiriske undersøgelser er det hensigten at forsøge at bestemme og analysere nogle væsentlige almene træk ved konfliktdynamikken i det voldelige parforhold og forsøge at opstille nogle hypotetiske subjektive funktionelle handlegrunde (Holzkamp, K., 1983, p.342f) til forklaring af problemet om 1) hvorfor nogle mænd bliver voldelige og 2) hvorfor nogle kvinder forbliver så længe i et voldeligt forhold. Dette skal således lede frem til at forsøge at karakterisere det voldelige forholds handleevne, emotionalitet og tanken og munde ud i et overvejende deskriptivt forsøg på at karakterisere det sæt af sociale og psykologiske betingelser og handlegrunde, som kan tænkes at udgøre en del af baggrunden for det voldelige forhold.

3.2. Familievoldsundersøgelsen.

Den amerikanske familievoldsundersøgelse 'Behind Closed Doors' (Straus, M.A., et al., 1980) er en omfattende empirisk undersøgelse af fænomenet 'familievold' og dets repræsentative fordeling og forekomst i den amerikanske befolkning. Undersøgelsen omfatter således ikke blot den voldelige handling der fremtræder som hustrumishandling, men også andre familievoldskategorier. Jeg vil imidlertid udelukkende forholde mig til de aspekter af familievoldsundersøgelsen, som vedrører den voldelige handling mod kvinder indenfor familien eller parforholdet, d.v.s. ikke vold mod børn, mellem søskende, husspektakler og lignende kategorier indenfor den bredere kategori: familievold.

3.2.1. Familievoldsundersøgelsens formål og afgrænsning af vold.

Forud for selve familievoldsundersøgelsen er der gået pilotprojekter hvorigenom man har forsøgt at udvikle og validere undersøgelsens metoder og empiriske værktøj (jvf. Karpatschof, L. 1983 for omfattende redegørelse herfor). Resultaterne af denne udvikling er således samlet præsenteret i den store repræsentati-

ve familievold¹⁾dsundersøgelse, der så vidt vides er den eneste foreliggende af sin art på området.

Undersøgelsen formål var at undersøge omfanget af vold i amerikanske familier v.h.a. en repræsentativ undersøgelse. Desuden at afdække voldens bredde, d.v.s. de forskellige voldsformers karakter indenfor et kontinuum gående fra mildere til grovere former af vold til mishandling. Det var ligeledes et formål med undersøgelsen at belyse hvad volden betyder eller hvilken funktion den har for den der deltager i den. Og endelig at måle og vurdere hvad der forårsager vold. I undersøgelsen skelnes der således mellem to former for vold, nemlig hvad der betegnes som 'normal vold' og 'abusive violence' som jeg har oversat med betegnelsen 'grov vold' (Straus, M.A., et al., p.20f). Ved 'normal vold' forstår forfattererne, en 'handling som udføres med det formål eller opfattede formål at forårsage fysisk smerte eller beskadigelse hos en anden person.' (Straus, M.A., et al., 1980.p. 20). Den 'fysiske smerte' kan variere fra let smerte til mord. Ligeledes kan intentionen om at 'beskadige' variere fra f.ex. bekymringer om et barns sikkerhed til en fjendtlighed der er så intens at den resulterer i død. Ved 'abusive violence' eller 'grov vold' forstår forfattererne, en 'handling som har stor potentiale for at beskadige/såre den person som slås/rammes'. (Straus, M.A. et al., 1980.p.21). Denne kategori omfatter således handlingerne, knytnæveslag, spark, bid, slag med en hård genstand, forsøg på at skyde, eller forsøg på at stikke ned med en kniv.

3.2.2. De undersøgte familier.

Familierne blev udvalgt v.h.a. en særlig selektionsprocedure som sikrer repræsentativitet, hvilket der ikke kan redegøres nærmere for her. Deres studie bestod af omfattende dybde-interviews med 2.143 personer, hvoraf 960 var mænd og 1.183 kvinder. Svarprocenten var 65% som helhed, hvilket må vurderes som et ret højt og højt tal når man tager selve undersøgelsesemnets karakter i betragtning. Der ligger imidlertid den bias heri, at det udvalgte sample af familier alle var intakte familier, hvilket kan resultere i en undervurdering af volden, da mange enlige familier kan have været sandsynlige voldsbrugere. Desuden kan man ikke sige noget om de sidste 35% manglende svar er voldsbrugere eller ikke-voldsbrugere.

3.2.3. Måling af volden og metoden.

Til måling af voldsniveauet og voldens incidens anvendte undersøgelsen en skala, kaldet for 'Conflict Tactics Scale'. Den skala er blevet udviklet og forsøgt forfinet, d.v.s. forsøgt gjort så reliabel og valid som mulig gennem en række pilotundersøgelser. Skalaen er konstrueret på den måde, at den måler volden gennem at coverage om hvilke sidler familiemedlemmerne anvendte for at løse konflikter. De 15 itene som skalaen består af kan groft inddeles i tre distink-

tivt forskellige problem- og konfliktløsningsstrategier: 1) anvendelse af rational diskussion og verbale argumenter; 2) anvendelse af verbal og ikke-verbal udtryk for fjendtlighed og 3) anvendelse af fysisk magt eller vold som konfliktløsningsstrategi. Udover disse konfliktløsningsstrategier indeholder skalaen en hyppighedsdimension gående fra 'aldrig' til over 20 gange. I undersøgelsen spørges der således om hyppighedsdimensionen indenfor de sidste 12 måneder, i forhold til de forskellige strategier og om en af dem er indtruffet i løbet af ægteskabet. Skalaens genialitet består for en stor del i den måde den anvendes på, idet der anvendes således, at der startes med at spørge om der har været konflikter mellem søskende, vedrørende et bestemt barn og den voksnes konflikter i forhold til barnet. Efter disse forholdsvis neutrale og mere harmløse spørgsmål, bevæger interviewer sig langsomt og snigende ind på de mere prekære og tabulagte områder. Den snigende skalering af spørgsmålene ser i undersøgelsen ud til at have været anvendt med succes og stort raffinement og forfatterne mener selv, at dette er en væsentlig del af baggrunden for så gode resultater og svarprocenter på et så ømfindeligt område.

3.2.4. Den ægteskabelige volds omfang.

Hvad er da undersøgelsens resultater i relation til vores problemstilling, omfanget af den voldelige handling mod kvinder, hustrumishandlingen? Af interesse for vores problemstilling er naturligvis kun de resultater der vedrører volden mellem ægtefæller, som i denne sammenhæng betyder det specifikke fænomen hustruvold eller hustrumishandling, d.v.s. en voldelig handling der ensidigt er rettet mod den kvindelige part i forholdet, idet begrebet 'ægteskabelig vold' som en underkategori af 'familievold' jo godt principielt kan indeholde en voldelig handling som ensidigt er rettet mod den mandlige part i forholdet. (Jvf. Karpatschof, L., 1983, p.177ff for en fremragende begrebslogisk og operationel bestemmelse af hustrumishandlingens forskellige kategorier). Den 'ægteskabelige vold' eller hustrumishandlingen spænder over følgende kategorier: 1) mildere former for personvold, så som kastet med genstande mod partneren, skubben og slag med flad hånd; 2) grovere former såsom, spark og trusler med kniv eller skydevåben og anvendelse af disse. I familievoldsundersøgelsen kaldes disse grovere voldsformer for 'spouse beating', 'abusive violence' eller 'severe violence', som kan oversattes med begrebet 'mishandling'. Det overordnede generelle hovedresultat af undersøgelsen er at den generelle voldsrate for de par, hvor der var forekommet vold det forgående år (1975), lå på 16%, svarende til at hver sjette familie oplevede en voldshandling mindst en gang om året. Men tager man hele parforholdets varighed og længde i betragtning bliver den generelle voldsrate på 28%, altså over hver fjerde familie. Dette må siges at være en temmelig påfaldende og høj voldsrate. Ikke desto mindre mener forfatterne, at der er tale om en væsentlig undervurdering hvis de

tager deres tidligere pilotundersøgelser i betragtning (Straus, M.A. et al., 1980, p.33).

Årsagerne hertil kan tænkes at ligge i tre forhold. Det kan bero på sandsynligheden for en underrapportering af de mildere former for vold, som af nogen anses for at være så almindelige, at de ikke er værd at bemærke. Det kan skyldes en underrapportering af de grovere former for vold, som er forbundet med skam- og skyldfølelser etc. Og det kan skyldes selve familie-samlet som kun bestod af der boede sammen aktuelt, d.v.s. vold som årsag til skilsmisse, hvad der er ganske hyppigt automatisk udelukkes fra rapportering. På den baggrund konkluderer Straus et al., at den sande generelle voldsrate sandsynligvis snarere er tættere på 50 - 60% af alle par (Straus, M.A. et al., 1980, p.36). Hvis vi ønsker at få mere nøjagtige informationer om de voldsformer som er den foreliggende opgaves primære genstand, nemlig de grovere former for voldelig hustrumishandlen, må vi gå ind og se på de kategorier i undersøgelsen, som begynder med spark, bid og knytnaveslag og ender med den helt grove brug af kniv eller skydevåben. Det er ikke overraskende at et generelt mønster som familievoldsundersøgelser finder består i at voldsraten er faldende i overensstemmelse med voldens grovhed. Ser man på incidensen det foregående år (1975) var der 13% hvor en af ægtefællerne havde skubbet den anden, 7% havde slået den anden med flad hånd, 5% havde grebet til spark, bid eller knytnaveslag. En egentlig gennembankning ('beat up') af en af parterne forekom kun med 1.5%'s hyppighed. De groveste volds-kategorier, som trussel om eller faktisk brug af kniv og skydevåben forekom kun med omkring 1%'s hyppighed. Sammenfattende må vi altså konkludere ud fra Straus et al.'s undersøgelsesmateriale, at vold mellem ægtefæller så langt fra er noget sjældent forekommende og derfor abnormt socialt fænomen. Tværtimod udsættes hver sjette familie for en eller anden form for mildere eller grovere vold, een gang om året. Og sandsynligheden taler for at dette tal muligvis er endnu højere, de metodologiske vanskeligheder taget i betragtning. Om fanget af den grovere vold, som begynder med kategorierne spark, bid og knytnaveslag, er også overraskende høj, oppe på ca. 5% indenfor et år, d.v.s. hver syttende har statistisk chance for at blive offer for grov vold, altså for at blive mishandlet.

3.2.5. Den ægteskabelige volds og mishandlings sociale forekomst.

Det problem vi nu vil vurdere er spørgsmålet om hustrumishandlingens sociale forekomst og hyppighed. Det kan uden tvivl betragtes som havende været et af den familiesociologiske voldsforsknings store kontroversielle emner, om fænomenet hustrumishandling er et socialt eller kønsmæssigt problem. Således har nogle ment, at fænomenet primært er knyttet til fattige familiers sociale nød og elendighed, knyttet til 'lavøkonomi'- og 'lavstatusfamilier'. Ifølge vores forsøg på at bestemme en række af de almene forhold som ligger til grund for

at voldelig handlen anvendes som løsning på en konflikt, har vi netop forsøgt at fastholde de almene samfundsmæssige mulighedsbetingelser for den voldelige handlen der fremtræder for os som hustrumishandling og mener på den baggrund at hustrumishandlingen ikke udelukkende kan være knyttet til sådanne særligt uheldige sociale og økonomiske omstændigheder i bestemte dårligt stillede familier, men at den voldelige handlen mod kvinder i familiens rammer, har et almene grundlag. (Jvf. Kap. II. og afs. 2.4., 2.6., 2.7., 2.8. og 2.9). Andre har imidlertid ment at fænomenet fandtes lige hyppigt indenfor alle sociale klasser og lag. I hvilke familier forekommer altså den voldelige mishandling? - Nu omfatter familievoldsundersøgelsen en lang række baggrundsvARIABLE af social, religiøs, uddannelsesmæssig, aldersmæssig, arbejdsmæssig og demografisk art, som vi ikke i denne sammenhæng kan gennemgå. Centrale for vores problemstilling er i denne sammenhæng kun følgende variable: 1) indkomst, 2) uddannelse og 3) beskæftigelse, som vi derfor skal se nærmere på. Ligeledes vil jeg kun betragte de empiriske fund i undersøgelsesmateriale, som specifikt vedrører den ægteskabelige vold.

3.2.5.1. Indkomst.

Undersøgelsen tager her udgangspunkt i familieindkomsten. Incidensen i den laveste indkomstgruppe findes at være 15%, den næstlaveste 9%, den næsthøjeste 4% og endelig 3% i den højeste. M.a.o. forekommer den grove vold i alle indkomstgrupper, omend med den modifikation, at den forekommer med størst hyppighed i de lavere indkomstgrupper. (Jvf. Straus, M.A., et al., 1980, p.127-128; Kort 10). Et andet fund som er værd at bemærke er at chancen for de mest grove former for vold er størst i de laveste indkomstgrupper.

3.2.5.2. Uddannelse.

Undersøgelsen fund omkring sammenhængen mellem uddannelse og vold er særdeles interessante, fordi de på mange måder modsiger vores 'almindelige fornufts' forventninger om at der nok består en entydig og lineær sammenhæng, således at jo lavere eller korterevarende uddannelse en person har desto større er chancen for voldelig handlen. Den såkaldte 'almindelige fornuft' er imidlertid ofte en almindelig klassemæssig fornuft. Overraskende nok finder undersøgelsen da også, at de dårligst uddannede ikke er de mest voldelige, ja i nogle tilfælde endda faktisk de mindst voldelige. Den højeste forekomst finder vi blandt de mellemdannede, nærmere betegnet blandt de, som er begyndt på 'high school' men som så er droppet ud igen, nemlig 9%, d.v.s. de er dobbelt så voldelige om trent som både de lavest og de højest uddannede. (Straus, M.A., 1980, p.128-129; Kort 10). Disse fund viser således, at der er mere end god grund til at stille spørgsmålstegn ved vores egne sociale og klassemæssige fordomme, hvad angår

sammenhængen mellem den ægteskabelige vold og indkomst og uddannelse.

3.2.5.3. Beskæftigelse.

Ikke alene indkomst og uddannelse, men også beskæftigelse er en væsentlig indikator på en persons klasse- og lagmæssige placering, position, status etc. Det væsentlige resultat af undersøgelsen er her, at der er en klar tendens som siger, at deltidsansatte og arbejdsløse har den største chance for at gribe til vold og mishandling af hinanden. For fuldtidsansatte er chancen 6%, og for deltidsansatte 18%, altså 3 gange så stor og for arbejdsløse 15%. Ser vi på mishandlingens retning finder undersøgelsen, at 8% af de arbejdsløse mænd mishandler kvinden i forholdet, mens helt op til 12% af de deltidsansatte mænd mishandler den kvindelige part i forholdet.

Sammenfattende må vi således konkludere, om den ægteskabelige volds sociale forekomst og hyppighed, at 1) den voldelige handling forekommer i alle sociale lag og klasser, men at baggrundsvariablene indkomst, uddannelse og beskæftigelse spiller en væsentlig modificerende rolle for den voldelige handlingens hyppighed; 2) De mest voldelige synes, at være personer med lav indkomst, som er begyndt på uddannelse (high school) men som er droppet ud igen og er deltidsansatte og arbejdsløse. M.a.o. peger en vægtig tendens på, at de voldelige mænd er mænd, som har haft en vis uddannelsesmæssig og arbejdsmæssig status, som de imidlertid har mistet, d.v.s. lidt et statusmæssigt nederlag i.f.m. uddannelse og arbejde. Det er vigtigt at fastholde dette empiriske fund idet som vi senere skal se er et fund som også Goode (1971) og O'Briens (1971) undersøgelser har vist. Der er imidlertid to væsentlige slutninger vi kan drage af familievoldsundersøgelsen. Nemlig for det første, at familievold, og i snævrere betydning hustruvold og -mishandling, er et komplekst og sammensat socialt og psykologisk fænomen, der ikke kan reduceres til rent individuelle psykopatologiske særegenheder ved hverken den voldelige gerningsmand eller det kvindelige offer, således som fænomenet undertiden udlægges ideologisk. Dernæst kan vi for det andet konkludere, at familievold og hustrumishandling i snævrere forstand ikke er et fænomen som udelukkende er resultat af nogle specifikke uheldige sammenfaldende faktorer, som 'rammer' særlige 'lavøkonomi- eller lavstatusfamilier' som helhed, men må ses som et 'funktionelt svar' på både nogle almene, specifikke og særlige samfundsmæssige forhold som den konkrete familie bliver bærer af. Hustrumishandlingen i snævrere forstand må ses, som et af væsen samfundsmæssigt produceret forhold. Set fra et socialt integrativt synspunkt er hustruvolden udtryk for ikke-intergrerbare momenter ved familien i vores samfund, momenter som ikke synes at lade sig 'socialisere'. Dette betyder imidlertid ikke, at disse momenter ikke er samfundsmæssige, for de udvikler sig jo netop i samfundet, og kan derfor ikke være andet. Empirisk fremtræder hustrumishandlingen som re-

sultat af nogle bestemte, metodisk isolerede, sociale variabel-forhold, først og fremmest indkomst, uddannelse og beskæftigelsesstatus, som i en bestemt kvantitativ sammensætning øger chancen for vold i familien og for hustrumishandling. Stirrer man sig imidlertid blind på disse empiriske fremtrædelsesformer vil man have svært ved at få øje på netop de almene samfundsmæssige væsensforhold, som jo selv udgør grundlaget for produktionen af en given empirisk fremtrædende variation i de allerede i forvejen metodisk isolerede sociale variable og så glemmes så at sige selve samfundet som grundlaget for det problematiske sociale og psykologiske fænomen der fremtræder for som hustrumishandlingen og man ender i 'empiricismens dilemma' (Mørch, S., 1978). - For hvad er grundlaget for og hvad producerer de empirisk målelige og konstaterbare variationer i indkomst, uddannelse og beskæftigelse om ikke netop af de formations-specifikke grunddimensioner i vores samfund, de kapitalistiske produktions- og klasseforhold, altså af de samfundsmæssige væsensforhold?

3.2.6. Den ægteskabelige volds kønsmæssige forekomst.

Vi har set hvorledes familievoldsundersøgelsen tegner et repræsentativt billede af voldens generelle forekomst indenfor familien, hvor vi har udtaget de dele af undersøgelsen som er relevante for vores problemstilling. Vi har set volden mellem ægtefællerne i relation til dens hyppighed og dens grovhed, samt hvorledes den hænger sammen med tre vigtige sociale baggrundsvariable. Men hvordan er den 'ægteskabelige vold' nu fordelt rent kønsmæssigt? Som vi skal se kommer familievoldsundersøgelsen i besvarelsen af dette spørgsmål frem til nogle højest paradoksale empiriske fund. De finder nemlig som hovedresultat en udpræget ligelig fordeling mellem manden og kvinden, altså en decideret kønsmæssig symmetri, at mænd m.a.o. er ligeså voldelige som kvinder og at kvinder er ligeså voldelige som mænd indenfor familiens rammer. Denne empiriske symmetri i den 'ægteskabelige vold' er en af familievoldsundersøgelsen centrale og modsigelsesfyldte paradokser, som forfatterne også selv undrer sig meget over.

Ifølge undersøgelsesresultaterne forekom der i 49% af de familier som rapporterede vold, voldelig handling i begge retninger, altså for halvdelen vedkommende var begge parter voldelige. (Straus, M.A. et al., p.37). Går man ind og ser på de tilfælde hvor kun den ene part var voldelig er resultatet det samme, nemlig i 27% af tilfældene manden og i 24% af tilfældene kvinden. Altså en udpræget symmetri i den 'ægteskabelige volds' retning, begge køn har stort set den samme voldsrate, totalt set. = Men kunne man indvende, hvis den generelle og totale forekomst af vold er udpræget symmetrisk, hvilket jo ikke strider mindre mod vores almindelige forventninger, end forventningerne til sammenhængen mellem vold og uddannelse (jvf. afs. 3.2.5.2.), hvordan fordeler volden sig så på de specifikke dimensioner grovhed og hyppighed? Går man ind og ser nærmere på disse

dimensioner ændrer det ikke billedet væsentligt. Ser vi på dimensionen grovhed er forskellene igen karakteristiske ved at være meget små. Den generelle tendens er en overordnet lighed og symmetri i voldens grovhed, hvad der jo forekommer ret mærkeligt. Det forholder sig endda således, at kvinderne faktisk er dobbelt så voldelige på de grove kategorier, spark, bid og knytnaveslag, ligesom de er endnu mere voldelige på den anden grove kategori, slå eller intention om at slå med en hård gend tand. Et idet væsentlige analogt billede tegner sig for hyppighedsaspektet, altså om volden forekom som sjældnen eller en hyppig begivenhed. Uanset hvorledes man vender og drejer undersøgelsens talmateriale er konklusionen den samme, nemlig at der er en udpræget symmetri m.h.t. den kønsmæssige forekomst, både absolut, hvad angår grovhed, hyppighed og retning. Spørgsmålet er derfor naturligvis om dette empiriske fund afspejler virkeligheden eller det snarere afspejler 'måleinstrumentets' interferens med virkeligheden? Forfatterne selv er temmeligt betænkelige overfor den fundne kønsmæssige symmetri og opregner flere argumenter for at at volden alligevel rammer den kvindelige part hårdest (Straus, M.A. et al., 1980. p.43f). Resultatet gav imidlertid kraftig genlyd i forskningskredse, omend af forskellig art, således gik en del af kritikken af undersøgelsen så langt som til at tale om et 'Battered Data Syndrome' (Karpatschof, L., 1983, p.99), hvorimod Straus selv kastede sig ud i en række sofistikerede statistiske data-analysemetoder for inden for undersøgelsen egne metodologiske rammer at påvise en kønslig asymmetri. Hvor vidt dette projekt er lykkedes vil være for omfattende og vanskeligt at gå nærmere ind på i denne sammenhæng. Karpatschof (1983) har foretaget en fremragende analyse af problemstillingens begrebslogiske og statistiske konsekvenser. Således kritiseres familievoldsundersøgelsen dels på dataindsamlingsplanet og dels på databearbejdningsplanet. Det fremføres overfor undersøgelsens metode, at det grundlæggende måleinstrument 'Conflict Tactics Scale'-instrumentet har indbyggede bias i form af et altfor onfattende og bredt voldsbegreb (jvf. afs. 3.2.1.). Desuden indbygger undersøgelsen ikke resultatet af volden i deres måleinstrument. Den brede voldsdefinition og udelukkelsen af et viktinologisk synspunkt, altså en hensyntagen til alvorligheden af den voldelige handlens resultater, fører i følge Karpatschof (1983a, p.111) til, at voldens specielle kønsmæssige konsekvenser elimineres og neutraliseres rent empirisk. Fra et viktinologisk synspunkt er netop resultatet af volden og voldens retning afgørende for at kunne skelne den mandlige og den kvindelige voldsudøvelse. Også familievoldsundersøgelsens databehandlingsmetode kritiseres for at være 'individorienteret'. I familievoldsundersøgelsen skelnes der ikke konsekvent mellem databearbejdningens forskellige genstands niveauer, hhv. parret og det enkelte individ som data-analyse-gensstands niveau og disse niveauer kon tamineres undertiden. (Karpatschof, L., 1983a, p.112). Herved elimineres de re

lationalle forhold i databehandlingen. Disse forhold omkring undersøgelsens metode, dataindsamlingen og -bearbejdningen er således med til at sløre forskellen mellem kønnene og taber i sidste instans konteksten for kvindens voldsudøvelse ud af blikfeltet, at den kvindelige voldsudøvelse primært er af for-svarende karakter (Karpatschof, L., 1983a, p.113). Konklusionen er at to helt forskellige fænomener, nemlig hustrumishandlingen og husspetakler sammenblandes i familievoldsundersøgelsen, p.g.a. af en utilstrækkelig begrebslig analyse af den 'ægteskabelige vold'. Dette fører Karpatschof til udfra en analyse af den 'ægteskabelige volds' tre dimensioner, dens retning, dens grovhed og dens hyppighed, at bestemme en begrebslogisk taxonomi for den ægteskabelige volds forskellige kategorier. Voldens retning angiver om der er tale om hustruvold, husbondvold eller husspetakler, hvor de to første er en ensidig kønsrettet og asymmetrisk form for ægteskabelig vold og husspetakler er defineret ved at være en gensidig rettet og symmetrisk form for ægteskabelig vold. Voldens grovhed fastlægges som mild eller grov (mishandling). Endelig angiver dens hyppighed om den er sporadisk eller kronisk. Dette resulterer tilsammen i 12 mulige former for ægteskabelig vold som alle kan operationaliseres. (Jvf. Karpatschof, L., 1983a. p.182f). Den væsentligste indvending mod familievoldsundersøgelsen er at den ikke foretager nogen kategorisering af voldens retning hvad der efter Karpatschof opfattelse fører til at alvorligere former, som eksempelvis den kroniske hustrumishandling kommer til at drukne i mindre alvorlige kategorier som f.ex. husspetakler. (Karpatschof, L., 1983a, p.184). Vi skal senere vende mere udførligt tilbage til Karpatschofs teori om hustrumishandlingen, idet vi her imidlertid først skal betragte den såkaldte resourceteori om hustrumishandlingen nærmere.

3.3. Resourceteorien.

Den sociologiske resourceteori som vi nu skal betragte nærmere er især knyttet til den familiesociologiske forskning omkring Straus, men grundlaget er egentlig Goodes (1971) og O'Briens (1971) tidlige udkast til en resourceteori, hvorfor vi her skal undersøge disse nærmere. Målet for resourceteorien er at udvikle en sammenhængende og forbindende teori om hustrumishandlingens gerningsmand, altså forsøge at give et svar på problemet om hvorfor manden i parforholdet går hen og bliver voldelig. Vi skal først undersøge Goodes ansats til en teori om hustrumishandleren og derefter inddrage O'Briens teori. Ligesom alle sociale systemer og enheder bygger også familien, ifølge Goode på et magtsystem. Familien som socialt system er et magtsystem eller hviler på trusler om magtanvendelse. Goode mener, at det er forbundet med vanskeligheder at anvende begrebet magt ('power') da det er for onfattende. Magt betyder sædvanligvis 'evnen til at sætte sin vilje igennem overfor en anden på trods af modstand'. Dette kan imidlertid gennemføres v.h.a. så mange forskellige resour-

cer, lige fra kærlighed til mord. Og da vi altid på den anden side har nogen magt er begrebet for snævert. I stedet anvender Goode begrebet 'force', 'force and its treat' og 'overt force' om udevelsen af 'force'. Da jeg imidlertid ikke har kunnet finde nogen passende skelnen mellem 'power' og 'force' på dansk, har jeg oversat også begrebet 'force' med 'magt', i det følgende.

Magt eller trusler om magtanvendelse bruges ifølge Goode i alle sociale systemer, som den ene af fire hovedressourcer til at få andre mennesker til at tjene ens vilje. De fire ressourcer, som Goode opererer med er 1) økonomiske statusvariable, 2) prestige eller respekt, 3) afholdthed og altså 4) magt eller trusler om magtanvendelse. Disse ressourcer er hovedelementer i alle sociale systemer indbefattende familiesystemet. Det er alle nødvendige midler til opnåelse af individer og grupper hensigter og er alle midler der kan erhverves. De har alle ligeledes den egenskab at de kan byttes tilfældigt og vilkårligt ud med hinanden ('exchange'). De er socialt forskelligt distribueret og visse grupper og personer kan derfor bedre nå deres mål.

3.3.1. Formålet med Goodes undersøgelse.

Formålet med Goodes undersøgelse var at belyse både den legitime og den illegitime anvendelse af magt i familien, både magt og vold, men også at undersøge mere subtile strukturer i familien hvor der anvendes magt, selvom dette ikke umiddelbart kan ses. Alle disse aspekter søges forklaret indenfor 'exchange-teoriens' eller 'bytte-teoriens' rammer. Den magt eller trussel om magt som besiddes er ikke kun rent fysisk eller bundet til personen idet personer også kan trække på samfundsmæssige autoriteter. Selve kontrollen over magten ligger ofte udenfor personen selv, i forskellige samfundsmæssige institutioner, og magten og kontrollen over magten har derfor en social kontrolfunktion, ifølge Goodes opfattelse.

Magt giver ifølge Goode en relativ styrke og svaghed. Den egentlige betydning af de forskellige magt-ressourcer er, at de udgør en substantiel del af det sociale system eller familiens strukturelle styrke.

3.3.2. Socialisering.

Efter Goodes opfattelse socialiseres vi alle til at magt og trusler er både rigtigt og ønskeligt, og det giver pote i det virkelige liv. Gennem brug af magt og trusler i socialisering af børn lærer vi dem at magt er nyttig og træner dem således i brugen af magt og vold. Ligeledes peger Goode på, at straf spiller en væsentlig rolle i opdragelsen og således går socialt i arv fra den ene generations til den anden, men straf kan imidlertid også virke hæmmende på eksplorationsvirksomheden. Ifølge Goodes opfattelse er indlæringen både kognitiv og emotionel. Indlæringen er derfor forbundet med angst og ulystfølelser overfor den forbudte handling. Dette gælder ikke kun i relation til fysisk af-

straffelse, bank og tærsk, men gælder alle former for magt eller trusler om magt, selve besiddelsen af magt-ressourcer er ofte tilstrækkeligt. Goode har således tre konklusioner om brugen af magt i socialiseringen: For det første 1) Selvom magt eller trusler om magt er forbundet med mange restriktioner er det vidt udbredt og synes at virke. 2) Det er sandsynligt at magt og trusler i socialiseringen skaber nogle effekter som ifølge vores værdisystem vurderes som uønskelige. 3) Men det vil forstås anvendes, fordi den som er blevet opdraget med magt og trusler, selv vil anvende de samme midler.

3.3.3. Den voldelige hustrumishandling.

Goode mener nu at volden mellem ægtefæller må forstås indenfor hans generelle bytte-teori om magtressourcerne, ifølge hvilken de fire ressourcer der definerer en persons magtposition, kan udskiftes vilkårligt med hinanden. Ved hjælp heraf beskriver Goode således den intrafamiliar dynamik i.f.m. konflikter, som en sådan gensidig udveksling af materielle goder og fornødenheder med kærlighed, af husarbejde som udveksles som tjeneste til gengæld for en mindre indkomst, af børns lydighed som en opvejelse af deres ikke-indkomst, etc. I en konflikt-situation opstår der nu en ubalance i dette sociale udvekslingssystem indenfor familien, fordi den ene eller den anden part ikke føler at den anden parts bidrag er lige og lige værdifuldt. Den ene part mener måske at han/hun bidrager uligt meget til det intrafamiliar sociale og psykiske 'exchange-flow' eller hvad man skal kalde det, med f.ex. hårdt arbejde, men ikke får tilstrækkelig opmærksomhed, hengivelse etc. til gengæld, ikke får det i det omfang han/hun har krav på, og føler sig derfor snydt i den sociale og psykiske udvekslingsstrøm. Den voldelige handling ser Goode nu som form for kompensation herpå, hvis personens øvrige tre ressourcer er svage. Den voldelige gerningsmand forsøger således at kompensere gennem anvendelsen af den ressource, hvor han ubetinget er den stærkeste, nemlig den fysiske styrke.

Sammenfattende må det siges om Goodes resourceteori at den dels er en sociologisk magtteori dels indeholder et stærkt element af en en psykologisk eller socialpsykologisk teori om vold gennem indlæring eller en teori om volden som en social arv-teori (Jvf. Bandura, A., 1973). Manden voldelige handling forklares som en kompensationsmekanisme i konfliktsituationer. Familieopfattelsen er imidlertid stærkt funktionalistisk og normativ i sin forståelse, selvom den kan siges at give en sammenhængende og alment forbindende forklaring på mandens voldelige handling. Men dens perspektiv forbliver indenfor familiens snævre ramme i den betydning at der kommer til at se ud som om at familien skaber og ikke formidler de dysfunktionelle træk som den voldelige handling er udtryk for. (Jvf. familieanalysen i Kap. II.). Jeg vil vende tilbage til en mere omfattende kritik af Goodes resourceteori og kompensationshypotese efter inddragelse

af O'Briens (1971) teori om den voldelige gerningsmand.

3.4. Sociale systemer: Samfundet og familien.

O'Briens (1971) hensigt med sin undersøgelse af 150 ægtepar som lå i skilsmis-seforhandlinger var at vurdere og fastslå de strukturelle karakteristika ved familien som socialt system, som er associeret med forekomsten af voldelig adfærd (O'Brien, J.E., 1971, p.66). På det teoretiske og begrebslogiske plan er O'Brien af den opfattelse at voldelig adfærd er intentionel og rettet mod problemløsning og typisk intenderer at afstedkomme forandring i det sociale systems bestående orden eller rettet mod at fastholde det strukturelle status quo i det sociale system. Konflikter forekommer som knyttet til beslutningspro-cesserne i et socialt systems status-hierarkier. Voldelig handling er derfor som oftest knyttet til statusindehaverens forsøg på at kontrollere beslutningsresultatet. Under henvisning til Georg Simmel, mener O'Brien at eftersom et hvert socialt system er baseret på hierarkier, så er de tendentielt tilbøjelige til konflikter. Konflikter og vold er således, ifølge O'Brien 'endemiske' i ethvert socialt systems struktur, det har indbygget en sub- og superordina-tionsstruktur i sig. Indehaveren af den superordinerede status disponerer over og har adgang til forskellige goder og ressourcer, som indehaverne kontrol-lerer og distribuerer til de subordinerede, som til gengæld yder støtte til at opretholde legitimiteten af statushierarkistrukturen.

Socialiseringen opfatter O'Brien som en læreproces hvor indlæringen af accep-ten af disse strukturers legitimitet er central og afgørende.

Hvis af en eller anden grund de superordinerede mister deres ressourcer eller hvis de ikke vil eller kan distribuere goderne nedad i systemet, ja så kan der opstå konflikter og i ekstreme tilfælde også vold.

Disse teoretiske overvejelser anvendes nu på familien som socialt system. Her er dominansmønstrer relateret alder og køn. Den voksne mand indtager således en superordineret status overfor kvinden og børnene i familien. Herindenfor disponerer han over, fordeler og kontrollerer familiens ressourcer. O'Brien sætter således for, at undersøge følgende hypotese, nemlig at, vold er mest almin-delig i de familier, hvor det ikke er lykkedes for den traditionelt dominante at komme i besiddelse af højere færdigheder, talenter eller ressourcer hvorpå hans højere status antages, at være legitimt baseret. Man skulle forvente, at den voldelige adfærd måtte være hyppigere udbredt i familier hvor manden hhv. faderens erhvervede status var mangelfuld sammenlignet med kvindens hhv. mode-rens.

3.4.1. Undersøgelsesmetoden og resultaterne.

Til at undersøge den opstillede hypotese anvendte O'Brien en metode som var baseret på et semi-struktureret interview med 150 ægtepar som lå i skilsmis-seforhandlinger. Det var ikke nogen direkte undersøgelse af åben vold, men deri-

mod spørgsmål som vedrørte de begivenheder som havde ført til skilsmisseansøg-ningen og spørgsmål hvor respondenterne blev spurgt om hvad der efter deres me-ning havde forringet ægteskabet.

O'Briens metode består nu i at han selektierer de interviews hvor der blev rap-porteret om åben vold og sammenligner dem med de interviews hvor der ikke var tale om vold. Der blev rapporteret om åben vold i 25 af de 150 interviews og heraf kom i 84% af tilfældene rapporten fra den kvindelige part, hvilket jo er helt forskelligt fra Straus et al.'s familievoldsundersøgelse (Jvf. afs. 3.2.6.). O'Brien tester nu sin opstillede hypotese ved at foretage en sammenligning mel-len volds-samplet og ikke-voldssamplet m.h.t. fem dimensioner, det beskriver mandens status: 1) tilfredshed med jobbet, 2) drop-out fra high-school eller college, 3) indkomst som kilde til konflikt, 4) uddannelse i.f.t. ægtefællen og 5) beskæftigelsesmæssig status.

På alle disse dimensioner er der tale om en overvægt af mænd med en 'inkonsi-stent status' i volds-samplet sammenlignet med ikke-voldssamplet og størst i.f.m. mod manden tilskrevne 'rolle' som økonomisk lønindtjener (84%), drop-out af uddannelse (44%) og i.f.m. hans lavere uddannelsesmæssige status i forhold til den kvindelige part (56%). (O'Brien, J.E., 1971, p.71).

O'Briens data bekræfter således den forventede sammenhæng, at vold er mere ud-bredt og hyppigere i familier hvor manden er indehaver af en mangelfuld status og O'Brien finder at familiens som socialt system her er en afspejling af samfundet.

3.4.2. Teoretiske forklaringer på volden.

O'Brien ser to mulige forklaringer på disse undersøgelsesresultater. For det første den såkaldte 'frustrations-aggressionshypotese' og for det andet 'kom-pensationshypotesen'. Begge forklarer efter O'Briens opfattelse hans empiriske fund. Volden kan således anskues som mandens kompensation v.h.a. af den resour-ce hvor han er overlegen nemlig den fysiske styrke, som altså kompenserer for hans relativt svage position på de mindre ressourcer. Men den manglende evne til at opnå den status manden automatisk forventes at erhverve sig kan også betrag-tes som en kilde til frustration, og da enhver frustration jo ifølge Valesko-lens opfattelse udløser aggression har vi forklaringen på problemet. Vendingen af volden mod ægtefællen har sine antecederende betingelser i frustrationerne i den sociale og økonomiske hårde verdens realiteter. I dette tilfælde er der altså tale om en forskuet vold. Undersøgelsesresultaterne giver ikke mulighed for at differentiere nærmere mellem disse to hypoteser.

Uanset dette teoretiske problem bekræfter O'Briens empiriske fund de resultater som Strauss et al.'s familievoldsundersøgelse fandt (Jvf. afs. 3.2.5.1.-3.2.5.3) nemlig at der synes at være en empirisk sammenhæng mellem volden i familien hhv. den ægteskabelige vold i form af hustruvold og mandens statusmæssige fal-

lerede situation eller nederlag i.f.t. dimensioner som løn, uddannelse, beskæftigelse, altså sådanne forhold som giver pote i den virkelige verden. Det synes at være belastende for manden som mand ikke at kunne leve op til sin samfundsmæssigt og ideologisk tilskrevne 'rolle' som forsørger, til succes i uddannelse og beskæftigelse og dermed superordinerede status i.f.t. til kvinder, egenskaber som legitimerer den mandlige dominans som familiens patriark. Trues denne traditionelle kønsrolle gennem tab af status kan han gribe til voldelig handling for at fastholde sin superiøre status, fordi tabet af status er forhold som skaber en større afhængighed af den kvindelige part, en afhængighed som ovenikøbet i modstrid med den traditionelle officielle ideologi.

3.4.3. En kritisk vurdering af resourceteorierne.

Selvom Goodes og O'Briens resourceteorier efter min opfattelse peger på nogle vigtige forhold omkring hustruvolden, især omkring hvad der får den mandlige part til at handle voldeligt, nemlig de beskrevne magt- og dominansrelationer mellem manden og kvinden indenfor familiens rammer, som begrundes i dispositionen og kontrollen over forskellige ressourcer til opretholdelse af en bestemt magtposition, så lider resourceteorien også af alvorlige mangler. Den får efter min opfattelse ikke fat på netop de samfundsmæssige væsensforhold som genererer en bestemt resource-disposition og kontrol samfundsmæssigt og derfor skaber en bestemt kønsspecifik magtposition indenfor familien (Jvf. afs.1.7., 2.6.- 2.9.). Derfor kan resourceteorien også kun beskrive den intrafamiliære konfliktdynamik der fører til voldelig handling, men ikke egentlig forklare den, fordi selve de grundforhold som en resourcebesiddelse er afledt af ikke medtænkes i teorien. Resourcepositionen og de bestemte statushierarkier foreligger blot som en rent faktiskitet, og individet beskrives som reduceret til en 'Homo oeconomicus', udelukkende betinget af jagten på ressourcer og status. Ligeledes er de specifikt psykologiske momenter i teorien temmeligt sparsomme og beskrevet. Goode ser tidsyneladende ikke at familiestrukturen ikke skaber men blot formidler samfundsskabte problemer. Ubalancen i familiedynamikken skabes ikke af familien som sådan, men er dens funktionelle svar på bestemte samfundsmæssige og klassespecifikke muligheder og begrænsninger i mulighederne for disposition og kontrol over ressourcer og deraf indflydelse og magt. Af samme grund tenderer forholdet mellem teori og empiri, mellem teori og virkelighed også mod at blive cirkulært. Udvekslings- eller bytteteorien ('exchange'-teorien) synes netop at være konstrueret ud fra en lags 'dagligdags abstraktioner' og en umiddelbar observation af eller refleksion af familien og dens dynamikker, som således på forhånd skæres ud af sin samfundsmæssige sammenhæng og derfor fremtræder som et abstrakt udvekslings- eller byttesystem hvor mennesker interagerer med hinanden gennem udveksling af rene bytterelationer, følelser for mad, lydighed for mangel på indkomst, hengivelse og opmærksomhed for penge etc.

Empirien der fremtræder som sådanne bytterelationer kommer derved til blot at bekræfte teorien, eller rettere man genfinder i empirien hvad man allerede har indbygget i teorien på forhånd på basis af 'dagligdags abstraktioner'.

I denne udvekslings- eller bytteteori om familien som socialt system eksisterer der udelukkende rene 'instrumentalrelationer' i de interpersonelle forhold mellem familiemedlemmerne (Jvf. Holzkamp, K., 1979b., p.13f), hvorfor det empiriske fund af sådanne relationer mellem mennesker kommer til at tage sig ud som en bekræftelse af teorien. Disse modsigelser er imidlertid ikke blot modsigelser indenfor resourceteorien, men faktisk også modsigelser i virkeligheden og resourceteorien bliver på denne måde ikke egentlig en 'forkert' teori, men snarere en 'rigtig' teori om 'forkerte' samfundsmæssige forhold. (Jvf. afs. 2.6.) hvilket på sin vis gør resourceteorien interessant.

Det fremgår også karakteristisk nok at Goode kun ser to mulige løsninger af ubalancen i udvekslingen mellem parternes rent instrumentelle forhold, nemlig enten underkastelse eller flugt - muligheden for en kooperativ løsning eksisterer simpelthen ikke. Goode beskriver i den de intrafamiliære dynamik i virkeligheden virkelighedens 'forkerte' rent sagsløse sympatiereklamationer og -følelser, hvor familiemedlemmer yder hinanden kærligheds-tjenester, udveksler følelser, opmærksomhed, hengivenhed, modtager privilegier til gengæld for materielle ydelser (Jvf. afs. 2.6.). Men som en 'rigtig' teori om de 'forkerte' forhold kommer disse formationsspecifikke træk ved de interpersonelle perceptions-betydninger til blive almengjort som naturlige træk ved den menneskelige emotionalitet overhovedet. (se især Goodes beskrivelser 1971, p.37 og 42).

Som en specifik sammenhængende teori om hvorfor den mandlige part griber til voldelig handling skal vi fastholde resourceteorien væsentligste fund, nemlig at den voldelige handling synes at være forbundet med en forsøg på at kompensere for et nederlag i henseende til mandens præstations- og ydelsesevne i.f.m. indkomst, beskæftigelse og uddannelse, som gør ham mere afhængig af den kvindelige part i forholdet.

3.5. En bestemmelse af den voldelige hustrumishandlings kategorier.

På baggrund af de resultater som familievoldsundersøgelsen og især resourceteorien er nået frem til nemlig for det første fastlæggelsen af den voldelige handling som kompensatorisk vold og for det andet fastlæggelsen af den anden form som en forskudt vold og de bestemmelser jeg foretog af tre handleformer, magtens, modmagtens og afmagtens magtmidler, på baggrund af en analyse af mål-middel-konstellationen i en interesse- og udviklingskonflikt indenfor bestående magt- og afhængighedsforhold, vil jeg nu forsøge at bestemme tre teoretisk afgrænsede kategorier for den specifikt voldelige handling som også indbefatter den voldelige hustrumishandling, men som efter min opfattelse også kan appliceres til andre områder.

De følgende bestemmelser skal altså ses på baggrund af konflikt- og problem-begrebet og som et forsøg på en teoretisk, almen og abstrakt bestemmelse af den voldelige handlen specifikke kategorier med særligt henblik på den voldelige hustrumishandling. (Jvf. afs. 1.8.4.; 2.3.).

Magt kan som vi har set udøves både gennem den operative, aggressive og voldelige handleform (Jvf. afs. 1.8.3.; 1.8.4.). Her interesser vi os imidlertid kun for magtudøvelsen gennem den decideret voldelige handleform og vil forsøge at differentiere denne i nogle yderligere underformer og afgrænsede kategorier som også kan, men ikke kun indbefatter den voldelige handlen der fremtræder for os som det specifikke fænomen hustrumishandling. Den første form for voldelig handlen, som indbefatter den voldelige hustrumishandling vil jeg i overensstemmelse med tidligere overvejelser betegne som 'magtvold', idet volden her er det magtmiddel hvormed den dominerende klasse, gruppe eller individ i et samfundsmæssigt system opretholder magten over den subdominerede klasse gruppe eller individ. Det er således en klar målrettet eller 'instrumentel' form for vold mellem klasser, grupper og individer (Jvf. Steimetz, S.K. & Straus, M.A., 1974, p.4. og afs. 1.8.3. ang. begrebet 'instrumentel'). I relation til hustrumishandlingen er 'magtvolden' en form for hustruvold, hvor voldens mål for manden vedkommende er at opretholde sin dominansposition i forhold til kvinden, d.v.s. målet er at gennemsatte egne partialinteresser, behov og udviklingsmuligheder på fysisk bekostning af andre, d.v.s. den subdominerede kvindelige part. Denne form for hustruvold kan være legitim eller illegitim afhængig af konkrete samfundsmæssige og kulturelle normer og værdisystemer, kan evt. bero på en patriarkalsk samfundsstruktur. Magtvolden er altså en form for voldelig handlen hvor volden udøves som et middel til at reproducere en bestående magt- og dominansrelation på et givet niveau og kan f.ex. træde i kraft hvis den subdominerede part forsøger at handle mod den bestående dominansrelation. Den anden form for voldelig handlen vil jeg bestemme som 'modmagtsvold', idet den fysiske vold som magtmiddel her er udtryk for en enten en direkte modvold mod en bestående voldelig undertrykkende magtstruktur af grupper, klasser eller individer, f.ex. et direkte tyrannisk diktatorisk styre, hvor modmagtsvolden er de undertrykkes eneste udvej eller udtryk for en forskydning af målet. I forbindelse med modmagtsvold beroende på en forskydning er det en dysfunktionel modmagtsvold på basis af inadaquate betydningsstrukturer, idet den således ikke er rettet mod den undertrykkende magts egentlige kilde og udspring. I relation til den voldelige hustrumishandling er det en dysfunktionel forskudt vold mod den kvindelige part, som imidlertid ikke er kilden til undertrykkelsen, men måske fænomenalt kan opleves som sådan på basis af inadaquate betydningsstrukturer. Den dysfunktionelle modmagtsvold er udtryk for en absolut inkompatibilitet mellem mål og midler. Den indeholder et mere eller mindre 'blindt' svar på nogle magt- og afhængighedsforhold og et element af objektiv handlen mod egne

og andres interesser, behov og udvikling. Egentlig må den dysfunktionelle modmagtsvold opfattes som en forform for psykisk forstyrrelse eller manifest psykisk forstyrrelse, eftersom dens objekt er mere eller mindre tilfældigt og blindt. Den kan således ikke være 'bevidst' målrettet, men den er på den anden side heller ikke blot 'ekspressiv' med mindre den beror på en decideret psykoorganisk symptomdannelse, som ligger udenfor kortikal kontrol. Grunden til at den ikke kan være rent ekspressiv er at begrebet ekspressiv vold, efter min opfattelse er et ubegreb, knyttet til Yaleskolens 'frustrations-aggressionshypotese', som foregøgler at der skulle eksistere en aggressiv hhv. voldelig handlen, som kun er rent betinget, som et mål i sig selv, hvad jeg ikke mener kan lade sig gøre, på det specifikt menneskelige udviklingsniveau, med mindre der som sagt er tale om meget specielle former for manifeste symptomdannelse. Den ekspressive vold fremtræder imidlertid undertiden som en vold der har sit mål i sig selv, som resulterende i 'katharsis' etc., hvilket imidlertid kun efter min opfattelse skyldes, at de bagvedliggende handlegrunde er skjulte eller overordentlig vanskelige at gennemskue. F.ex. beskrives ofte den alkoholiserede mands voldelige hustrumishandling som udtryk for en ekspressiv vold fordi den voldelige handlen forekommer aldeles meningsløs. Dertil må man imidlertid sige at de konkrete handlegrunde her blot er umiddelbart skjulte også ofte for voldsmanden selv. Desuden er alkohol en udbredt overleveret og delvist accepteret rationaliserende undskyldning for overordentlige mange menneskelige handlinger i vores samfund, ligesom 'frustrations-aggressionshypotesen' simple forklaringsmodel ligger meget tæt på den dagligdags tankning a la alkohol som forklaring.

Den sidste form for voldelig handlen vil jeg betegne som 'afmagtsvold', idet volden her er udtryk for forsøget på at kompensere for en relativ afmagt i et socialt system som følge af et dominanstab (jvf. resourceteorien afs. 3.3.f), mellem klasser, grupper og individer. Der er her også tale om en målrettet og instrumentel vold, som er rettet mod at genetablere den dominerende magtposition mellem klasser, grupper og individer. Den beror overvejende på inadaquate betydningsstrukturer og inkompatibilitet mellem mål og midler og indeholder ligeledes et element af handlen mod egne og andres interesser, behov og udviklingsmuligheder. I relation til den voldelige hustrumishandling fremtræder afmagtsvolden som mandens forsøg på gennem vold at kompensere for tabet af sin dominerende magtposition der gør ham relativ afmagtig som indehaver af sin patriarkalske magtposition i familien.

Disse teoretiske bestemmelser af tre voldelige handleformer som indbefatter den voldelige hustrumishandlings kategorier er naturligvis abstrakte og almene og er udelukkende baseret på analytiske afgrænsninger og derfor kan den konkrete

te virkeligheds mangfoldighed af almene, specifikke og særlige momenter ikke umiddelbart indordnes heri, og en yderligere differentiering heraf ville forudsætte indarbejdelse af aktualempirisk undersøgelsesresultater af f.ex. den voldelige mand. Til gengæld er de forsøgt placeret systematisk i forhold til denne opgaves øvrige teoretisk og metodiske grundlag og bestemmelser af det specifikke ved den humane form for aggressiv og voldelig handling under indarbejdelse af dele af især resourceteoriens empiriske resultater.

3.6. Den socialpsykologiske teori om indlært hjælpeløshed; Voldens cyklusteori.

Hvor vi før gennem resourceteorien betragtede den voldelige handlingens årsager primært ud fra mandens synspunkt skal vi nu se på volden fra offerets, altså kvindens synspunkt, ved at betragte Walkers (1979) teori om den mishandlede kvinde. Denne teori er den eneste videnskabelige omfattende og forbindende teori om den mishandlede kvinde, som er baseret på en grundig og meget omfattende empiri. Gennem sit arbejde som klinisk psykolog har Walker således samlet mere end 120 velbeskrevne case-historier og forsøger på baggrund af en kvalitativ og tematisk orienteret analysemetode ud fra disse cases, at udvikle en teori om den mishandlede kvinde på grundlag af den amerikanske kognitive social-behaviorist Seligmans (1975) teoretiske og dyreeksperimentelle arbejde om 'indlært hjælpeløshed'.

3.6.1. Den indlærte hjælpeløshed.

Seligmans teori om den indlærte hjælpeløshed som årsag til depressive forstyrrelser af personlighedsudviklingen arbejder ud fra samme teoretisk og metodisk grundlag som den såkaldte sociale indlæringssteori (Bandura, A., 1973; jvf. Graabæk et al., 1984), altså en stærkt kognitivt orienteret ansats indenfor den sociale behaviorisme, en slags 'subjektiv behaviorisme'! Seligman forsøger at underbygge sin teori med et hav af dyreeksperimenter, for dyret udsættes for en 'ikke-kontingent negativ reinforcement', en slags 'paradoksalt' forstærkning der resulterer i at dyret bliver ude af stand til, at kontrollere sine omgivelser uanset hvordan det gebærder sig. Hunde der var anbragt i bure blev f.ex. udsat for tilfældige elektriske stød og forsøgte først at undgå disse ved hjælp af voluntære bevægelser. Men da dette ikke lykkedes holdt de efterhånden helt inde med nogen voluntær aktivitet og blev helt passive og eftergivende. Det interessante er at denne adfærd blev generaliseret således at selv da Seligman forsøgte at konditionere en reaktion så de kunne slippe væk, forblev de passive. Denne indlærte hjælpeløshed er således ifølge Seligman en psykologisk tilstand der er resultat af at begivenheder ikke kan kontrolleres (Seligman, M., 1975, p. 9).

Fra et kognitivt synspunkt udvikler individet den overbevisning at dets reaktioner er uden nogen virkning på situationen. Denne overbevisning mener Seligman er den depressive tilstand kendetegnende. Den indlærte hjælpeløshed har en stærk tendens til at generaliseres på lignende situationer af mangel på kontrol. Den indlærte hjælpeløshed påvirker individets motivation for voluntær aktivitet og påvirker også emotionaliteten, psykosomatikken og de vegetative funktioner. Seligman anskueliggør sin teori i følgende skema; Seligman, 1975, p.47.

information om kontingens	kognitiv repræsentation om kontingensen (indlæring, forventning, perception, overbevisning)	adfærd
---------------------------	---	--------

Ifølge Seligman opfattelse er det selve den kognitive repræsentation af forventningen til kontrolmulighederne der er den egentlige årsag til den depressive tilstand af indlært hjælpeløshed. Det er altså således ikke de objektive betingelser for kontrol eller ikke-kontrol der er afgørende, men rent subjektive opfattede og kognitivt repræsenterede forventning (Seligman, 1975, p.49; Walker, L., 1979, p.47). M.a.o. er den indlærte hjælpeløsheds årsag ikke at finde i objektive livsomstændigheder, men udelukkende i forventninger. Det er ikke muligt her at gå nærmere ind på en kritisk vurdering af Seligmans teori eller den sociale indlæringssteori (Jvf. Graabæk, J.G., et al., 1984 for en vurdering og kritik af den sociale indlæringssteori). Blot vil jeg anføre, at selve forstærkningsbegrebet ikke indfanger det specifikke ved den menneskelige indlærings- og udviklingsevne. Det er ligeledes meget problematisk at overføre dyreeksperimentelle resultater til mennesker, hvorved menneskers samfundsmæssige livsbetingelser reduceres til naturlige betingelser, således som Seligman og den sociale indlæringssteori har for vane med eksperimentelle resultater.

Walker baserer nu sine fortolkninger af den mishandlede kvinde på teorien om den indlærte hjælpeløshed og anvender den som forklaringsgrundlag for sine empirisk indsamlede cases. Teorien forklarer hvordan kvinder i et mishandlingsforhold, efter gentagne voldelige episoder udvikler en indlært hjælpeløshed beroende på en fordrejet perception, overbevisning og forventning om, at de ikke kan kontrollere deres situation eller stille noget op overfor den og bliver passive, underkastede og hjælpeløse, for tilsidst at give helt op. Tilsidst opfatter kvinden sig som værende i en så håbløs, udvejsløs, ukontrollabel situation at fortrængningsmekanismer i.f.a. distancering og bagatellisering af mishandlingen begynder at indfinde sig.

Det kan være vanskeligt at vurdere om denne opfattelse af den mishandlede kvindes indlærte hjælpeløshed er virkeligt eksisterende karikatur af et menneskeliv eller en karikeret virkelighed. Problemet er også at begrebet indlært hjælp-

peløshed er så hjælpeløst onfattende, alment og bredt og dermed også så abstrakt at det kan forklare så vidt forskellige specifikke fænomener som depression, hustrumishandling og hundes reaktioner, og for den sags skyld andre former hvori eftergiveness, underkastelse, mangel på kontrol, udleverethed etc er fremtrædende. Det er ligeledes et problem at denne teori og dens begreb om indlært hjælpeløshed jo ikke er udviklet i en for hustrumishandlingen kontekstspecifik sammenhæng, men at Walker foretager en analogisering af den mishandlede kvindes situation med depressives og hundes reaktioner under ukontrollable og manipulerede betingelser. Begrebet synes at kunne overføres på alle hvor passivitet, hjælpeløshed etc er iøjnefaldende. Det er m.a.o. vanskeligt at afgrænse dets gyldighedsområde nærmere, hvorved det forekommer at være en smal sag at verificere dets gyldighed på et utal om områder, hvorimod det er langt vanskeligere at falsificere (Popper) hvilket jo imidlertid er et grundkarakteristika ved det behavioristiske eksperimentelle videnskabsparadigme og mange af dets grundbegrebet, som f.ex. forstærkning.

Hvorfor reagerer ikke alle kvinder som udsættes for voldelig mishandling med indlært hjælpeløshed, hvorfor indlærer kun nogle kvinder denne reaktionsmåde og er den en indlæring som finder sted alment i kvinders samfundsmæssiggørelse til kvinder, i opdragelsen eller foregår den som Walker mener i netop det voldelige forhold, eller bringer kvinden den med sig og får den således forstærket i kraft af de gentagne voldsepisoder. Disse spørgsmål kan ikke afgøres entydigt ud fra den foreliggende teori.

I begrebet indlært hjælpeløshed ligger der en opfattelse af kvinden som fuldstændig udleveret og determineret og objektive betingelser og personlige forudsætninger, altså en opfattelse af hende som udelukkende 'betings' i sine handlinger og teorien og begrebet kan vanskeligt anvendes til at begribe hvordan kvindens handlinger er 'begrundet' (Jvf. Holzkamp, K., 1983).

3.6.2. Den interpersonelle dynamik i hustrumishandlingen.

Walker fremsætter også i sin bog om den mishandlede kvinde en teori om den interpersonelle dynamik i det voldelige forhold, som hun betegner som 'hustruvoldens cyklusteori' (Walker, L., 1979, p.58). Ifølge denne teori er det interpersonelle forhold mellem manden og kvinden karakteriseret ved et bestemt cyklisk mønster hvor en række faser gennemløbes og rekapituleres. Walker mener at kunne genfinde denne cyklus i længerevarende mishandlingsforhold. Den udgør en 'ond cirkel' som hele tiden gentages forfra under en stadig forværring af kvindens hjælpeløse tilstand. Faserne beskrives som 1) den 'spændingsopbyggende' fase, 2) den 'akutte voldsbegivenhed' og 3) den forsonende 'kærlighedsfase' hvor spændingen genopbygges påny.

I fase 1 sker der en langsom opbygning af spændingen mellem parterne. Begge ved at det på et tidspunkt vil komme til et voldeigt udbrud. Idet manden bliver mere og mere irriteret og vanskelig at omgås bliver kvinden tilsvarende mere og mere eftergivende og forsøger at gøre alt for at tilfredstille mandens ønsker og behov eller at undgå ham. På denne måde erhver selv med til at vise manden at hun accepterer volden og manden reagerer med mistæksomhed og forøget irritation hvis hun undgår ham, han begynder at tilnærme sig hende mere og mere undertrykkende og ydmygende samtidig med at han holder hendes tilbagetrækning under observation, er på udkig efter udtryk for vrede i hendes reaktioner og ethvert skridt hun foretager sig bliver misfortolket. Til sidst bliver spændingen mellem parterne så stor at den må udløses.

Dette fører over i fase 2 hvor spændingen udløses i det akutte voldelige og alvorlige overfald, som er langt alvorligere end de voldsepisoder der også kan forekomme i fase 1, idet det akutte overfald har en eksplosiv og helt ukontrolleret karakter, hvor det er totalt umuligt for kvinden at komme i kontakt med manden. Det blinde raseri accepteres såvel af manden som kvinden og Walker mener endda at kvinden undetiden selv kan fremprovokere og fremskynde det, idet hun ved det vil komme og ikke kan udholde den psykiske belastning og usikkerhed, men foretrækker at få det overstået, så den tredje fase af omsorg og kærlighed som hun erfaringsmæssigt ved følger efter, hurtigere vil indfinde sig. Manden som er ude af stand til at kontrollere sit raseri og vrede forstår tilsyneladende ikke sine egne handlinger og for kvinden kan det akutte overfald komme ganske pludseligt og ophøre igen ligeså pludseligt og umuligt at forudsige. Kvinden er psykologisk fanget i den voldelige episode for besvarer hun hans angreb bliver han blot mere voldelig og trækker hun sig tilbage virker dette også provokerende på manden. Kvinden kan som Walker beretter under den voldelige episode reagere med en slags 'autistisk' tilbagetrækning, et mentalt fravær, der af Walker beskrives som en art 'ud-af-kroppen' oplevelse, som formodentlig er udtryk for et perceptuelt-kognitivt forsvar. Også efter den akutte voldsepisode føler der en forvrængning og afstandtagen fra virkeligheden (jvf. den indledede beskrivelse af min oplevelse), i den initiale choktilstand som kan være ledsaget af denial af at episoden har fundet sted og der følger undertiden et følelsesmæssigt kollaps der kan minde om katastrofeofres reaktioner.

I fase 3 indtræder så modsætningen til raseriet og volden, idet manden begynder at angre og give udtryk for at han ikke forstår hvad der er sket og at det skal gentage sig. Han forsøger at opbyde al sin charme og lidenskabelige omsorg for kvinden for at opnå forsoning. Ved at tro og acceptere mandens forklaringer gør hun sig selv medskyldig og offer for mandens vold. Manden virker i denne fase udrøget svag, appellerende, ynkelig og dependant og taler til kvindens ansvarsfølelse og omsorgsbehov. Han kan gå så langt som til at gøre alvor af sine trusler om selvmord, hvis hun ikke vender tilbage til ham, hvis hun

eventuelt er hospitaliseret eller har søgt tilflugt et sted. Hvis kvinden forlader manden og ikke vender tilbage er det ikke ualmindeligt at han kan få et psykisk sammenbrud. Walker mener at det voldelige forhold består af en psykologisk symbiose af had-kærlighed, som binder parterne følelsesmæssigt til hinanden. Efterhånden som forsoningen og kvindens eftergivenhed indfinder sig begynder spændingen igen at genopbygges, for kun at gennemløbe den samme cyklus endnu en gang.

3.6.3. Den voldelige familie som en semistabil familief orm.

I den hidtil mest omfattende teoretiske og empiriske undersøgelse af hustrumishandling i Danmark, 'Kvindens svaghed' (Karpatschof, L., 1983a), hævdes det, at Walkers teori bliver stærkt deterministisk i sin opfattelse af kvindens indlærte hjælpeløshed, som følge af dens behavioristiske grundlag. Ifølge Karpatschof peger både resourceteorien, Walkers beskrivelser og hendes egne undersøgelsesresultater på at den egentlige paradoksale i den voldelige symbiose er at det på overfladen ser ud som om der er tale om en ekstrem voldelig og mandsdomineret relation mellem den svage, eftergivende og underkuede kvinde og den stærke, tyranniske og voldelige mand. Men i virkeligheden er der tale om at

"...den faktiske relation snarere er den stik modsatte. At manden er den svage, u selvstændige og dårligt fungerende part, og at kvinden er den stærke moderlige opretholder af den kriseramte familie.". (Karpatschof, L., 1983a, p.186; min understregning).

Mens den tidligere analyserede sociale resourceteori til forklaring af mandens voldelige hustrumishandling overvejende er en sociologisk orienteret teori må Walkers teori primært karakteriseres som en psykologisk teori. Herhjemme har Karpatschof (1983a, 1984, 1985) forsøgt at udvikle en mere socialpsykologisk teori hustrumishandlingen, især den mishandlede kvinde, som i det væsentlige er en kombination af den sociologiske resourceteori og en kritisk udvidet og videreudviklet udgave af Walkers cykliske symbioseteori om den indlærte hjælpeløshed. Hendes teoretiske ansats er et forsøg på at sammenkoble psykologiske og sociale momenter i hustrumishandlingen på baggrund af en opfattelse af fænomenet vold som et basalt og grundlæggende socialt og psykologisk fænomen, der opfattes som en reaktion på en 'blokering' af socialt systems eller et individs virksomhed. (Karpatschof, L., 1983a, p.179f). På basis af en særlig virksomhedsteoretisk helhedskonception, som der ikke kan redegøres nærmere for her, har Karpatschof foretaget den mest omfattende og teoretisk og empirisk velunderbyggede undersøgelse af hustrumishandlingen herhjemme, som bygger på en deltagersstruktureret dybdeinterviewmetode og tematisk analyse af 7 voldsofres sociale og personlighedspsykologiske baggrund.

Karpatschof udvikler en hypotese om at den voldelige hustrumishandling overvejende er knyttet til en bestemt familief orm, som betegnes som den 'semistabile' familie, der bygger på en såkaldt 'absolut matricentrisme' (Karpatschof, 1983a, p.192).

Denne familief orm er karakteriseret ved at have problemer både med den ydre og den indre reproduktion, d.v.s. den fungerer kun delvist, med manden som den u-stabile og kvinden som den stabile part. Det er kvinden som fungerer funktionelt og holder familien sammen tiltrods for at familien har økonomiske og sociale problemer med den ydre reproduktion og problemer med den indre reproduktion i forholdet mellem ægtefællerne, i forhold til børnene etc. Kvindens reelle stilling i familien betegnes som 'absolut matricentristisk' p.g.a. hendes reelle styrende funktion i familien indre og ydre reproduktion overfor en en socialt og psykologisk 'svag', afhængig og falleret mand, hvad enten det nu skyldes arbejdsløshed, sygdom, alkoholisme, som i overensstemmelse med resourceteorien forsøger at kompensere for denne afhængighed gennem anvendelsen af vold og mishandling.

3.6.4. 'Gulvmåttesyndromet' og hustrumishandlingens 'musefælde'.

Karpatschofs teori om 'gulvmåttesyndromet' og hustrumishandlingens 'musefælde' er et forsøg på at konstruere en social og psykologisk teori om den mishandlede kvinde, som skal forklare det paradoksale forhold at kvinden reelt er funktionelt stærk, selvom hun fremtræder underkastet og det forhold at hun forbliver og ofte vender tilbage til et umenneskeligt og voldeligt forhold. Med begrebet 'gulvmåttesyndromet', som mishandlede kvinder ofte bruger om sig selv, refererer Karpatschof til den mishandlede kvindes situation, at hun er undertrykt, bliver trampet på og udsat for en ydmygende behandling og mishandling, hvor hun reduceres til et objekt, en gulvmåtte. Denne mishandling er så gennemgribende at den resulterer i en alvorlig personlighedspsykologisk forandring, et mishandlingssyndrom der gør at hendes selvværd og styrke reduceres så meget at hun ikke kan bryde ud af det voldelige forhold ved egen kraft. Gulvmåttesyndromet er ikke primært ikke teoretisk funderet begreb, men et deskriptivt begreb der sammenfatter det kvindelige voldsofres situation af undertrykkelsens objektive træk, hendes psykiske reaktioner herpå og selve symtomdannelsen som reaktion på volden. (Karpatschof, L., 1983a, p.195).

I det voldelige forhold indvikler kvinder sig efterhånden i en 'ond cirkel' af eftergivenhed overfor mandens tiltagende voldelige handling og tvinges gennem volden til at opgive sin personlige integritet, forsøger at gøre manden tilpas for at undgå volden, men forråder derigennem også sine egne handlemuligheder. De psykiske reaktioner herpå er handlingslammelse, kvinden blokeres i sine handlemuligheder og ender i en tilstand af fastlåsthed og personlig opløsning der svarer til Walkers beskrivelser af den indlærte hjælpeløshed. Hun begynder at leve i en kronisk angst og handlingslammelse, som fører til at hendes selvværd og selvtillid fuldstændig undergraves. Hun bliver tiltagende præget af skamfølelse og egen skyldfølelse over sin situation. Dette resulterer i en decideret

psykisk symptomdannelse bestående af depression, tilbagetrækning, apati som i nogle tilfælde forværes af en flugt gennem alkohol- og pillemisbrug. Tilsidst befinder hun sig i en personlighedspsykologisk forfatning, hvor hun er ude af stand til, at bryde hustrumishandlingens onde cirkel ved egen kraft.

Mens 'gulvmåttesyndromet' beskriver den psykiske side af den 'onde cirkel' skal hustrumishandlingens 'musefælde' indfange det kompleks af årsager som ligger bag dette syndrom. Jeg skal ikke gennemgå dette kompleks af forhindringer m.m. som egentlig er udtryk for alle de karakteristika, der kendetegner kvinders almene samfundsmæssige undetrykkelse og afhængige marginale sociale position i den arbejdsdelte kooperation i relation til økonomi, bolig, isolation, arbejdsmarked, uddannelse m.m. I stedet vil jeg koncentrere mig om Karpatschofs teori om den mishandlede kvindes emotionelle bindinger til den voldelige mand (Karpatschof, L., 1983a, 1984, 1985) idet et af de væsentligste og mest påfaldende fund i hendes empiriske materiale var at disse kvinder havde en særlig stærk emotionel binding til den voldelige mand, som gjorde at de havde vanskeligt dels ved at bryde ud af det, dels i mange tilfælde vendte tilbage til det voldelige forhold, selv efter at have været brudt ud og opholdt sig i Dannerboligernes krisecenter.

3.6.5. Det voldelige forhold som en voldelig symbiose.

Med sine overvejelser over den ægteskabelige dyade som en voldelig symbiose foretager Karpatschof (1985) en væsentlig videreudvikling af Walkers analyse af den interpersonelle relation mellem og dynamik og cyklusteori om hustrumishandlingen (Jvf. afs. 3.6.1., 3.6.2.). Familien analyses som socialpsykologisk og dynamisk system, d.v.s. den forsøges på baggrund af virksomhedsteorien bestemt både funktionelt i.f.t. de reproduktive funktioner og socialpsykologisk og interpersonelt i.f.t. de emotionelle bindinger mellem parterne. Ved 'symbiose' forstår Karpatschof (1985, p.137) en dyadisk social enhed, der på komplementær måde forbinder bestemte behov eller manglende ressourcer hos den ene part med sådanne behov og ressourcer hos den anden part, der tilfredstiller og ud-ligner manglerne. Denne komplementære relation vendes om i relation til andre behov og ressourcer. Hun udvikler en skelen mellem en 'konstant' og en 'cyklisk symbiose'. I den konstante symbiose indgår mindst to forskellige karakteristika ved såvel den ene som den anden part, hvor den ene part således konstant besidder de resourcer den anden part mangler. Den cykliske symbiose er mere kompleks og dynamisk, idet det samme karaktertræk (f.ex. styrke eller svaghed) skifter på ustabil vis hos begge parter, samtidig med at begge parter er ambivalente overfor karaktertrækket hos både sig selv og den anden. Det er til denne cykliske symbiotiske binding at den beskrevne paradoksale forholden sig til mishandlingen er knyttet, i kraft af en såkaldt 'komplementær dobbeltbinding'. Denne dobbeltbinding består nu i, at der temporært skabes en balance i kraft af at

det givne karaktertræk (f.ex. dominans og styrke) dominerer hos den ene part, mens det modsatte fortrænges og diametralt modsat forholder det sig hos den anden part. Begge parter befinder sig således i hvad jeg ville betegne som en konfliktfyldt 'vekseldrift' (Kierkegaards udtryk) mellem behovet for at være stærk og dominerende og behovet for at være svag, uden ansvar og domineret. Begge parter befinder sig ifølge Karpatschof i en personlighedskonflikt mellem vekslende og modstridende behov, som i den cykliske symbiose hele tiden forudsætter at de dominerende trak hos den ene part er fortrængt hos den anden for ikke at resultere i konflikt og ubalance:

"Den cykliske symbiose har således to bindinger, personlighedskonflikten hos hver af de to parter, samt to interpersonelle bindinger nemlig de to komplementære interpersonelle bindinger." (Karpatschof, L. 1985, p.138).

Dette uheldige og skæbnesvangre arrangement kan imidlertid ikke være konstant eftersom det bygger på fortrængning af det ikke aktuelle behov hos hver af parterne og det vil derfor være ustabil og tendere mod en 'komplementær alternering' (Karpatschof, L., 1985, p.138) igennem cykliske faser, f.ex. for kvindens vedkommende en positiv fase hvor hun præges af styrke og manden af svaghed, og en negativ fase hvor hun præges af svaghed og manden af styrke og dominans. I den voldelige symbiose opstår der nu en modsigelse mellem manden og kvindens funktionelle og ideologiske tilkrevne magtfordeling.

I den semistabile familie var paradokset at manden var i virkeligheden er funktionelt svag og afhængig af kvindens omsorg og hjælp, men alligevel optræder som 'stærk' gennem sin brutale voldelige mishandling, mens kvinden i virkeligheden er den funktionelt stærke der holder sammen på det hele, men fremtræder som svag og underkastet mandens dominans gennem volden. Begge dele er i modstrid med den traditionelle kønsideologi. Modsigelsen mellem den funktionelle og ideologiske magtfordeling søges således kompensatorisk ophævet gennem hustruvolden. Manden har således et emotionelt behov for både en stærk og moderlig kvinde og for en undetrykt slave han kan dominere. Omvendt er kvindens emotionelle binding er udtryk for behovet for både en stærk og dominerende mand hun kan se op til og underkaste sig og en lille hjælpeløs dreng hun kan vise moderlig omsorg. De cykliske svingninger i symbiosen er udtryk for en slags adaptation til begge disse modstridende behov. Begge parter befinder sig således i en dynamisk kompleks og konfliktfyldt vekseldrift mellem svaghed og styrke.

3.6.6. Kvinders svaghed.

Som allerede nævnt var det mest påfaldende fund i Karpatschofs empiri efter hendes egen opfattelse, den voldsomme og stærke emotionelle binding til en i øvrigt undertrykkende, brutal, svag og voldelig mand. Så spørgsmålet er hvorfor bliver kvinden i dette forhold og hvad er årsagerne til den stærke emotionelle

binding. Karpatschofs svar er at:

"Kvindens problem er at hun er udviklet på en sådan måde at hun har behov for den vigtige funktion det er at være retningsplanke for et andet menneske, nemlig densvage mand. Hvis kvinden skal forlade den voldelige mand, mister hun en vigtig funktion, hun mister det at have betydning, og hun mister også al den kærlighed og hengivenhed manden viser hende i perioden efter volden. Ganske vist bliver hun fri for volden, hvis hun forlader manden, men hun mister måske hovedparten af det . der hidtil har givet hendes liv mening." (Karpatschof, L., 1985, p.142).

Denne forklaringsmodel forudsætter imidlertid kun en konstant symbiose mellem en udelukkende svag og dependent mand og en stærk kvinde og eftersom dette jo ikke er tilfældet er den utilstrækkelig. Så Karpatschof stiller sig selv spørgsmålet om hvad forklaringen da er. En anden forklaringsmodel er den simple binding, hvor kvinden simpelthen blot accepterer den voldelige negative fase som prisen for den positive tredje fase svarende til Walkers cyklus teori. I dette tilfælde er det teoretiske og praktiske problem udelukkende mandens adfærd og personlighed. En tredje forklaringsmulighed er den komplementære dobbeltbinding i den cykliske symbiose, hvor de negative faser af mishandling er ligeså funktionelt uundværlige for kvinden som de positive faser, således at hun er dobbeltbunden:

"Hun er på én gang bundet til den negative fase, hvor hendes behov for at være den der underkaster sig bliver tilfredstillet, og til den positive fase, hvor hendes behov for at være den tilbedte moder-figur, som manden er hjælpelest afhængig af, bliver tilfredstillet." (Karpatschof, L., 1985, p.143; mine understregninger).

Karpatschof mener tilsyneladende at denne sidste forklaring er den mest sande, i det mindste for visse af de mere alvorligere tilfælde af mishandling også selvom som hun selv gør opmærksom på at der ikke i hendes empiriske materiale findes belæg for denne sidste forklaring. De teoretiske analyser peger imidlertid stærkt imod den sidste forklaringsmodel. Men problemet er jo naturligvis hvorfra dette kvindelige behov for underkastelse stammer, hvorfra denne kvindelige masochisme stammer, hvis der overhovedet er reel. Ifølge denne forklaringsmodel er kvinders problem åbenbart ikke blot, som Karpatschof udtrykker det, at den mishandlede kvinde er stærk, men hendes svaghed er en svaghed for svage og afhængige mænd, hendes svaghed er åbenbart også en svaghed for voldelige mænd, ja, et behov for voldelige mænd at underkaste sig. Så vidt jeg kan vurdere under forbehold af at jeg ikke har det kliniske kendskab som Karpatschof til den mishandlede kvindes personlighed, er vi meget tæt på en traditionel psykoanalytisk teori om kvinders masochisme, altså i virkeligheden en forklaringsmodel, som Karpatschof andetsteds selv kritiserer og tager afstand fra af både videnskabelige og ideologiske årsager.

3.7. En kritisk vurdering af den cykliske symbioseteori.

I det omfang man som Karpatschof forsøger at forklare den paradoksale kvindelige forbliven i det voldelige forhold som resultatet af en følelsesmæssig binding der i sidste indtans består af et 'behov for at underkaste sig', altså et masochistisk behov, så bortforklarer man modsigelsesfyldtheden i den voldelige mishandlingsforhold. Den rigtignok paradoksale kvindelige funktionsmåde kan indenfor rammerne af det psykoanalytisk inspirerede cykliske symbiosebegreb kun se den kvindelige handling som overvejende 'betinget' af de objektive samfundsmæssige og personale omstændigheder og forudsætninger og denne tankeform muliggør ikke at stille problemet om hvordan kvinden og for dens sags skyld også manden kan handle så paradoksalt samtidigt med at deres handlinger er 'begrundede, altså har en 'subjektiv funktionalitet' og stille problemet om hvilke subjektive 'handlegrunde' der ligger bag en sådan modsigelsesfyldt handling. Det samme gælder efter min opfattelse også for kvindens 'behov for at være moderfigur' og for modsigelsesfyldtheden i manden voldelige handling.

Et andet hermed sammenhængende problem som efter min opfattelse logisk må føre til en antagelse af et kvindeligt behov for underkastelse er selve symbiosekonceptionen som begrebsliggørelse af det interpersonelle og emotionelle forhold og binding mellem den kvindelige og manlige part, hvad enten der arbejdes med en konstant eller en cyklisk symbiose. Symbiosebegrebet gør det nemlig ikke muligt at reflektere andre end rent interpersonelle og 'instrumentelle' (Holzkamp, K., 1979b) relationer mellem mennesker, selve muligheden for intersubjektive 'subjektrelationer' foreligger overhovedet ikke indenfor dette begrebs tankeform. Dette kategorielle problem resulterer således også i række mangler i forholdet mellem teorien og empirien på grund af symbiosebegrebets endemiske cirkularitet og fiksering på den dyadiske fremtrædelsesform. Symbiosebegrebet er primært et rent deskriptivt og ikke et eksplikativt begreb efter min opfattelse. Grunden til dette begrebs gennemslagskraft og store udbredelse som begrebsliggørelse for interpersonelle relationer, som jo også hyppigt tages i brug i dagligdags tænkning er netop dets karakter af at være en sådan 'dagligdags abstraktion'. Symbiosebegrebet er netop som teoretisk begreb og abstraktion konstrueret ud fra en mere eller mindre umiddelbar observation af den foreliggende selvevidente virkelighed, og indeholder derfor på forhånd de dimensioner som skulle forklares. I begrebet genfinder man således de dimensioner ved den empiriske virkelighed som skulle forklares, det består selv af disse dimensioner, og dermed bliver der et cirkulært forhold mellem empirien og begrebet eller et næsten identisk forhold. Dette fremgår også af den udprægede normative orientering som bliver dominerende i beskrivelsen af den 'stærke', 'svage', 'afhængige' 'uselvstændige', 'dominerende', 'dominerede' etc. mand hav. kvinde som reflekterer mænd og kvinders køn i de borgerlige rollehenvisninger og som i sidste in-

stans udklærer mænd og kvinder som selvstændige subjekter, og dermed udelukker den specifikt menneskelige subjektivitet og intersubjektivitet. Hvori består egentlig talt det særligt 'moderlige' i den mishandlede kvindes behov for at være 'moderfigur' overfor sin afhængige mand, hvis denne moderlighed er en binding af manden følelsesmæssigt som gør ham uselvstændig? Er det sådan moderlighed gør sig gældende mellem mødre og deres børn. At gøre sin børn afhængige og bundne kan man vel næppe karakterisere som specielt moderligt, vel snarere tværtimod. Det er højst en bestemt form for 'moderlighed', som i virkeligheden er imod barnets interesser. Det er altså ikke en moderlighed der kan være mandens interesse, da den jo betyder afhængighed og binding. Moderligheden er altså et behov for at binde manden, hvilket ikke er særligt moderligt. Mandens sociale resourcemangel og sermed 'svagthed' er muligvis reel nok i det voldelige forhold, men at karakterisere manden som en 'lille dreng', altså som infantil er efter min opfattelse en misforståelse af børn. Det er jo ikke et alment karakteristika for børn at være afhængige i denne betydning. Beskrivelsen af manden bygger således på en infantiliseret opfattelse af børn, som så overføres på manden og på en opfattelse af moderlighed der er ensbetydende med infantilisering. Karpatschof skriver også at kvinden ser sin vigtige funktion i at være 'redningsplanke' for manden. Igen må man stille spørgsmålstegn ved om det er den funktion hun udfører gennem sin 'omsorg' og 'moderlighed' for mandens svagthed, for hvori består egentlig 'redningen' for manden, når denne jo er ensbetydende med en forøget afhængighed af kvinden. Hendes funktion som redningsplanke kan jo ikke være i mandens interesse, da denne redningsplanke jo betyder afhængighed og given afkald på egne interesser. Efter min opfattelse gør der sig også nogle modsigelser gældende i opfattelsen af det symbiotiske forhold mellem manden og kvinden som komplementært, hvis man undersøger hvad det er der i forholdet er komplementaritet imellem. Det viser sig at komplementariteten er mellem noget emotionelt på den ene side og noget funktionelt på den anden, hvilket er en modsigelse eftersom komplementaritet må forudsætte at det der er komplementaritet imellem er kommensurabelt. Det er min opfattelse at de beskrevne logiske modsigelser i symbioseteorien ikke blot er teoretiske men også virkelige modsigelser i forholdet mellem manden og kvinden i den voldelige mishandlingsforhold, men modsigelser som imidlertid ikke kan bestemmes tilstrækkeligt indenfor symbiosebegrebets eget grundlag. Dette skyldes også at denne opfattelse forskyder konflikten ind i personerne til et individuel behov for underkastelse, for dominans, for noderkærlighed etc. Jeg vil imidlertid understrege at denne kritik af symbiosebegrebet ikke er en negativ og ukonstruktiv afvisning af Karpatschofs teoretiske og empiriske arbejde som sådan, idet hendes arbejde i en lang række henseender faktisk er det mest sammenhængende og forbindende til en teori om hustrumishandlingen der foreligger.

3.8. Skitse til en analyse af grundkonflikten og dynamikken i det voldelige hustrumishandlingsforhold.

Jeg vil derfor som afslutning på denne opgave forsøge at angive en retning for hvordan man kan forklare det paradoksale fænomen, der fremtræder for os som hustrumishandling og som kvindens forbliven i det voldelige forhold. Og det er ikke andet end et tentativt forsøg på at skitsere nogle mulige hypoteser på baggrund af de bestemmelser og overvejelser om den voldelige handlingsform som afmagtens magtmiddel (jvf. afs. 1.8.3, 1.8.4.) og den interpersonelle og emotionelle dynamik i familien (jvf. afs. 2.6.-2.9.) som jeg har fremlagt henigennem denne opgave. Jeg skal på basis heraf forsøge at indkredse hvori det virkelige paradoks i det voldelige forhold består og derefter forsøge at skitsere nogle antagelser om den subjektive funktionalitet og de handlegrunde der kan tænkes at ligge til grund for den mandlige og kvindelige handling i det voldelige forhold, altså hvorfor manden er voldelige og hvorfor kvinden forbliver og ovenikøbet vender tilbage til denne afmagtens arena, som hustrumishandlingens dybe menneskelige fornedrelse og ydmygelse er.

3.8.1. Hustrumishandlingens dobbelte paradoks.

Antagelsen af at kvinden har et masochistisk behov for underkastelse under mandens diaboliske og voldelige herredømme resulterer efter min opfattelse i at man kommer til at underkaste kvinden en total mangel på handlemuligheder og hvorfor skulle hun i øvrigt også handle anderledes, hvis netop dette er hendes behov. På denne måde fraskriver man hende hendes menneskelige antropologisk bestemte 'dobbelte mulighed' (jvf. afs. 1.6.), muligheden for at handle anderledes. Forsåvidt der er noget fundamentalt sandt menneskeligt ved at handle i overensstemmelse med det man ved så forekommer hustrumishandlingens paradoksale inferno i sandhed at være umenneskeligt i form af en ekstrem handling mod bedre vidende.

I sin bog 'Vold tæer ikke ihjel' gør Else Cristensen sig nogle korte overvejelser over det fænomen, at handle mod bedre vidende:

"De fleste mennesker har prøvet at handle mod bedre vidende. For kvinder -ivil jeg vove at påstå - er det noget der specielt ofte sker i forhold til mænd.". (Cristensen, E., 1984, p.15).

Cristensen mener, at dette at handle mod bedre vidende er en almen menneskelig erfaring, samtidig med at den åbenbart også tenderer mod at være kønsspecifik. Hun under imidlertid under alle omstændigheder, at denne handling mod bedre vidende er absolut væsentlig at forstå for at forstå de valg som den mishandlede kvinde foretager. Nu er jeg ikke enig i at denne handling mod bedre vidende hverken er noget alment menneskeligt eller kønsspecifikt for kvinder. Jeg mener, at det er en handling som overvejende er knyttet til menneskelige interesse- og udviklingskonflikter indenfor bestående magt- og afhængighedsforhold i det borger-

lige samfunds klassestruktur. Men jeg absolut enig med Cristensen i at denne handlen er væsentlig i relation til problemet med at begribe en mishandlede kvindes valg og handlinger. En handlen mod bedre vidende er således for mig at se problemet om, at 'man ved hvad man har, men ikke hvad man får' (Jvf. afs. 1.8.4.). Jeg mener, at hun peger på noget overordentligt væsentligt og centralt i hustrumishandlingens problem ved at se problemet som en handlen mod bedre vidende, og jeg mener at dette gælder både i relation til at begribe mandens og kvindens handlen i det voldelige parforhold. I begge tilfælde er der nemlig efter min opfattelse tale om en sådan handlen mod bedre vidende. Ja jeg vil gå så langt, som til at sige at denne handler mod bedre vidende er en af de aller- mest basale og centrale psykologiske problemstillinger overhovedet i menneskelige konflikter og udviklingsproblemer, som fører til 'forstyrrelser' i personlighedsudviklingen. Det er karakteristisk at en handlen mod bedre vidende, som Cristensen også gør opmærksom på, ofte resulterer i en kognitiv inkonsistens og et negativt emotionelt befindende i form af angst, skyldfølelser og selvnedvurderinger, eller uklare, ambivalente og tvetydige emotioner, som netop genspejler en partiell bevidsthed om at man svigtede sig selv, forrædte sine egne interesser, lod sig bestikke fordi det gav visse kortsigtede individuelle fordele, at ofre sig for andre, indenfor en bestående magt- og interessekonflikt. Baggrunden for en handlen mod bedre vidende må altså søges i den almene udleverethed til fremmedbestemte livsbetingelser og i konflikters magt- og afhængighedsrelationer.

Vender vi tilbage til vores bestemmelser af den aggressive og voldelige handlens samfundsteoretiske paradokks (afs. 1.8.2) og bestemmelsen af de to hovedformer, Østerkamps bestemmelse af den 'tilpassede-opportunistiske' og passive indretten sig og vores egen bestemmelse af det 'utilpassede-opportunistiske' og aktivt-aggressive opgør med udleveretheden til fremmedbestemte livsbetingelser og magt- og afhængighedsrelationer i konflikter som en hhv. dominerende kvindelig og mandlig handleform - ja, så fremgik der heraf at disse handleformer begge indeholdt et element af en objektiv handlen mod egne interesser. Her har vi altså væsensgrundlaget for en handlen mod bedre vidende der altid indeholder en handlen mod egne interesser på basis af dels udleveretheden til andres magt og interesser og en tilegnelse af objektivt inadækvate betydningsstrukturer. Som det fremgik af vores forsøg på kategorielt at bestemme det specifikke ved den aggressive og voldelige handlen på det humane niveau var denne handlen knyttet til forsøget på at komme overens med en interesse og udviklingskonflikt, men realiserer i denne overenskomst imidlertid inadækvate betydningsstrukturer og gennemsetter egne partialinteresser, ikke blot på andres men også på egen bekostning. Det 'utilpassede-opportunistiske' og aktivt-aggressive opgør såvel som den 'tilpassede-opportunistiske' passivt-lidende indretten sig

på 'det man allerede har' er derfor begge handleformer, der indeholder en handlen mod egne såvel som andres interesser, behov og udviklingsmuligheder. I deres forsøg på en inadækvat indretten sig hhv. opgør med bestående magt- og afhængighedsrelationer, er disse handleformer begge, efter min opfattelse, klart adskilte og distinkte former for og underkategorier af den 'restriktive handleevne' (Jvf. Holzkamp, K., 1983). Den 'restriktive handleevne' fremtræder altså efter min opfattelse, ikke kun og udelukkende i form af en passivt-lidende og kortsigtet indretten sig på og arrangement med bestående magt- og afhængighedsrelationer med det at bevare den allerede opnåede rest af relativ handleevne, således som Holzkamp (1983, 1983, 1983a, 19884) synes at mene. Den 'restriktive handleevne' fremtræder også i en anden grundform, der må adskilles herfra som et kortsigtet aktivt-aggressivt opgør, som indeholder den funktionalitet ikke blot at bevare, men på inadækvat vis at udvide det allerede givne niveau af relativ handleevne. Således skriver Holzkamp flere steder at den 'restriktive handleevne' er denne passive indrettet sig på bestående magt- og afhængighedsrelationer, eksempelvis:

"Der eksisterer altså aldrig rene muligheder, men altid dette forhold mellem mulighed og begrænsning. Og herudfra er vi så kommet frem til differentieringen af handleevnebegrebet, som er meget væsentlig: Distinktionen mellem almengjort og restriktiv handleevne... ... Restriktiv handleevne betyder, at indrette sig, at affinde sig med de bestående rammebetingelser og at forsøge at opnå disposition over en rest af kontrol under disse betingelser." (Holzkamp, K., 1984; sidste understregning er min).

Med vores bestemmelse af den 'utilpassede-opportunistiske' og aktivt-aggressive handleform har vi således udskilt og afgrænset en distinkt kategoriell bestemmelse af en særlig form for 'restriktiv handleevne' som i øvrigt har en lang række karakteristiske samfundsmæssigt-sociale og psykologiske fænomener som fremtrædelsesformer, der netop ikke kan karakteriseres ved at være en passiv indretten sig og affinden sig med bestående rammebetingelser, men som netop har det fælles at de er aktivt-aggressive forsøg på at gøre oprør mod og tage et omend inadækvat opgør med bestående magt- og afhængighedsrelationer. På det samfundsmæssigt -sociale område drejer det sig om fænomener som er udtryk for manglende tilpasning, som kriminalitet, vold mod marginale grupper, racisme m.m. og på det individualpsykologiske område om forformer for psykiske forstyrrelser der kan føres tilbage til dårlig tilpasning og som går i retning af 'psykopatiske' personlighedsforstyrrelser og lignende former. Dette skal ikke yderligere uddybes i denne sammenhang, det skal blot anføres at en lang række af sådanne fremtrædelsesformer for restriktiv handleevne ikke kan begribes uden at man indfører en kategoriell distinktion mellem den restriktive handleevnes 'tilpassede' og 'utilpassede' passive indrettet sig og aktivt aggressive opgør med bestående rammebetingelser. Det gælder også den voldelige handlen der fremtræder for os som hustrumishandling.

Det virkeligt paradoksale i det voldelige hustrumishandlingsforhold, forekommer på denne teoretiske og begrebslige baggrund, ikke at bestå i at forholdet består af en tilsyneladende stærk, dominerende og brutal voldelig mand, der i virkeligheden er funktionelt svag, som følge af sociale resourcemangel og således afhængig psykisk og socialt af kvinden, og en tilsyneladende svag og underkastet kvinde, der i virkeligheden er funktionelt stærk. Det virkeligt paradoksale forekommer, at være denne særlige voldelige handleforms særlige logik der fremtræder for os som hustrumishandling, som er virkelig paradoksal ved at være en sådan dobbelt gensidig handlen mod egne og den andens interesser, behov og udviklingsmuligheder, netop dér i forholdet mellem mand og kvinde hvor man skulle forvente det modsatte, en handlen som hinandens potentielle kooperationspartnere i udviklingen af en fælles bestemmelse over fælles livsbetingelser idet begge jo er berørt af de samme begrænsende betingelser for deres livsudfoldelse og dermed for udviklingen af deres subjektivitet og således begge er berørt af den produktive nødvendighed der ligger i kærligheden som en livspraktisk og emotionel forbundethed om en fælles tredje sag i retning af en udvidelse og ikke en indskrænkning af egen og den andens handleevne. I stedet forvandles altså kærligheden produktive nødvendighed til hustrumishandlingens destruktive fjendskab - ja til dens dobbelte bestemmelse som en dyadisk konstellation af både fjendskab og selvfjendskab.

Efter min opfattelse er den voldelige hustrumishandlings egentlige problem, at forklare dette dobbelte paradoks af gensidig forbundethed om fjendskab og selvfjendskab, af gensidig handlen mod egne og den andens interesser, denne dobbelte gensidige gøren hinanden afmægtige. Den ene side af dette dobbelte paradoks består i at forklare hvori den subjektive funktionalitet og begrundethed består og hvilke handlegrunde der ligger bag mandens voldelige mishandling, som jo selvindlysende strider mod den kvindelige parts objektive interesser og dels mod manden egne interesser, idet den voldelige handlen jo på længere sigt er en aktiv undergravning af hans egen basis, hans interesse i at bevare forholdet at fastholde kvinden i forholdet. Den anden side af paradokset består i at forklare den subjektive funktionalitet og de handlegrunde der ligger gemt i kvindens affinden sig med og indretten sig under, forbliven i og tilbagevenden til et voldeligt forhold gennem underkastelse og eftergivenhed, idet dette jo selvindlysende er i modstrid med hendes egne interesser både på kort og lang sigt, idet hun jo gennem accepten og eftergivenheden forråder sig selv og dermed undergraver sin egen situation, men også er imod manden interesser idet hun gennem sin tilsyneladende accept er med til at 'legitimere' mandens voldelige handling som er imod hans egne interesser på længere sigt.

3.8.2. Det voldelige hustrumishandlingsforhold som selvfjendskabets dyade.

Det følgende skal ses som et forsøg på ansatsvis at angive hvorledes konfliktdynamikken og dens gensidige interpersonelle forvaltning i det voldelige parforhold kunne analyseres på grundlag af det udviklede teoretiske grundlag. Det er også hensigten, at forsøge at vise, at det ikke er et individuel behov for underkastelse eller moderlighed hos kvinden eller et individuel behov for dominans og afhængighed hos manden, der ligger til grund for den særlige fremtrædelsesform for dobbelt restriktiv handleevne, som hustrumishandlingen er. En sådan antagelse vil efter min opfattelse resultere i en teoretisk metodisk kvindel- og mandefjendtlighed fordi individets antropologisk givne autonomi som selvstændigt subjekt, som har en iboende mulighed for at handle anderledes i retning af udvidelse af dets rådighed og disposition over betingelserne afskrives det rent teoretisk og metodisk. Jeg vil forsøge ansatsvis at analysere konfliktdynamikken og dens modsigelsesfyldte forvaltning i det voldelige forhold, således at den tiltræds for sin modsigelsesfyldte og paradoksale egenart alligevel kan begribes som subjektiv funktionel og begrundet. I det følgende forudsætter jeg således den familiære livsramme, som kvindens og mandens individuel-sociale umiddelbare livssituation med deres forskellige 'position' i den arbejdsdelte Kooperation som hhv. lønarbejder og husarbejder (jvf. afs. 1.7., 2.6.-2.9) med den modifikation at der er tale om en socialt resourcetsvag, evt. 'falleret' mandlig lønarbejder. Denne familiære konstellation af individuel-sociale livssituationer er således de 'præmisser' som udgør parternes subjektive handlespillerum. Jeg forudsætter ligeledes de besemmelser af den interpersonelle relation mellem manden og kvinden som vi nåede frem til omkring spaltningen mellem sympati og sag, som tendentielt overgribende udvekslingsformer i den interpersonelle relation mellem manden og kvinden i det voldelige forhold. Derudover forudsætter jeg dele af Walkers empirisk deskriptive analyse og Karpatschofs analyse af den interpersonelle dynamik i den cykliske symbiose (jvf. afs. 3.6.2., 3.6.5., 3.6.6.), som en delvis 'rigtig beskrivelse af nogle forkerte forhold'. Jeg vil understrege at jeg opfatter den følgende analyse som yderst mangelfuld idet en analyse af den subjektive funktionalitet og de handlegrunde der kan tænkes at ligge til grund for et voldeligt forhold faktisk forudsætter inddragelse af aktualempiriske undersøgelsesresultater af konkrete individer på basis af subjektivitetsvidenskabens individualvidenskabelige kategorier. Så der er altså tale om rent hypotetisk at forsøge at angive en retning for en sådan analyse på baggrund af overvejende teoretiske resultater og den foreliggende empiri. Derfor er analysen også meget almen og abstrakt.

Som Holzkamp (1983, p.344f) efter min opfattelse viser overbevisende så er det et alment træk ved menneskelig handlen overhovedet, at denne aldrig er absolut 'betinget' objektivt i kraft af det menneskelige individs alment-antropologiske

'dobbelte mulighed', altså 'frihed' til at forholde sig og handle anderledes i.f.t. de totalsamfundsmæssige processer som muligheder. Menneskelig handlen er således altid og under alle former og forhold karakteriseret ved at være relativt betinget, idet enhver menneskelig handlen, uanset hvor restriktive livsbetingelser den foregår under, altid udtryk for en 'forholden-sig-til', altså en subjektiv forholden-sig-til de objektive betingelser og handlemuligheder. Som sådan er al menneskelig handlen altså subjektiv funktionel og 'begrundet'. Da handlinger er 'begrundede' er de principielt også altid forståelige for mig selv såvel som for andre. Handlingernes begrundethed udtrykker så at sige deres subjektive moment. Det specifikke subjektive moment ligger således i styrkeforholdet mellem handlingernes betingethed og deres begrundethed. Igennem individets forholden-sig-til sine handlemuligheder og betingelser afklarer det sine subjektive grunde til at handle på denne måde eller anderledes, og derigennem bliver den givne handlen subjektiv funktionel, i overensstemmelse med individets interesse, begrundet. Det er således en nødvendig kompatibilitet mellem individets handlen og dets grunde til at handle således. Kategorielt fremhæver Holzkamp denne dobbelthed mellem betingethed og begrundethed v.h.a. kategorien 'subjektive handlegrunde', som er den individualvidenskabelige pendant til det samfundsteoretiske begreb 'objektive livsbetingelser', og som er en uhyre central formidlingskategori, som skal fastholde at menneskelig handlen altid er 'begrundet' i livsbetingelserne.

Når nu den subjektive funktionalitet i menneskers handlinger er universel, altså at menneskelige handlinger altid er begrundet i de objektive betingelser og subjektets forholden-sig-til dem, begrundet i dets individuelt-sociale 'præmisses', så forekommer den kvindelige og mandlige handlen i det voldelige forhold jo netop umiddelbart at være i dyb modstrid med at menneskelige handlinger er subjektivt funktionelle og begrundede, altså i individets interesse. For vi har jo netop bestemt den 'utilpassede-opportunistiske' og passiv-lidende handleform og den 'utilpassede-opportunistiske og aktivt-aggressive handleform som en handlen mod egne, såvel som andres interesser, en handlen på bekostning af egne og andres interesser. (Jvf. afs. 1.8.2, 1.8.4.). Hvordan kan denne handlen så alligevel være subjektiv funktionel og begrundet? I begge disse handleformer er der jo indeholdt hhv. en passiv-lidende indretten sig på og affinden sig med bestående magt- og afhængighedsrelationer og et inadækvat forsøg på et aktivt-aggressivt opgør med udleveretheden til sådanne restriktive livsbetingelser, og dermed er de begge udtryk for en dobbelt handlen mod egne og andres interesser. Det voldelige hustrumishandlingsforhold er således m.a.o. en dobbelt paradoksal dyade af selvfjendskab og gensidig fjendskab. Gennem kvindens tilsyneladende indretten sig på og affinden sig med den voldelige handlen gennem eftergiveness og forskellige restriktive teknikker og handlestrategier (jvf. Walkers og Kar-

patschofs beskrivelser, afs. 3.6.2., 3.6.5.) bliver hun jo selv medskyldig i en aktiv undergravning af sine egne livsinteresser, ligesom manden i kraft af den voldelige handlen aktivt undergraver sin egen basis i forholdet. Begge parter kommer således i denne selvfjendskabets og afmagters dyade til at stå i vejen for sig selv, bliver ikke blot objektivt 'betingede' ofre for restriktive livsbetingelsers og forholdemåders afmagt, men aktivt medskyldige og medansvarlige for deres egen stadigt voksende afmagt i det voldelige forhold, som derved må blive stadig mere vanskelig at bryde. Begge parter undergraver således aktivt på lang sigt deres egen udvikling og interesser. Dette må nødvendigvis resultere i en permanent, kronisk og massiv personlighedsmæssig forstyrrelse og konflikt for begge parter vedkommende, eftersom man ikke konfliktfrit kan handle således mod eget bedre vidende.

Det væsentlige og centrale problem der stiller sig i hustrumishandlingens dobbelte paradoks som denne dobbelte konstellation af gensidig fjendskab og selvfjendskab er m.a.o. hvad det er der gør denne særlige form for restriktiv handleevne subjektiv funktionel og begrundet, eller m.a.o. hvad det er der gør at manden og kvinden handler mod bedre vidende og i deres forsøg på at sikre sig faktisk objektivt skader deres egne og hinandens interesser. For vi kan ikke på den her udviklede baggrund antage at den subjektive funktionalitet i denne handlen skulle bestå i et individuelt behov for underkastelse, som jo på en måde er en selvdestruktionsdrift, hvilket jo også implicerer et komplementært behov for at underkaste andre under sig, altså en slags destruktionsdrift, idet en sådan antagelse jo er at indbygge selve irrationaliteten i den menneskelige behovsstruktur, hvorved modsigelsen og problemet jo egentlig ikke længere eksisterer. Som Holzkamp flere steder påpeger og understreger i 'Grundlegung' er den 'dobbelte mulighed', altså muligheden for altid at handle anderledes et alment-antropologisk specifikt menneskeligt-samfundsmæssigt grundkarakteristika og det indebærer altså også muligheden af at handle i retning af en begrænsning af handleevnen og dispositionen over egne livsbetingelser gennem afkaldet på at udvide og kontrollere sine livsbetingelser og dermed en decideret handlen mod egne interesser. Men som det også understreges i 'Grundlegung' er det den subjektivt videnskabelige individualvidenskabs eneste 'materiale a priori' at mennesker ikke 'bevidst kan skade sig selv' (1983, p.350; min understregning); imidlertid er som vi har set den voldelige handlen alment og specifikt som den 'utilpassede-opportunistiske og aktivt-aggressive, som en specifik kategori af den restriktive handleevne, netop en sådan handlen der skader de berørte, endda i en meget bogstavelig forstand. Så hvori består den subjektive funktionalitet?

3.9.3. Den restriktive funktionalitet i selvfjendskabets dyade.

Vi må for at bestemme hvori den restriktive funktionalitet består i det voldelige hustrumishandlingsforhold undersøge interessekonstellationen i dette forhold nærmere, altså undersøge hvilke interesser parterne i deres handlen intenderer at realisere. Analyserer man denne interessekonstellation nærmere på baggrund af vores hidtidige overvejelser og under inddragelse af dele af den foreliggende empiri, så kan vi nå frem til følgende: Mandens voldelige handlen ser ud til, at være forsøget på at sikre sig under præmisser bestående af en høj grad af udleverethed til fremmedbestemte livsbetingelser, som følge af en social (uddannelsesmæssig, arbejdsmæssig) og personlig resourcemangel, hvilket der empirisk er noget der tyder på. Gennem den voldelige mishandling søger manden at sikre en sidste rest af handleevne under individuelt-sociale eksistensbetingelser som han ikke har disposition og kontrol over. I kraft af en individuelt-socialt truende eksistentiel livssituation, som han individuelt er afmægtig overfor gøres han psykisk og materielt afhængig af sin kvindelige partner og forsøger gennem den voldelige mishandling, på basis af objektivt inadækvate betydningsstrukturer, at sikre sin basis i familien hhv. parforholdet, at sikre den bestående rest af den truende handleevne og at sikre at den kvindelige part ikke også forlader ham, idet han i denne mulighed anticiperer en omend endnu større grad af udliverethed til og falleren overfor livsbetingelser som truer med fuldstændig at desintegrere og opløse hans handleevne. Den subjektive funktionalitet i denne 'utilpassede-opportunistiske' og aktivt-aggressive og voldelige restriktive handlen ligger altså for mandens vedkommende dels begrundet i den manglende disposition og kontrol over de relevante betingelser i hans individuelt sociale livssituation (arbejds-mæssige, uddannelse forhold, måske har han psykosociale problemer, alkoholisme etc.) som truer hans handleevne, dels i anticipationen af muligheden for at den kvindelige part i denne situation kunne forlade ham, hvilket yderligere fænomenalt opleves som truende den bestående relative handleevne, med helt at gå i opløsning. Empirisk er der fund som jeg mener perger i den retning, det gælder både resourceteoriens fund, familievolds undersøgelsens fund og Walkers beskrivelser, jævnfør f.ex. at voldsmanden ofte bryder helt sammen psykisk og socialt - ja endog truer med og gør alvor af at begå selvmord, hvis kvinden forlader ham. Således betragtet er mandens afmagts-vold mod kvinden både en kompensatorisk og en afmægtig handlen i en fænomenalt oplevet social-indivuel situation bestående af eksistentiel angst for absolut personlig desintegration. Den voldelige mishandling er således mandens afmægtige forsøg på, på kort sigt at afværge den permanente angstskabende og truende individuelt-sociale livssituation, en handlen som imidlertid på længere sigt undergraver hans egen basis og interesser og han bliver dermed sit eget offer.

Den subjektive funktionalitet i den kvindelige 'tilpassede-opportunistiske' og passivt-lidende indretten sig på og eftergivende accept af mandens voldelige handlen, må ses som begrundet i hendes forsøg på neriggenes at undgå og afværge mandens voldelige mishandling på kort sigt. Gennem eftergiveness søger hun med god grund at forebygge at voldens skal opstå igen. På den måde søger hun at sikre og bevare sit givne niveau af relativ handleevne, at sikre sig og overleve i et ekstremt truende og usikkert voldelige mishandlingsforhold byggende på magt- og afhængighedsrelationer, idet mandens fysiske voldsanvendelse kan gå hen helt og opløse hendes fysiske og psykiske personlige integritet og dermed resultere i en tilstand af endnu større grad af udliverethed til individuelt-sociale livsbetingelser hun er ude af stand til at råde over og kontrollere. Gennem eftergiveness og den passive accept af den voldelige handlen fra mandens side, søger hun i god tro at opnå en vis minimal kontrol med mandens voldelige overfald, idet hun med god tro tror at denne 'taktik' vil kunne afværge truslen. Den subjektive funktionalitet i denne restriktive eftergiveness er altså, ligesom for mandens vedkommende, alment funktionelt begrundet i udliveretheden til en individuel-social livssituation, hvor hun ikke disponerer og råder over hendes relevante livsbetingelser. Mandens voldelige handlen udgør en ekstrem og permanent trussel mod hende. Men man kan ikke udelukke at hendes restriktive indretten sig også kan være funktionelt begrundet i en anticipation af at manden muligvis ville kunne forlade hende, hvad der yderligere truer hendes relative handleevne, til trods for den voldelige handlen, idet hun f.ex. står alene med ansvaret for børnene, i en vanskelig social, bolig-mæssig og økonomisk situation. På kort sigt søger hun således med den restriktive indretten sig og eftergiveness overfor volden at opnå at afværge den voldelige handlen i perioder, men undergraver derved objektivt sine egne interesser og behov på længere sigt. Idet hun gennem eftergiveness og håbet om at mande måske vil forbedre sig søger hun at sikre sig i de bestående afhængigheds- og magtforhold, men bliver således selv medskyldig og medansvarlig for sin egen afmægtige situation, bliver foruden at være et offer for mandens mishandling også offer for sin egen handlen på længere sigt. Som følge heraf lever kvinden i det voldelige forhold i en ekstremt truende og angstskabende livssituation. Den restriktive handlen er således for kvinden også det afmægtige forsøg på at indegå truslen og en handlen på basis af afmagt. At hun ikke bryder ud af det voldelige forhold må ses deri, at hun ikke i sin umiddelbare socialt-indivuelle livssituations perspektiv fænomenalt kan få øje på alternative handlemuligheder som ville kunne overvinde hendes situation og der kan derfor ikke opstå en bæredygtigt motivation som drivkraft for en handlen i retning af en udvidelse af hendes kontrol og disposition over egne relevante livsbetingelser. Dertil kommer at et emotionelt beredskab for og handleimpulser i retning af en konfrontation og et

aktivt opgør med hendes fysiske og psykiske undertrykkelse er ensbetydende med en anticipation af direkte fysisk voldelige sanktioner fra manden sommagtinstans og voldsudøver, hvad der må virke i retning af en udskydning og undertrykkelse af dette emotionelle handleberedskab. Hun underkaster sig altså, efter min opfattelse, ikke manden voldelige handling p.g.a. et behov for underkastelse og er ikke sybiotisk emotionelt bundet til manden herigennem, tværtimod, hun underkaster sig tilsyneladen p.g.a. et behov for at bevare i det mindste en sidste rest af relativ handleevne og kontrol over et minimalt aspekt af hendens udleverede situation, på grund af behove og nødvendigheden for at sikre sig i det mindste minimalt indenfor den bestående magt- og afhængighedskonstellation. Hendes underkastelse er kun tilsyneladende, d.v.s. det er underkastelse under mandens voldelige handling ud fra de præmisser, at fra hendes individuelt-sociale livsperspektiv er den eksisterende afhængigheds- og magtrelation praktisk talt uforanderlig. Hendes handling er således funktionelt begrundet i at få det bedste ud af det man allerede har, selvom det er subjektivt og objektivt elendig, idet hun ikke ved hvad hun får.

3.8.4. Intentionaliteten i manden og kvindens restriktive handling i selvfjendskabet dyade; Kognitionen og emotionaliteten;

Er mandens voldelige handling med dens objektive handling mod egne interesser, og dermed selvfjendskab og kvindens eftergivende handling og deri indeholdte selvfjendskab på længere sigt bevidst intenderet? Jeg tror, at eftersom både manden og kvinden i selvfjendskabet dyade kortsigtet handler begrundet i den betydning at de søger at sikre sig under de bestående fremmedbestemte magt- og afhængighedsrelationer i deres individuelle-sociale livssituationer, men dermed som vist skader sig selv på længere sigt, så må denne handling være en handlen mod bedre vidende nødvendigvis resultere i, at deres egne forskellige handlegrunde og intentionaliteten i disse bliver u-tydelige, tvetydige, dobbelt-tydige etc. Intentionaliteten i parternes handlinger i relation til sig selv og til hinanden bliver ikke til at stole på, den resulterer i en permanent mistanksomhed og mistillid, fordi de subjektive betydningsstrukturer bliver modsigelsesfyldte, uigennemskuelige og paradokse, både for personen selv og indbyrdes, det bliver stadigvæk vanskeligere at udrede de indviklede handlegrunde gennem kommunikative handlinger. Selvfølgelig kommunikationen mellem parterne bliver præget af tolkninger og mistolkninger, fordrejninger af motiver etc.

Det fremgår også af Walker og Karpatschofs empiriske undersøgelser, at mændene ofte efter selve voldsepisoden erklærer at de ikke var klar over hvad der egentlig foregik, at de ikke forstår sig selv, hvorfor de kunne handle således (Jvf. afs. 3.6.2.). Også de mishandlede kvinder erklærer efter års mishandling, at de ikke forstår hvad der fik dem til at blive i det voldelige forhold. Der op-

bygges et gensidigt forhold af fordrejninger, misforståelser, mistolkninger af egne og hinandens subjektive handlegrunde og de subjektive betydningsstrukturer bliver stadigvæk mere indviklede og uigennemskuelige. Det indbyrdes forhold bliver stadigvæk præget af mistillid, ambivalens, beregnende, kalkulerende og manipulerende handle- og kommunikationsformer. For begge parter består således en subjektiv nødvendighed af at afklare egne handlegrunde som en forudsætning for at bryde denne afmagts og selvfjendskabet dyade.

Den forstyrrede intentionalitet og u-tydeligheden i handlegrundene såvel som den karakteriserede handling mod bedre vidende og det objektive selvfjendskab må derfor nødvendigvis søge elimineret fra bevidstheden, d.v.s. gøres ubevidst i et eller andet omfang, eftersom mennesker ikke bevidst kan handle mod egne interesser og skade sig selv. Og jeg tror afgjort at der er et betydningsfuldt element af noget ubevidst i det voldelige hustrumishandlingsforhold, som er særdeles væsentligt for at et sådant forhold kan blive ved at bestå. Det fremgår da også af både Walkers og Karpatschofs beskrivelser, at både manden og kvinden iværksætter forskellige kognitive og emotionelle forvaltnings-, omtolknings- og bearbejdningmekanismer, som er karakteristiske for den restriktive 'tydende' tænkning og restriktive emotionalitet. En sådan interpersonel relation består af en permanent trussel mod handleevnen og objektive interesse modsætninger som søges afværget gennem en restriktiv handling mod egne og andres interesser, altså gennem dette dobbelte fjendskab og selvfjendskab, vil kræve en permanent psykodynamisk forvaltning og regulation og indre psykisk bearbejdning, i retning af omtolkning, rationalisering og fordrejning af de faktisk forhold og de subjektive handlegrunde, således at den i virkeligheden restriktive og selvfjendtlige og fjendtlige handling fænomenalt tager sig ud begrundet, 'forståelig' og rationel ud for personen. Emotionaliteten bliver domineret af angst- og skyldfølelser, mindreværd, dårlig samvittighed og depressive følelser over at man solgte ud af egne vitale interesser, handlede mod bedre vidende. For kvindens vedkommende dels som resultat af selve voldens psykiske virkninger, men også som resultat af den restriktive handling selvfjendskab. For mandens vedkommende som følge af ansvarligheden for den voldelige handling der jo ikke kan forsvares under nogen omstændigheder og som følge af hans selvfjendskab. Efterhånden vil disse restriktive måder at forholde sig på i det voldelige forhold muligvis sætte sig igennem 'automatisk', udenom personernes bevidste kontrol som ubevidste dynamisk forvaltede processer som forløber i 3. person, d.v.s. der resulterer en egentlig psykisk symptomdannelse med sin egen interpersonelle og ideosynkratiske personlige logik og dynamik.

Den subjektive funktionalitet og paradoksale forvaltning af manden og kvindens modsigelsesfyldte handling i form af en 'tilpasset-opportunistisk' og passivtilidende og en 'utilpasset-opportunistisk' og aktivt-aggressiv handling, er således i hustrumishandlingens dyade af afmagt og selvfjendskab forsøgt begrun-

deres objektive individuelt-sociale livsbetingelser og deres subjektive griben og forholde sig til disse livsbetingelser. En yderligere nuancering af denne særlige handelform særlige logik som en specifik form for restriktiv handlen ville forudsætte en mere omfattende inddragelse af aktualempirisk undersøgelsesmateriale.

Jørn Graabæk Nielsen

Jørn Graabæk Nielsen

Og dog, nar alt er tænkt og sagt,
dominerer hjertet stadig hovedet;
vi må stadig tro på det, vi håber,
og tage imod det, der gives os.

Vi må stadig tro, for vi håber stadig,
at det der tillidsfuldt er påbegyndt,
vil blive fuldbragt, ikke tilintetgjort,
i en verden med større udfoldelsesmuligheder.

Mit barn, vi må stadig tro,
nar vi sammen ser det rigere liv,
at der dog vil vise sig nogle virkelige resultater
af det vi er tilsammen, her.

A.H. Clough, 'Poem', 1849. Citeret efter John Fowles, 1969. p. 422.

LITTERATURLISTE.

- Andersen, I. 1978: Om at løse problemer. En kritik af problembegrebet i Jan Haley terapiopfattelse. UDKAST, 4/1978., p.418-468.
- " 1978: Personlighed og samfund - en kritik af Lucien Sèves konception. UDKAST, 2/3 1978, p.257-308.
- Asplund, Dreier, Mørch, 1975: Socialpsykologi og social integration. UDKAST, 1/1975. p.3-45.
- Bandura, A. 1973: Aggression. A social learning analysis. New Jersey, Printice Hall, 1973.
- Dreier, O. 1974: En præsentation og vurdering af Leontjews almene psykologi. UDKAST 3/4 1974, p.247-351.
- Dreier, O. 1977: Familieværen og bevidsthed. En analyse af en familie i behandling. Dansk Psykologisk Forlag, København 1977.
- Dreier, O. 1977b: Bidrag, tjenester og ydelser - en bestemmelse af tre handleformer. Licentiatforedrag. Psykologisk Laboratorium, KUA. 20.10. 1979. Upubliceret Stencil.
- Dreier, O. 1979: Den kritiske psykologi. Rhodos, København 1979.
- Dreier, C. 1980: Husarbejdets betydning for den kvindelige psyke. UDKAST, 3/1980, p.347-368.
- Dreier, O. 1986: Persönlichkeit und Individualität in Psychologischer Theorie und klinischer Praxis, i Marxistische Studien, IMFS 10.1. 1986, p. 256-277.
- Ellegård, A. 1982: Sproget og hjernen. Reitzel, København, 1982.
- Engelsted, N. 1978: Evolution, søvn og depression. Akademisk Forlag, København 1978.
- Engelsted, N. 1984: Springet fra dyr til menneske - en argumentationsskitse. Dansk Psykologisk Forlag, København 1984.
- Fowles, J. 1959: Den franske læjtnant kvinde. Gyldendal, København 1969.
- Fowles, J. 19 : Troldeanden. Gyldendal, København 19
- Gellert, D. 1983a: Phylogenese und Ontogenese menschlicher Aggressivität. Hochschulschriften 142. Fortschritte der Psychologie 4. Pahl-Rugenstein Verlag. Köln 1983.
- Gellert, D. 1983b: Einige Aspekte der Entwicklung und Entfaltung von kooperationsfähigkeit, aggressive handlungen und 'Psychopatie' in der Frühkindliche Ontogenese. i Feuser, G. & Jantzen, W. (Hrg): Jarhbuch für Psychopathologie und Psychotherapie VII/1983. Studien zur kritischen Psychologie, Band 34, Pahl-Rugenstein, Köln 1983.
- Goode, W.J. 1971: Force and Violence in the Family. i Steimetz, S.K. & Straus, M.A. (Ed): Violence in the Family. Harper & Row, New York 1974. Genoptryk af Journal of Marriage and the Family 33, 1971, p.624-636.
- Harlow & Harlow, 1962: Social Deprivation in Monkeys. i Physiological Psychology. W.H. Freeman and Company, San Francisco, p. 315-326.
- Haug, W.F. 1977: Individets borgerlige privatform og samfundets omverdensform. i Dreier, O., 1979, p.159-174.
- Heller, A. 1977: Instinkt, Aggression, Charakter. Hamburg, VSA Verlag 1977.
- Holter, H. et al. 1978: Familien i klassefundet. PAX Forlag, Oslo 1978.
- Hollitscher, W. 1972: 'Kain' oder Prometheus? Akademie Verlag Berlin 1972.
- Holzcamp, K. 1973: Sinnliche Erkenntnis. Historische Ursprung und gesellschaftliche Funktion der Wahrnehmung. Texte zur Kritische Psychologie. Band 1, Berlin. Fischer Verlag, Athenäum, Frankfurt a/M.
- " 1974: Die historische Methode der Wissenschaftliche Sozialis-Gesellschaftlichkeit der Individuums. i: Holzcamp, K. 1978: Zur Kritische Psychologie, Band 3. Aufsätze 1974-1977. Studien p. 41-129.
- " Kan der være en kritisk psykologi indenfor rammerne af den marxistiske teori? i: Dreier, O (Udg.) 1979: Den kritiske psykologi. Rhodos. København. p.123-158. 1977a.
- " 1977b: Den kritiske psykologis overvindelse af psykologiske teoriens videnskabelige vilkårlighed. i: Dreier, O. 1979, p.27-122.
- " 1979a: Zur kritisch-psychologische Theorie der Subjektivität I. Forum Kritische Psychologie 4. Argument-Sonderband 34. Argument Verlag, Berlin 1979. p.10-54.
- " Zur kritisch-psychologische Theorie der Subjektivität II. Forum Kritische Psychologie 5. Argument-Sonderband 41. Argument Verlag, Berlin 1979b. p.7-46.
- " Gesellschaftliche Widersprüche und individuelle Handlungsfähigkeit. i: Braun, K.H. & Gekeler, G. (Hrg.): Objektive und Subjektive widersprüche in der Sozialarbeit. VAG. Marburg, 1984. p. 89-120.
- " 1983a: Mennesket som subjekt for videnskabelig metodik. Oversat fra tysk i Braun, K.H. et al. (Hrg.): Karl Marx und die Wissenschaft vom Individuum. VAG. Marburg. 1983. p.
- " 1983b: Grundlegung der Psychologie. Campus Verlag. Frankfurt a/M. 1983.
- Jantzen, W. 1980: Menschliche Entwicklung, allgemeine Therapie und allgemeine Pädagogik. Verlag Jarick, Solms-Oberbiel 1980.
- Jantzen, W. 1982: Arbeit, Tätigkeit, Handlung, Abbild. Zu einigen Grundfragen materialistischer Psychologie. Forum Kritische Psychologie 9, AS 72. Argument Verlag Berlin, p. 20-82.
- Karpatschof, B. 1980: Forandring og bevidsthed. Psyke og Logos, 1/1980 Dansk Psykologisk Forlag, København; p.65-91.
- Karpatschof, B. & L. 1981: Voldens væsen. i Pauli Jensen et al. (red): Vold og modvold i Danmark. Hekla, København 1981.
- Karpatschof, L. 1983a: Kvindens svaghed. En undersøgelse af hustrumishandling. Antropos, København 1983.
- Karpatschof, L. 1984: Det kommunikative følelsesliv. Psyke og Logos 1/1984, Dansk Psykologisk Forlag, København p.54-73.
- Karpatschof, L. 1985: Kærligheden ofre - om udforskningen af hustruvold. Psyke og Logos 6/1985, Dansk Psykologisk Forlag, København, p. 115-150.
- Kierkegaard, S. 1962: Enten-Eller. Gyldendal, København 1962.
- Klaus, G. & Buhr, M. 1976: Philosophisches Wörterbuch. VEB, Leipzig 1976.

- Leontjew, A.N. 1977: Problemer i det psykisk udvikling. Rhodos, København 1977.
- Leontjew, A.N. 1979: Psychologie des Abbilds. Forum Kritische Psychologie 9, AS 72, Argument Verlag Berlin, 1982, p.5-20.
- Luria, A.R. Hjernen. En indtroduktion til neuropsykologien. Nyt Nordisk Forlag, København 1983.
- Marx, K. 1973: Økonomi og filosofi. i udvalg v. Villy Sørensen. Gyldendal, København 1973.
- Marx, K. 1974: Bidrag til kritik af den politiske økonomi. Rhodos, København 1974.
- Mathiasen, E.-M. 1981: Problemfamilien - afklaring og udvikling af problemfamiliebestemmelsen. UDKAST 1/1981, p. 41-97.
- Mørch, S. 1978: Den kritiske forskning og empiriske problemet. UDKAST 1/1978, p. 42-69.
- O'Brien, J.E. 1971: Violence in Divorce-Prone Families. i: Steimetz, S.K. & Straus, M.A. (Ed), Violence in the Family. Harper & Row, New York 1974. Genoptryk af Journal of Marriage and the Family 33, p. 692-698.
- Osterkamp, U. 1975: Grundlagen der psychologischen Motivationsforschung 1, Texte zur kritischen Psychologie Band 4/1, Campus Verlag, Berlin Frankfurt a/M.
- Osterkamp, U. 1976: Motivationsforschung 2. Die Besonderheit menschlicher Bedürfnisse - Problematik und Erkenntnisgehalt der Psychoanalyse. Texte zur kritischen Psychologie Band 4/2, Campus Verlag, Berlin Frankfurt a/M.
- Osterkamp, U. 1978: Erkendelse, emotionalitet, handleevne. i Dreier, O. 1979 p. 237-348.
- Pauli Jensen, J. et al. 1981: Vold og modvold i Danmark - myter og virkelighed. Hekla, København 1981.
- Piaget, J. 1967: Biologi og erkendelse. i: Furth, H.G. (Udg) 1975: Piagets teori om erkendelsesprocessen. Rhodos 1976, p.283-297.
- Rasmussen, O.E. 1978: Gruppe og personlighed. En analyse af det indre forhold mellem gruppens og personlighedens udvikling. Dansk Psykologisk Forlag, København 1978.
- Schurig, V. 1976: Die Entstehung des Bewusstseins. Texte zur kritischen Psychologie, Band 5, Campus Verlag Berlin, Frankfurt a/M.
- Seligman, M. 1975: Helplessness: On depression, development and death. San Francisco, Freeman 1975.
- Seidel, R. 1976: Denken - Psychologische Analyse der Entstehung und Lösung von Problemen. Texte zur kritischen Psychologie, Band 6, Campus Verlag, Berlin, Frankfurt a/M.
- Seve, L. 1978: Marxisme og personlighedsteori. Rhodos. København 1978.
- Steimetz, S.K. & Straus, M.A. 1974: Intra-family Violence. General Introduction: Social Myth and Social System in the Study of Intra-Family Violence. i: Steimetz & Straus 1974: Violence in the Family. Harper & Row, New York 1974, p.3-25.
- Straus, M.A. et al. 1980: Behind Closed Doors. Violence in the American Family. Anchor Press. New York 1980.
- Thomsen, E. 1985: Menneskets oprindelse. Niche. København 1985.
- Wacker, A. 1976: Arbeitslosigkeit. Soziale und psychische Voraussetzungen und Folgen. EVA Verlag Frankfurt a/M 1976.

Walker, L.E. 1979: The Battered Women. Harper & Row, New York, 1979.

Referencer til egne opgaver.

- Nielsen, J.G. & J.B. 1978: Arbejdsløshed og psykiske træk - nogle teoretiske og metodiske overvejelser. Afsløsningsopgave til forprøven. Psykologisk Laboratorium, KUA, 1978.
- Nielsen, J.G. 1980: Genetisk epistemologi som anvendt udviklingspsykologi. Afsløsningsopgave i udviklingspsykologi. Psykologisk Laboratorium, KUA, 1980.
- Graabæk, J.G., Malling, T. & Rytter, B. 1984: Aggressioner hos børn i børnehaven. Afsløsningsopgave i pædagogisk psykologi. Psykologisk Laboratorium, KUA. Bogskabet 1984.
- ** Cristensen, E. 1984: Vold tics ikke ihjel - en bog om vold mod kvinder i parforhold. Nyt Nordisk Forlag, København 1984.